

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**ÇOCUK KİTAPLARINDAKİ
KARAKTERLERİN OKUL ÇEVRESİNDE
KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE
SORUNLAR KARŞISINDA
UYGULADIKLARI BAŞA ÇIKMA
STRATEJİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Okan BORA

Danışman

Doç. Dr. Oğuzhan YILMAZ

Erzincan/2021

TEZ BİLDİRİMİ

“Çocuk Kitaplarındaki Karakterlerin Okul Çevresinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Sorunlar Karşısında Uyguladıkları Başa Çıkma Stratejileri” isimli **“Yüksek Lisans”** tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 20.08.2021

Okan BORA

**ÇOCUK KİTAPLARINDAKİ KARAKTERLERİN OKUL ÇEVRESİNDE
KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE SORUNLAR KARŞISINDA
UYGULADIKLARI BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ**

Okan BORA

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2021**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Oğuzhan YILMAZ

ÖZET

Bu çalışmada çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunlar ve sorunlar karşısında kullandıkları başa çıkma stratejileri incelenmiştir. Araştırmada doküman analizi deseni kullanılmıştır. Çalışmanın veri kaynağı roman ve öykü türündeki çocuk kitaplarından oluşmaktadır. Kitaplardaki sorunların tespiti için çocukların ve ergenlerin okulda yaşadıkları sorunlara yönelik araştırmalar incelenmiş ve sınıflandırmalar bu doğrultuda oluşturulmuştur. Bununla birlikte başa çıkma stratejileri de Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri ve Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeğinden yararlanılarak aktif, kaçınan ve olumsuz başa çıkma stratejileri başlıkları altında incelenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunların gerçek yaşamdaki sorunlarla örtüştüğü gözlemlenmiştir. Başa çıkma stratejilerinin de çocukların ve ergenlerin kullandıkları stratejilerle benzer niteliklerde olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda stratejilerin, sorunların çözümüne yönelik etkisi kitaplarda okuyucuya yansıtılmaktadır. Okuldaki sorunlarla başa çıkma stratejilerin ele alındığı kitapların çocuklarla yapılacak olan bibliyoterapi ve diğer rehberlik çalışmalarında kullanılabileceği söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Bibliyoterapi, sorun odaklı çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatı, problem çözme

**THE PROBLEMS FACED BY THE CHARACTERS IN THE
CHILDREN'S BOOKS AT THE SCHOOL ENVIRONMENT AND THEIR
COPING STRATEGIES IN THE FACE OF THE PROBLEMS**

Okan BORA

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences Education of
Turkish Master's Thesis, August / 2021**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Oğuzhan YILMAZ

ABSTRACT

In this study, the problems experienced by the characters in the children's books in the school environment and the coping strategies they use in the face of the problems were examined. In this paper, the document analysis pattern is employed. The study's data source consists of children's books in the genre of novels and short stories. In order to determine the problems in the books, researches on the problems experienced by children and adolescents at school were analyzed, and classifications were created in this direction. In addition, coping strategies were studied under the headings of active, avoidant and negative coping strategies via using the Problem Solving Inventory for Children and the Coping Scale for Adolescents. According to the results obtained in the study, it was observed that the problems experienced by the characters in the school environment overlapped with the problems in real life. It has been confirmed that coping strategies are also similar to the strategies used by children and adolescents. At the same time, the effects of strategies on the solution of problems are reflected to the readers in the books. It can be argued that the books that deal with coping strategies related to school problems can be used in bibliotherapy and other guidance studies with children.

Key Words: Bibliotherapy, problem oriented children's literature, children's literature, problem solving

ÖN SÖZ

Bu çalışma, çocuk edebiyatı yapıtlarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunları ve sorunlar karşısında uyguladıkları başa çıkma stratejilerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın amacına, önemine ve tanımlara değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde çocuk edebiyatının temel ilkelerine değinilerek olay örgüsü, karakter, karakterle özdeşim kurma, zaman ve mekân kavramları açıklanmıştır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı ve bibliyoterapi kavramlarına değinilerek de çocuk edebiyatının sorunlara yönelik işlevlerinden bahsedilmiştir. Sonrasında okul kavramı açıklanmış, okuldaki sorunlara genel olarak değinilmiş ve problem çözme işlemi açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan yöntem kısmında araştırmanın deseni, incelenen dokümanlar, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi, verilerin güvenirlik ve geçerliliği başlıkları etrafında çalışma planına yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde çocuk edebiyatı yapıtlarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunları ve sorunlar karşısında uyguladıkları başa çıkma stratejileri tablolar halinde sunulmuştur.

Beşinci ve son bölümde ise bulguların ne anlama geldiği ifade edilmiş, literatür çerçevesinde tartışmalar yapılmıştır.

Tez sürecinde yardımını ve katkısını esirgemeyen, bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan değerli danışmanım Doç. Dr. Oğuzhan YILMAZ'a saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

Bilgileriyle ve görüşleriyle çalışma sürecinde bana yardımcı olan arkadaşım Eyüp Can YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamımın her sürecinde yanımda olan, bu çalışmanın yapımında da desteklerini esirgemeyen annem Sadeli BORA'ya, ağabeylerim Aykut BORA'ya ve Gökhan BORA'ya teşekkürü borç bilirim.

Yaşamım boyunca her konuda bana destek olan, eğitimimize ve öğretimimize fazlasıyla değer veren, Babam Ali BORA'nın aziz hatırasına saygılarımı sunar, tüm yardımları için sonsuz teşekkürler ederim.

Okan BORA

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	IV
KISALTMALAR.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	X
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Tanımlar	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
2.KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Çocuk Edebiyatı.....	6
2.1.1 Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri ve Özellikleri.....	6
2.1.2. Olay Örgüsü.....	7
2.1.3. Karakter	8
2.1.4. Karakterle Özdeşim Kurma	10
2.1.5. Zaman ve Mekân	11
2.2. Sorun Odaklı Çocuk Edebiyatı.....	12
2.3. Bibliyoterapi.....	13
2.4. Okul.....	16
2.4.1. Okulda Yaşanan Sorunlar	17
2.5. Problem Çözme	21
2.5.1. Problem Çözme İşlemi	22
2.5.2. Problem Çözme Stratejileri	23
2.6. İlgili Çalışmalar.....	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	27
3.YÖNTEM	27

3.1. Araştırmanın Deseni.....	27
3.2. İncelenen Kitaplar	27
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	29
3.4. Verilerin Güvenilirlik ve Geçerliliği	30
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	31
4.BULGULAR VE YORUMLAR	31
4.1. Çocuk Kitaplarındaki Karakterlerin Okul Çevresinde Karşılaştığı Sorunlar..	31
4.1.1 Akran Zorbalığına İlişkin Görünümler	32
4.1.2. Uyum Sorunlarına İlişkin Görünümler.....	39
4.1.3. Korkma ve Kaygılanma Sorununa İlişkin Görünümler.....	45
4.1.4. Başarısızlık Sorununa İlişkin Görünümler	48
4.1.5. Akran Çatışmasına İlişkin Görünümler	50
4.1.6. Öğretmen Zorbalığına İlişkin Görünümler.....	51
4.1.7. Şiddet Sorunlarına İlişkin Görünümler	52
4.1.8. Okulu Terk Etme Sorunlarına İlişkin Görünümler.....	54
4.1.9. Dışlanma Sorunlarına İlişkin Görünümler	55
4.2. Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri.....	58
4.2.1. Aktif Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görünümler	58
4.2.2. Kaçınan Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görünümler	62
4.2.3. Olumsuz Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görünümler	65
BEŞİNCİ BÖLÜM	70
5.SONUÇ VE TARTIŞMA	70
5.1. Öne Çıkan Sorunlar	70
5.2. Başa Çıkma Stratejileri	74
5.2.1. Aktif Başa Çıkmaya İlişkin Görünümler.....	74
5.2.2. Kaçınan Başa Çıkmaya İlişkin Görünümler	77
5.2.3. Olumsuz Başa Çıkmaya İlişkin Görünümler.....	78
5.3. Öneriler.....	79
KAYNAKÇA.....	80

KISALTMALAR

AK	: Ayasofya Konuştu
BA	: Bebek Annem
BD	: Babam Duymasın
BDK	: Belalı Dörtlü'ye Karşı
BÖMO	: Böyle de Ödev mi Olur!
BSH	: Bizim Sınıfın Halleri
BuD	: Bulut Delisi
CKA	: Ceren Konuyu Anlamadı
ÇH	: Çılgın Hademe
ÇÖ	: Çakma Öğrenci
ÇPÇE	: Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri
ÇSKT	: Çılgınlar Sınıfı Korsan Takımı
ÇZ	: Çelebi Zinciri
DB	: Defneyi Beklerken
DK	: Dört Kozalak
EBCÖ	: Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği
FÇK	: Filozof Çocuklar Kulübü
GFHZ	: Gizli Formül Hangi Zarfta?
GH	: Günışığı Hoşçakal
GY	: Günışığına Yolculuk
H	: Hazırlıksız
KKÇ	: Korsan Kitap Çetesi

KöKÇ	: Kömür Karası Çocuk
KO	: Keleş Osman
KY	: Kırmızı Yoyo
LH	: Leylek Havada
M	: Montsuzlar
ONÇ	: On Numara Çocuklar
PÇS	: Perşembeleri Çok Severim
PG	: Pera Günlükleri-1
PKO	: Pat Karikatür Okulu
SDBY	: Sevgi Dolu Bir Yürek
SKOA	: Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar
SOC	: Sakin Ol Can
SÖ	: Sevgili Öğretmenim
STB	: Sokakta Tek Başına
SY	: Sınıfın Yenisi
Ş	: Şimugula
TAG	: Takma Adı Gagalı
TS	: Toto'nun Sınıfı
UBYO	: Uzayda Bir Yatılı Okul
ÜİBA	: Üç, İkiii, Birr, Ateş!
YÇHK	: Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği
f	: Frekans

TABLÖLAR LİSTESİ

		<u>Sayfa No</u>
Tablo 1	Gürhan zorbalık davranışları sınıflandırması	19
Tablo 2	Araştırmada incelenen kitapların listesi	28
Tablo 3	İncelenen kitaplardaki sorunlara ilişkin görünüm	31
Tablo 4	İncelenen kitaplardaki akran zorbalığına ilişkin görünüm	32-33
Tablo 5	İncelenen kitaplardaki uyum sorunlarına ilişkin görünüm	39-40
Tablo 6	İncelenen kitaplardaki korku ve kaygı sorunlarına ilişkin görünüm	45
Tablo 7	İncelenen kitaplardaki başarısızlık sorunlarına ilişkin görünüm	48
Tablo 8	İncelenen kitaplardaki akran çatışmasına ilişkin görünüm	50
Tablo 9	İncelenen kitaplardaki öğretmen zorbalığına ilişkin görünüm	51
Tablo 10	İncelenen kitaplardaki şiddet sorunlarına ilişkin görünüm	52
Tablo 11	İncelenen kitaplardaki okulu terk etme sorunlarına ilişkin görünüm	54
Tablo 12	İncelenen kitaplardaki dışlanma sorunlarına ilişkin görünüm	55
Tablo 13	İncelenen kitaplardaki aktif başa çıkma stratejilerine ilişkin görünüm	58
Tablo 14	İncelenen kitaplardaki kaçınan başa çıkma stratejilerine ilişkin görünüm	62-63
Tablo 15	İncelenen kitaplardaki olumsuz başa çıkma stratejilerine ilişkin görünüm	65-66

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Çocuk edebiyatı eserleri farklı konular çerçevesinde oluşabilmektedir. Kurgusal nitelikli çocuk kitapları aracılığıyla çeşitli konular çocuklara yansıtılabilir. Özellikle dönemsel değişimlerle birlikte konuların da benzer doğrultuda değişim gösterdiği ve çeşitlendiği görülmektedir. Çocuk kitaplarının ele aldığı konulardan birisi de yaşamsal ve dönemsel sorunlardır. Bu sorunlar gerçekçiliğin esas alındığı kitaplarda çocuğun anlayışına uygun olarak edebî bir dille ifade edilmektedir. Nitekim, Şirin'e (2019) göre gerçekçi çocuk edebiyatı, konularını yaşanan hayattan ve çocuk sorunlarından alan, kendine has, dolaysız biçimi ve üslubu/biçemiyle gerçekleşen bir edebiyattır. Çocuk gerçekliğine uygun sorunların bulunduğu yapıtlar okuyucu açısından daha ilgi çekici olabilir. Bu bakımdan, gerçekçi çocuk kitaplarında yer alan sorunların çocukların yaşamıyla uyumlu olması oldukça önemlidir. Çocukların yaşamındaki sorunların, gerçekçilik ekseninde ve çocuk edebiyatı ilkelerine uygun olarak ele alındığı yapıtlar yoluyla çocuklar yaşamlarındaki sorunlara karşı fikir sahibi olabilirler. Aynı zamanda bazı problem durumlarının dönemsel olarak gerçekleştiğini ve bunların normal olabileceğini görebilirler. Fırat'a (2020) göre çocuk gerçekliğinin bulunduğu yapıtların önemli bir kısmında çocukların karşılaştıkları bir problemi çözmek üzere arayışa girmesi, kendi bilgi ve tecrübeleri doğrultusunda çözüm üretmesi durumu söz konusudur. Bununla birlikte, yaşamında bulunan sorunlarla kitaptaki karakterlerin de karşılaştığını görmesi problem yaşanan çocuğa yalnız olmadığını düşündürebilmektedir. Okuyucu ile kahraman arasında kurulan özdeşliğin okuyucuya yalnız olmadığını sezdirmesi karşılaşılan sorunların çözümünü büyük oranda etkileyebilmektedir (Bulut, 2010; Taşcılar, 2012). Yetişkin bireylerin de çocukların yaşadıkları sorunları tanıyabilmeleri için başvuracağı yollardan birisi çocuk edebiyatı yapıtlarını okumak olabilir. Bu doğrultuda, yapıtlarda yer alan sorunların bilinmesi, çevresel ve dönemsel olarak incelenmesi, çocukların yaşamlarına

uygunluğuna göre değerlendirilmesi ve süreç içerisinde yapılabilcek rehberlik uygulamalarında kullanılması için sınıflandırılması gerekir.

Gerçekçilik çerçevesinde yazılan ocuk kitapları bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları veya karşılaşabilecekleri sorunlarla birlikte çözüm önerilerini de edebî bir dille sezdirebilmektedir. Bu kitaplar aracılığıyla ocuk edebiyatının rehber olma işlevi etkinlik kazanabilmektedir. Çocukların kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurabildiği düşünüldüğünde yaşamlarındaki sorunlar karşısında da benzer davranışlar sergileyebileceğini söylemek mümkündür. Karakterlerin kitaptaki problem durumlarında geliştirip uyguladıkları stratejilerin çözümlenerek etkin, olumlu ve olumsuz yönlerinin belirlenmesi bu bakımdan önemlidir. Özellikle karakterlerin uyguladığı stratejilerinin olayları etkileme şekilleri, çocuklara sorunlara yönelik deneyim kazandırabilir.

Edebiyat ocuğun zekâ, hayal gücü, muhakeme yeteneği, problem zme becerisi gibi bilişsel yönlerini geliştirir (şimşek ve Yakar, 2016). Turan’a (2005) göre de kitaplar çocuklara problemlerini zmede kesin reçeteler sunmasa da öğretmenler ve ana babalar, ocuk problemlerine are arayabilir ve ocuk edebiyatı aracılığıyla çözüm yolları bulabilirler. Günümüzde yapılan bibliyoterapi çalışmaları da kitapların sorunları çözücü ve önleyici etkisi olduğunu kanıtlamıştır (Belen, 2016; Harvey, 2010; İlter, 2015; İnan ve Erkuş, 2018; zan, 2017; zdemir, 2016; Semerci, 2018). Kitapların, ocukların problem zmesine olumlu yönde etki ettiği düşünüldüğünde doğru yerde ve zamanda, öğrencilere uygun kitapların kullanılabileceği sonucuna varılabilir. Bu tür uygulamaların yapılabilmesi için problem durumlarına yönelik olarak ocuk kitaplarının belirlenmesi gerekir. Aynı zamanda sorunların olay örgüsü içerisinde ne şekilde işlendiği, stratejilerin problem durumuna nasıl etki ettiği üzerinde durulması gereken noktalardandır.

Çocukların okul ve çevresinde geçirdiği vaktin çok olmasına paralel olarak karşılaşılan sorunlar da fazla olabilmektedir. Çocukluk ve ergenlik dönemindeki çocuklar için okul çevresinde yaşanan olaylar oldukça önemlidir. Bu olaylar bireyin kişiliğine doğrudan etki edebilmektedir. Okul çevresinde yaşanan olaylar ve kurulan ilişkiler bireyin öğrenim hayatını da şekillendirebilmektedir. Bazı durumlarda okul

çağındaki bireylere rehberlik edilmesi gerekir. Çocukların ve ergenlerin yaşamında önemli bir dönem olan okul çağındaki sorunların kitaplara yansımaları ve kitaptaki kahramanların sorunlarla baş etme yollarını tespit etmek bireylere okul sorunlarına yönelik olarak, kitaplar aracılığıyla rehberlik sağlanması açısından önemlidir.

Çalışmada çocuk kitaplarındaki kahramanların okul çevresinde yaşadıkları sorunlar ve sorunlara karşı kullandıkları başa çıkma stratejileri incelenmiştir. Türkiye’de çocuk kitaplarına yönelik araştırmalar yapılmıştır ancak sorunların ve stratejilerin belirlenmesine yönelik çalışma yapılmamış olması bu çalışmanın yapılma gerekçelerinden biridir. Bununla birlikte kitaplar aracılığıyla yapılacak bibliyoterapi uygulamalarında kullanılabilecek eserlerin belirlenmesi açısından rehber olma özelliği taşıması çalışmanın temel niteliklerindendir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çocuklar ve ergenler yaşamlarının belirli dönemlerinde sorunlar yaşayabilirler. Okul çevresi, çocuk ve ergen bireylerin akranlarıyla bir araya geldiği, eğitim – öğretim etkinlikleriyle karşılaştıkları yerdir. Okul çağı uzun süreli bir dönemdir. Bu yüzden kendine özgü özellikler taşımaktadır. Bununla birlikte yaşanan ve yaşanabilecek sorunlar da bu özelliklerle aynı doğrultuda oluşmaktadır. Çalışma, çocukların yaşamında yer tutan okul çevresi sorunlarının kitaplara yansımaları tespit etmekle birlikte kahramanların sorunlarla baş etme yollarını belirleyip incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle çalışmada çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan kahramanların okul çevresinde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlar karşısından uyguladıkları başa çıkma stratejileri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1- Çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan kahramanların okul çevresinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

2- Çocuk edebiyatı eserlerinde yer alan kahramanların okul çevresinde karşılaştıkları sorunlara karşı uyguladıkları başa çıkma stratejileri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Çocukluk ve ergenlik dönemi, bireyin yaşamının şekillenmesinde rol oynayan önemli bir süreçtir. Çocukların başarılı, mutlu ve tatminkâr bir yaşam sürebilmesi için onlara çocuk rehberliği sağlanmalıdır (Çakmaklı, 2014). Çocuklara rehberlik uygulamaları yaparken başvurulacak yollar ve yararlanılacak alanlar çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu süreçte başvurulacak alanlardan birisi de çocuk edebiyatıdır. Çocuk edebiyatı yapıtları; konu, kurgu ve özellikleriyle, ele aldıkları izlekler ve aktarmaya çalıştıkları iletilerle çocuğun insanı ve yaşamı tanıyıp duyumsamasına olanak tanıyan etkili araçlardandır (Karagül, 2019). Yaşamsal sorunlar çocuk biliminin doğrultusunda bireylere kitaplar aracılığıyla sunulabilir. Böylece çocuklar ve ergenler dönemsel sorunları tanıma ve kendi sorunlarına yönelik çıkarımlarda bulunma olanağı kazanırlar. Çocuk kitapları, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri sorunlarla birlikte çözüm önerilerini de edebî bir dille sezdirebilmektedir. Özellikle sorun odaklı çocuk kitapları bireysel ve toplumsal gelişimde yol gösterici özelliğe sahiptir (Dilidüzgün, 2004). Çocukluk ve ergenlik döneminin sorunları başta olmak üzere içerisinde yaşamsal sorunları barındıran gerçekçi nitelikte yazılan çocuk kitapları, bu bakımdan öncelikli olarak başvurulabilecek eserler olma niteliği taşımaktadır. Bu çalışma çocuk kitaplarındaki kahramanların okul çevresinde yaşadıkları sorunları ve bu sorunlarla başa çıkma stratejilerini tespit etmesi yönüyle önemlidir. Çocukların ve ergenlerin sorunlarını çözmek amacıyla yapılan bibliyoterapi uygulamaları için problem alanlarına yönelik kitapların belirlenmesi gerekmektedir. Okul çevresindeki problemlere karşı uygulanabilecek bibliyoterapi etkinlikleri için kitap önerisi sunması da çalışma için önem oluşturmaktadır.

Çalışmada çocuk kitaplarındaki kahramanların, okul çevresinde yaşamış olduğu sorunların nitelikleri, kaynakları, oluşum şekilleri ve süreçleri incelenmiştir. Bununla birlikte bu sorunlara karşı uygulanan başa çıkma stratejilerinin de ayrıntılı olarak ele alınması çalışmayı önemli kılmaktadır.

1.4. Tanımlar

Zorbalık: Daha güçlü olan bir kişi ya da kişilerce daha az gücü olan bir kişiye karşı bilinçli ve kasıtlı ve sürekli olarak yapılan fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içeren baskıdır (Gürhan, 2017).

Strateji: Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol. (TDK, 2011).

Başa çıkma: Bireyin hayatın zorluklarına, stres yaratan durumlara karşı bilişsel, duyuşsal veya duygusal yollarla duruş sergilemesidir.

Problem çözme becerisi: Belirli bir durumla başa çıkabilmek için etkili seçenekler oluşturmayı, birini seçmeyi ve uygulamayı içeren bilişsel ve davranışsal bir süreçtir (Şahin, 2004)

Akran çatışması: Birbirine denk iki öğrencinin o anki koşullardan kaynaklanan kavgalarını içeren, zorbalığa göre daha az ciddi olan durumlardır (Yaman, Eroğlu ve Peker).

İKİNCİ BÖLÜM

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır (Oğuzkan, 2013; Kaminski, 2019; Şirin, 2019; Sever, 2015; Şimşek ve Yakar, 2016; Yılmaz ve Yakar, 2018; Yalçın ve Aytaş, 2017; Aslan, 2019). Bu tanımlar çocuk edebiyatının, çocukluk çağındaki bireylere yönelik olan yapıtları kapsayan alan olduğu noktasında birleşmektedir. Çocuk edebiyatın yapıtlarının özünde çocukların duyguları, düşünceleri, istekleri, gereksinimleri vardır. Şirin, Sever, Yılmaz ve Yakar, Yalçın ve Aytaş ve Aslan'a göre çocuk edebiyatı yapıtları çocukların gelişimine katkıda bulunabilme niteliğine sahiptir. Bu yapıtlar çocukların eğitime, okuma düzeylerine, dil gelişimine katkı sağlamaktadır. Şirin, Yılmaz ve Yakar çocuk edebiyatının geçiş dönemi edebiyatı olduğunu belirtmektedir. Kaminski'ye göre edebiyat için geçerli olan bütün estetik tasnif şemaları ve edebiyat sosyolojisi ile ilgili şartlar çocuk edebiyatı için de geçerlidir. Bu bakımdan, çocuk edebiyatını edebiyatla bağlantılı olarak düşünmek gerekir.

Çalışmada yapılan tanımlardan yola çıkılarak çocuk edebiyatı ile ilgili şu tanım esas alınmıştır: Çocuk edebiyatı, çocuklara yönelik olarak yazılan, onların gelişimindeki birçok alana katkı sağlayabilen, kendine özgü özellikler taşımakla birlikte edebiyat ilkeleriyle de bağlantılı olan yapıtları kapsayan bir alandır. Çocuk edebiyatı yapıtlarının temelinde çocukların anlama, kavrama, okuma ve gelişim düzeyleriyle birlikte duygu, düşünce, istek, ihtiyaç ve zevkleri vardır.

2.1.1 Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri ve Özellikleri

Edebiyat ile çocuk edebiyatı kavramlarının birbirlerine koşut olarak gelişen özellikleri vardır. Bununla birlikte çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından farklı kılan kendine has özellikleri mevcuttur. Çocuk edebiyatı eserleri meydana getirilirken çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyolojik durumlarına dikkat edilir. Çocuk bilimi unsurlarıyla birlikte çocuk edebiyatında hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre estetik

kaygı da göz önünde bulundurulmalıdır (Yalçın ve Aytaş, 2017). Toplumların geleceğini oluşturan çocuklar için üretilmiş edebiyat verimlerinden oluşan çocuk edebiyatı, öncelikle oyun çağındaki çocuğun eğlenme ihtiyacını karşılamakta, çocuğun hayal dünyasını geliştirmekte ve çocukta yaşama sevinci oluşturmaktadır (Yakar, Yılmaz, Arslan, 2016). Kitaplar çocuklarda okuma, okuduğunu anlama becerilerini geliştirmekle birlikte değerlendirme, analiz ve sentez yapmaya da olanak sağlar. Bunlara ek olarak, çocuklarla yapılabilecek çeşitli etkinlik uygulamalarında da çocuk kitaplarına başvurulabilir. Bu bakımdan çocuk edebiyatının çok yönlü olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuklar için edebiyat, çocuk bakışı, çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliğine uygun bir edebiyat olmak zorundadır. Bu kavramlar çocuklar için yapılacak edebiyatın pedagojik, görsel ve estetik kabul ölçütlerinin anahtarı durumundadır (Şirin, 2019). Çocuk gerçekliği, çocuğun yetişkinden farklı alımlamasına işaret ederken, çocuğa görelilik ise çocuğa uygun dil, anlatım ve çocuğun ilgisini açıklamaktadır. Çocuk gerçekliği, çocuk evrenine özgü konu, davranış ve duyarlıkları parantez içine alır (Şirin, 2019). Çocuk edebiyatı yazarının bu kavramlar üzerinde titizlikle durması ve estetik değerleri gözetmesi nitelikli eserlerin meydana gelmesine olanak sağlar. Nitekim, çocuk edebiyatı yazarı çocuğun dünyasındaki her şeyi estetik bir değere kavuşturup çocuğa sunabilen kişidir (Baş, 2015). Çocuk edebiyatı eserlerinin biçim ve içerik özellikleri oluşturulurken de çocuk bakışı, çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği kavramları çerçevesinde hareket edilir. Kitaplar okuyucu kitlesinin özelliğine göre farklılıklar gösterebilir (Yalçın ve Aytaş, 2017).

2.1.2. Olay Örgüsü

Çocuk kitaplarındaki kurgunun temel unsurlarından birisi olay örgüsüdür. Olayların kitap içerisindeki tutarlılığı konu bütünlüğünün sağlanması bakımından oldukça önemlidir. Olaylar arasındaki bağlantılar ve ilişkiler çocuğun anlamasını zorlaştıracak biçimde oluşturulmamalıdır. Okuyucuların gelişim düzeyleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Anlatılan olaylar çocuğun ilgisini sürekli olarak canlı tutacak biçimde kurgulanmalı, gereksiz ayrıntılardan kaçınılarak ölçülü ve rahat bir anlatım tercih edilmelidir (Yalçın ve Aytaş, 2017). Bu unsurlara dikkat

edildiğinde çocukların okuduklarını daha iyi anlaması sağlanmış olur. Böylece çocukların okudukları metinleri kavrama, çözümleme ve okuduklarından yola çıkarak sentezler oluşturma gibi beceriler sergilemeleri için uygun okuma ortamları oluşturulabilir. Aynı amaç doğrultusunda çeşitli okuma etkinlikleri yapılarak süreç zenginleştirilebilir. Çocuk edebiyatı okuma etkinlikleri öğrencileri psikolojik, bilişsel ve edebiyatla ilgili daha derin bir sürece götürür. Bu etkinliklerin yapılabilmesi için detaylı okuma yapmak gerekir ve olay örgüsünün anlaşılması çocuk edebiyatı eserlerinin detaylı okunmasında temel becerilerden olmalıdır (Harits ve Chudy, 2017).

Çocuk kitaplarındaki olayların kurgulanma biçimi karakterlere doğrudan etki edebilmektedir. Lukens, Smith ve Coffel'e (2018) göre olay örgüsü, çatışma içindeki karakterleri gösteren olaylar dizisidir. Kitapta yer alan olay akışında karakterler çeşitli çatışmalar yaşayabilirler. Çatışma, öykü kahramanı bir karşı kişi karakterine, yani muhalif bir kuvvete karşı mücadele verdiğinde meydana gelir ve eser boyunca yaşanan çatışmalar gerilim, sürtüşme, güç, seçenekler, heyecan, belirsizlik, keşif ve çözüm unsurlarından oluşur. (Lukens, Smith, Coffel, 2018). Bu çatışmalar olayları daha ilgi çekici hale getirmekle beraber anlatımı da etkili kılmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin çocuk gerçekliğine uygunluğunun göstergelerinden birisi olaylar karşısında sergilediği tutumdur. Karakterlerin olaylar karşısında verdikleri tepkilerle sergiledikleri davranışlar onların kişiliği hakkında bilgi verir. Bu doğrultuda tepkilerin ve davranışların özenle belirlenmesi, çocuk okurlara uygun olarak sunulması önemlidir. Karakterler ve olaylar arasındaki bağlantılara dikkat edilerek mantık çerçevesinde ve bütünlük içinde, çocuk okurlara uygun kurgular oluşturulması gerekir. Nitekim olay örgüsü ve yaşanan çatışmaların kitap içerisinde bir bütünlük içinde olması, eserin daha iyi anlaşılabilir karakterlerin okurlar tarafından çözümlenmesini kolaylaştıran etkenlerdendir.

2.1.3. Karakter

Karakter, “bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse (TDK, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Sever'e (2015) göre karakterler, yapıtta yazar tarafından geliştirilmiş olan kahramanların bütün kişilik özelliklerini somutlayan bir addır. Eserde yer alan karakterlerin özellikleri, davranışları, tepkileri ve içinde

bulundukları durumlar farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar eserde yer alan karakterlerin daha iyi anlaşılmasına ve olay örgüsünün çözümlenmesine katkı sağlar. Okuyucu eserdeki karakterleri tüm unsurların ekseninde değerlendirebilir. Çocuk edebiyatındaki karakterlerin özelliklerinin çocuk gerçekliği ve çocuk bakışına uygun olarak işlenmesi ve okuyucuya yansıtılması önemlidir. Çocukların eserde yer alan karakterlerden etkilenebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yılmaz'a (2016) göre çocuk kitaplarındaki karakterler, okurun edebî zevkini geliştirmekle beraber birtakım iletiler vermek ve karakter gelişimi sağlamak açısından önemlidir. Bu bakımdan eserde yer alan karakterlerin nitelikleri belirlenirken çocuk okurlara sağlayabileceği faydalara da dikkat edilebilir.

Kitaplarda oluşturulan karakter kadrosunun yazar tarafından belirlenen nitelikleri vardır. Yazarlar dış görünüm, konuşma ve dil, eylemler, bağlantılar ve ilişkiler, yazarın ve çizerin gösterdikleri aracılığıyla kimi önemli, kimi arka planda kalan, kimi karmaşık, kimi oldukça basit karakterlerden oluşan bir karakter kadrosu yaratır (Lukens, Smith, Coffel, 2018). Yazar tarafından oluşturulan karakterlerin özellikleri belirlenirken çocuk okurun istekleri ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Böylelikle okurların kitaptaki karakterleri benimsemesi, ayırt etmesi, değerlendirmesi, onlarla empati kurması gibi çeşitli davranışlar sergilemesi için uygun ortam oluşturulur. Bununla birlikte karakterlerin fiziksel ve zihinsel özellikleri, olay örgüsü içindeki davranışları, olaylara yön veriş ve olaylardan etkilenmesi bir bütünlük içinde olmalıdır.

Yapıtlarda yer alan karakterlerin olayların akışına karşı sergilediği davranışlar ve tepkiler farklılık gösterebilir. Bazı karakterler olayları doğrudan etkileyebileceği gibi bazı karakterler bu durumda etkisiz kalabilirler. Benzer şekilde karakterlerin olaylardan etkilenme biçimleri de değişkenlik içinde olabilir. Karakterler olaylar doğrultusunda olumlu veya olumsuz yönde değişimler de gösterebilir. Tüm bu unsurlarla göz önüne alındığında farklı özellikte çeşitli karakterler ortaya çıkabilir. Lukens, Smith ve Coffel'e (2018) göre karakter çeşitleri ve özellikleri şu şekildedir:

Etraflıca tanıyabildiğimiz, çeşitli niteliklere sahip ve inandırıcılığı olan karaktere değişken karakter denir. Daha az gelişmiş olan ve daha az özellik

barındıran karakter ise düz karakterdir. Devingen karakter, öykü akışı içinde değişim gösteren karakterdir ve genellikle değişken karakterlerden oluşur. Durağan karakterin ise inandırıcılık düzeyi yüksek olsa da öykü akışı içinde değişim göstermez.

2.1.4. Karakterle Özdeşim Kurma

Çocuk edebiyatı yapıtlarında yer alan karakterler olay örgüsü içinde çeşitli rollerde okurun karşısına çıkabilir. Çocuk edebiyatı ürünleri kurgu içinde okurlarına bir yandan karakterlerin yaşadıkları olayları ve bu olaylar karşısında hangi eylemlerde bulunduklarını gösterirken bir yandan da yaşadıkları duyguları ve bu duyguları yaşayış biçimlerini de sezdirir (Aslan, 2019). Sergilenen davranışlardan hissedilen duygulara kadar değişkenlik gösterebilen karakterler çocuk okuyucular tarafından benimsenebilir veya reddedilebilir. Nitekim, çocuklar, öykü karakterlerine tepki verirler ve onlar tarafından gerçekleştirilen eylemlerin tutarlılığına duyarlıdırlar (Lukens, Smith ve Coffel, 2018). Karakterlerin olaylar karşısında sergiledikleri davranışlar okurlara yaşama dair fikir verebilmektedir. Kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurmak okuyucuların olayları anlamasına, çözümleme ve değerlendirme yapmasına da katkı sağlayabilir. Okuyucunun kendisini farklı karakterlerle özdeşleştirmesi yaşama ilişkin farklı bakış açıları kazandırabilir. Güldenoğlu'na (2017) göre çocuklar kendi durumlarına benzer ya da farklı duygu ve sorunları yaşayan karakterleri okuduklarında, kendilerini ve kitap kahramanlarını karşılaştırma olanağı bulur ve kendi kişilik özelliklerinin de farkına varabilirler. Bu doğrultuda karakterle özdeşim kurmanın, bireyin kendisine ve çevresine yönelik düşünmesine olanak sağlayacağı söylenebilir. Karakterle kurulan özdeşimin bir diğer yönü de çocukların olaylar karşısındaki sorunlara yönelik olarak düşünmesini sağlamasıdır. Okuyucular kendilerini özdeşim kurdukları karakterlerin yerine koyarak çeşitli sorunlara çözüm üretebilirler.

Okuyucuların karakterlerle özdeşim kurmasını sağlamak için yapıtta yer alan karakterler oluşturulurken çocukların beğenisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte karakterlerin çocukların düşünmesini engelleyecek şekilde ve mantığa aykırı olmamasına dikkat edilmelidir. Karakterlerin çocuk gerçekliğine

uygunluğuyla birlikte olaylar karşısında sergiledikleri davranışların değişimi kitaptaki öyküyle bağlantılı olmalıdır. Karakterlerin düşünce yapısındaki değişim de yine olaylarla aynı doğrultuda gelişim göstermelidir. Öykü boyunca nice olaylarla karşılaşmasına karşın, hiç değişim göstermeyen ya da olayla yeterince ilişkilendirilmeden hızlı değişimler geçiren kahramanlar, ocuk okurun gözünde inandırıcılığını yitirir (Sever, 2015). Bu bakımdan karakterlerin oluşumu ve öykü içerisindeki gelişimi kurgulanırken çocukların anlayıp düşünmesi göz önünde bulundurulmalıdır. ocuk okur tarafından yeterince ilgi gören, olaylarla bütünlük içinde olan inandırıcı karakterlerin özdeşim kurma açısından daha uygun olduğunu söylemek mümkündür. ocuk kitaplarındaki karakterlerin özelliklerinin ocuk okurun özdeşim kurması açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir.

2.1.5. Zaman ve Mekân

Zaman ve mekân kavramları da ocuk kitaplarındaki temel unsurlardandır. Bu kavramların karakter, olay örgüsü unsurlarıyla bir bütün oluşturduğunu söylemek mümkündür. Yetişkin edebiyatıyla aynı olarak ocuk kitaplarında bütünlüşik (zorunlu) ve arka plan olarak (nispeten daha az önemli) zaman ve mekân bulunur. Bütünlüşik zaman ve mekânın olduğu eserlerde olay, karakter ve tema; bu unsurlardan etkilendirken zaman ve mekân arka plan olarak kullanıldığında olayları ve karakterleri etkilemeyebilir. ((Lukens, Smith, Coffel, 2018). Yapıtlarda yer alan zaman ve mekân unsurlarının seçiminde bu etkilerin dikkate alınması oldukça önemlidir.

Yer-zaman, kurmaca karakterlerin yaşam biçimlerine ve çevrelerinin kültürel yönlerine ilişkin bilgi içerir (şen, 2021). Kitaplardaki karakterlerin kişilik özelliklerinin oluşumuna ve değişimine yönelik çözümlemeler yapılırken yer ve zaman unsurlarının bu etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Yapıtlardaki karakterlerin içinde bulunduğu dönemsel ve çevresel şartlar oluşturulurken okurların yaşamıyla koşut özelliklere öncelik verilebilir. ocuk edebiyatı yapıtlarında yer alan zaman ve mekânların çocukların yaşantısıyla yakınlık içinde olması eser ve okur etkileşimine katkı sağlayabilir. Çocukların çokça vakit geçirdiği yerlerin eserlerde yer alması onların ilgisini çekme yönünden de etkili olacaktır. Bununla birlikte karakterlerle benzer çevrelerde bulunmak çocukların karakterlerle özdeşim kurması açısından da

önemlidir. Bu bakımdan yapıtlardaki mekânların seçimine ve karakterlerin çevre ile etkileşimine dikkat edilmesi gerekmektedir. Kahramanların çevresiyle kurduğu etkileşim çocuk okurlar için önemli birer yaşantı kaynağıdır (Sever, 2015).

2.2. Sorun Odaklı Çocuk Edebiyatı

Çocuk okurun okuduğu kitaplarda birtakım problemlerle yüz yüze gelmesi ve bu problemlerle başa çıkabilme yetisini kitaplar aracılığıyla kazanması şeklinde tanımlanan sorun odaklı çocuk edebiyatı (Yılmaz ve Yakar, 2018) yapıtları okurların sorunlarla yüzleşmesine olanak sağlar. Sorunlara yönelik olarak yazılan bu eserlerin temelinde çocuk gerçekliği bulunmaktadır. Günyüz'e (2012) göre çocuk edebiyatındaki gerçekçilik çocuğa hayatı tanımlama ve yaşananların gerçekliğine ilişkin mesaj verme işlevi görür.

Sorun odaklı olarak yazılan çocuk edebiyatı eserlerindeki konular çocukların yaşamıyla yakından ilgili olmaktadır. Çocukların yaşamsal dönemlerindeki sorunlarla birlikte yaşanan çevreden ve zamandan kaynaklı sorunlar da bu eserlerde yer almaktadır. Göç, engellilik-bireysel farklılık, şiddet, boşanma, ölüm, yoksulluk ve çocuk işçiliği, yetimlik ve öksüzlük, Türkiye'deki sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınan sorunlardandır (Yılmaz ve Yakar, 2018). Okul çevresinde yaşanan okul korkusu/fobisi, depresyon ve intihar, zorbalık-çeteleşme, şiddet gibi sorunlar da çocuk kitaplarına yansımaktadır. Lowe'a (2009) göre de yakın zamana kadar ölüm, boşanma ve zorbalık gibi hassas konulara değinmeyen çocuk kitapları son birkaç on yılda, toplumsal değişimler nedeniyle geleneksel olmayan bu konulara daha fazla değinmektedir. Sorun odaklı konuların son yıllarda çocuk kitaplarına yansımada artış olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda günümüzde karşılaşılan güncel sorunların da eserlere yansıdığı ve yansyacağı söylenebilir. Bununla birlikte, çocuk edebiyatı eserlerinde ele alınan sorunlara karşı çözüm stratejileri de yer almaktadır. Nitekim, sorun odaklı çocuk edebiyatı eserleri çocukların kendi yaşamındaki sorunlara çözüm bulmalarını ve olası sorunlara karşı önlem almalarını sağlayacak niteliktedir.

Çocuk edebiyatı eserlerinin, çocukların ve ergenlerin sorunlarını çözmede kullanılabilecek önemli kaynaklar olduğunu söylemek mümkündür. Farklı alanlarda

kullanılabilecek olan sorun odaklı kitaplar çeşitli etkinliklerin uygulanmasında da birer araç olabilir. Fırat'a (2020) göre çocuk gerçekliğine yer veren eserler okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırabilir. Wetton'a (1995) göre öğretmenler çocuklarla hassas durumlar, duygular ve ilişkiler hakkında konuşmak için başlangıç aşamasında bir kitap kullanabilirler. Benzer şekilde kayıp, trajedi ve ölüm gibi zorlu konularda çocuklara yardımcı olmak için çocuk kitapları kullanılabilir (Maguth, Boit, Muenz ve Smith, 2015). Kitaplar bu doğrultuda kullanıldığında çocuklarda yaşam sorunlarına karşı farklı bakış açıları da geliştirebilir. Farklı bakış açıları geliştirmekle birlikte problem çözme ihtiyacına bağlı olarak üretildiği için düşünme, yorumlama ve değerlendirme becerilerini de geliştirebilmektedir. Nitekim, Brown'a (1986) göre öğrenciler kitaplardaki karakterlerin düşünme ve problem çözme becerilerini nasıl kullanıp kullanmadıklarını öğrenirler ve bu süreçlerin kendi yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara nasıl uygulanabileceğini fark ederler. Sorun odaklı çocuk edebiyatı yapıtları bu doğrultuda başvurulabilecek eserler arasında yer almaktadır.

Problem çözme becerilerine yönelik olarak yapılacak etkinliklerde kullanılması için sorun odaklı çocuk kitaplarının ele aldığı konulara göre sınıflandırılmasının öğrencilere, öğretmenlere ve velilere kolaylık sağlayacağı söylenebilir. Özellikle bibliyoterapi uygulamalarında sorun odaklı kitapların etkin olarak kullanılabilmesi oldukça önemlidir. Sorun odaklı kitaplar bibliyoterapi için incelenebilir, sınıflandırılabilir ve bu doğrultuda etkinlikler oluşturulabilir. Sonrasında ise içinde bulunduğu şartlara ve duruma göre kitaplar öğrencilerle buluşturulabilir. Yaşam gerçeklerinin çocuklara uygun olarak anlatılması için de sorun odaklı çocuk kitaplarının kullanılması büyük önem taşımaktadır.

2.3. Bibliyoterapi

Bibliyoterapi en genel tanımı ile kitapla iyileşme anlamına gelmektedir. Bibliyo kitap, terapi ise iyileşme anlamındadır. Bibliyoterapi bireylerin sorunlarını çözmede uygun kitapların kullanılmasına dayanan bir uygulamadır. Günümüzde yapılan deneysel çalışmalar bibliyoterapi uygulamasının sorunları çözmede etkili olduğunu göstermektedir. (Belen, 2016; Harvey, 2010; İlter, 2015; İnan ve Erkuş, 2018; Özan, 2017; Özdemir, 2016; Semerci, 2018) Romalıların kitap okumanın akıl sağlığını

iyileştirdiğini düşünmeleri ve Eski Yunan’da kütüphanelerin okuma, düşünme, iyi vakit geçirme ve dinlenme yerleri olarak tasarlanması (Yılmaz, 2014) kitapların iyileştirici etkisinin eski çağlarda da görüldüğünü kanıtlamaktadır.

Yirminci yüzyılın başlarında kütüphaneciler ruh sağlığı sorunu olanlara yardım için doktorlarla beraber çalışmaya başladığında bibliyoterapi dikkat çekmiştir (Bulut, 2010). Günümüzde dünya çapında bibliyoterapi üzerine geniş çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda bibliyoterapinin kullanım alanı da genişlemiştir. Türkiye’de yapılan bibliyoterapi çalışmaları ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar daha çok bibliyoterapinin tanımına yöneliktir. Ancak sayısının sınırlı olmasına karşın yapılan deneysel çalışmalar bibliyoterapinin Türkiye’de de farklı alanlarda kendisini göstermeye başladığının kanıtıdır.

Bibliyoterapi hazırlık gerektiren, iyi planlanmış ve belirli adımları olan bir süreçtir. Taşcılar’a (2012) göre planlanmadan ve gelişigüzel yapılan bibliyoterapi gerçek amacına ulaşmaktan uzak kalacaktır. Bibliyoterapi uygulayıcısının mesleki bilgisinin yanında psikoloji ve pedagoji dallarında da bilgi sahibi olması gerekmektedir (Altay, 1969). Bibliyoterapi uygulamacı açısından uzmanlık gerektiren bir alandır.

Bibliyoterapi uygulaması yapılırken izlenmesi gereken adımlar vardır. Bu adımlar uygulama/okuma öncesi, uygulama/okuma süreci ve uygulama/okuma sonrası şeklindedir. Bunun yanında bibliyoterapinin özdeşim kurma, arınma, içgörü ve genelleştirme olarak adlandırılan evreleri vardır (Gülberk, 2017). Bibliyoterapi uygulaması bu evreler dahilinde şekillenir. Bibliyoterapi uygulayıcısının bu evreleri bilmesi ve bu süreçte evrelere uygun hareket etmesi bibliyoterapinin belirlenen amaca ulaşmasında etkili olur.

Bibliyoterapi olaylara farklı bakış açılarından bakmayı sağlayarak baş edilmesi zor durumlarda okuyuculara yol göstermekte ve bu durumlarda sağlıklı kararlar almak için onlara fikir vermektedir (Taşcılar, 2012). Bibliyoterapinin okullarda kullanımı, öğrencilerin karşılaştığı sorunları çözmede onlara yardımcı olurken aynı zamanda sağlıklı kararlar almalarını sağlar. Bu sayede eğitimden ve öğretimden alınan verimde artış gerçekleşir.

Bibliyoterapi yoluyla okuyucu kitaptaki kahraman ile özdeşlik kurup yaşamındaki sorunlara farklı bakış açılarından bakabilmektedir. Okuyucu ile kahraman arasında kurulan özdeşliğin okuyucuya yalnız olmadığını sezdirmesi karşılaşılan sorunların çözümünü büyük oranda etkileyebilmektedir (Bulut, 2010; Taşcılar, 2012). Bibliyoterapi öğrencilere farklı bakış açıları kazandırarak eğitimdeki yapılandırmacı yaklaşıma da katkı sağlar.

Bibliyoterapi uygulamasının amacı okuyucunun problem çözme becerilerini geliştirerek ve bu becerilerini artırarak tutum ve davranışlardaki değişikliği ortaya çıkarmaktır (Pam Harvey, 2010). Bibliyoterapinin amacı sorun çözmenin yanında istenmeyen bir duruma karşı önlem almayı da kapsar. Okuyuculara bibliyoterapi uygulaması yapılarak istenmeyen bir davranışın neden yapılmaması gerektiği daha önceden sezdirilir. Okuyucunun okuduğu kitabı değerlendirmesi ve yaşamıyla ilişkilendirmesi amaçlanmaktadır. Bayrak, Altınkaynak ve Osmanoğlu'na (2018) göre bibliyoterapi kullanılarak okunan edebi eserler yoluyla bireyler kendilerini daha iyi tanırlar ve anlarlar.

Bibliyoterapiyi doğru ve etkili bir şekilde uygulayabilmek için uygulayıcı yeterli düzeyde literatür bilgisine sahip olmalıdır. Uygulamada kullanılacak kitaplar titizlikle seçilmelidir. Tanrıkulu'na (2011) göre Türk edebiyatında yer alan eserler Türk kültürel değerleri ve bileşenleri göz önüne alınarak tedaviye yönelik kullanımlar için tespit edilmelidir. Ortaokul öğrencilerinin gelişim özellikleri ve okuma düzeyleri dikkate alındığında daha çok çocuk edebiyatı eserlerinden yararlanılması gerektiği görülür. Özellikle çocuk okurun okuduğu kitaplarda birtakım problemlerle yüz yüze gelmesi ve bu problemlerle başa çıkabilme yetisini kitaplar aracılığıyla kazanması şeklinde tanımlanan sorun odaklı çocuk edebiyatı (Yılmaz ve Yakar, 2018) uygulama sırasında başvurulacak kitapların belirlenmesinde önemli rol oynar. Farklı problem durumları göz önüne alınarak kullanılacak kitapların sınıflandırılması uygulayıcı ile okuyucuya yol gösterme ve kolaylık sağlama açısından oldukça önemlidir.

Erdener, Tezci ve Sezer'in (2017) ortaokullardaki öğrencilerin problem alanlarının belirlenmesine yönelik yapmış oldukları çalışma incelendiğinde öğrencilerin sağlık, okul, ders, aile, kişilik, meslek, gelecek ve toplumsal ilişkileri

alanlarında önemli oranda problemlerinin olduğu görülmektedir. Bibliyoterapi bu problemlerin çözümünde kullanılacak etkili bir yöntem olarak kullanılabilir. Ortaokullarda bibliyoterapi uygulaması yapılırken sağlıkçıların, rehberlik servislerinin, psikologların, öğretmenlerin ve kütüphanecilerin birlikte çalışması bibliyoterapinin etkinliğini artırır. Orlando (2017) bibliyoterapi sürecinin grup ortamında yürütülmesi durumunda daha etkin sonuçlar alındığını söylemektedir. Ortaokullarda öğrencilerin bir arada olması uygulamanın etkililiği açısından önemli bir fırsat olarak görülebilir. Yapılan deneysel çalışmalardan hareketle öğrenci sorunlarının çözümünde ve sorunlara karşı önlem alma durumlarında bibliyoterapinin ucuz ve esnek bir yöntem olarak ortaokullarda kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

2.4. Okul

Okul çocukların yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim ve öğretim çalışmalarının gerçekleştirildiği bu ortamlar bireylerin gelecekteki yaşamlarına hazırlandıkları yerlerdir. Okulda karar ve etkisiyle her şeyi kapsayan amaç çocuğun yaşamıdır. Çocuğun olgunlaşmasına yardım için gerekli olan tüm araç ve konular burada toplanır (Dewey, 2017).

Uzun bir süreçten oluşan okul dönemi bireylere olumlu etkiler sağlayacağı gibi olumsuz etkilere de neden olabilir. Okul ortamı ya da okul çevresinde çocuk için tehdit ya da tehlike unsuru olabilir. Bu da onu psikolojik olarak örseleyebilir ve yetişkinliğinde hasarlı bir çocuk görünümü yapabilir (Kılıç, 2016). Bu bakımdan, okul ortamının bireylerin yaşamlarına olumlu etkiler sağlayacak şekilde düzenlenmesi oldukça önemlidir. Çocukların çok boyutlu olarak eğitilmesi olası sorunlara karşı hazırlıklı olmayı sağlayacaktır. Bunun için okullardaki olası sorunları sezdirmek, sorunlarla mücadele etmeleri için onlara yol gösterici olmak gerekir.

Okul çevresinde oluşan sorunlara bakıldığında, dönemsel sorunlarla birlikte bütün süreçte meydana gelebilecek ortak sorunlar olduğu da görülmektedir. Eğitim ve öğretim yaşamına yeni başlayan çocuk için okul kendine ait yasakları, kuralları ve beklentileri ile bir altüst olma durumu yaratır. Yeni insanlar, arkadaşlar, ortamlar ve düzenler tümünden bir değişimi ifade eder, büyük bir güvensizlik duygusu yaşanmasına

neden olabilir (Torun, 2019). Sürecin en başında yaşanacak sorunlar göz önüne alındığında çocukların bu dönemi en sağlıklı şekilde atlatması gerektiği görülür. Bu yüzden, çocukların sürecin en başından okula hazırlanması üzerinde durulması gereken bir konudur. Olası sorunların tespit edilmesi ve gerekli desteğin sağlanması önemlidir. Nitekim, bütün yeni durumlar gibi, okula başlamak da çocuğun daha önceki hazırlanmışlık derecesini belirleyecek bir test işlevi görür. Çocuk gereği gibi hazırlanmışsa, test sınavını normal olarak başarır; yoksa hazırlanma durumundaki yetersizlik gün ışığına çıkar (Adler, 2019). Eğitim ve öğretim sürecinin ilerleyen dönemlerinde de benzer sorunlar yaşanabileceği gibi yeni sorunlar da meydana gelebilir. Örneğin, okula başlamakla birlikte geçiş dönemleri de (liseye başlamak, okul değişiklikleri ve tatil dönemleri) başlı başına kaygı yaratan durumlardır (Torun, 2019).

2.4.1. Okulda Yaşanan Sorunlar

Bireyler yaşamın her döneminde farklı sorunlarla karşılaşabilir. Her ortamın kendine özgü sorunları olduğunu söylemek mümkündür. Okuldaki sorunların çocuğun içinde bulunduğu yaşam dönemiyle yakından ilgisi vardır. Bununla birlikte zamanın ve çevrenin etkileri de sorunları şekillendirebilmektedir. Sorunların kaynağı öğrenci, öğretmen, okul yönetimi, aile ve diğer kişiler olabilir. Sorunların kurbanları aynı şekilde değişkenlik göstermektedir. Bingham'a (2016) göre bir sınıfta bir yıl süresince değişik tip ve ölçüde sayısız problem ortaya çıkar. Bunlar kişiler arası ilişkiler; kavram, duygu ve eylemleri anlamak; ilişkileri görmek, becerileri öğrenmek ve uygulamakla ilgili problemler veya pratik, kuramsal, ahlaki ve ifade gücüyle ilişkisi olan problemlerdir.

Okul korkusu/fobisi, depresyon ve intihar, zorbalık-çeteleşme, şiddet okul çevresinde yaşanan başlıca sorunlardandır (Aktan, 2016). Benzer şekilde Erdener, Tezci ve Sezer'in (2017) ortaokullardaki öğrencilerin problem alanlarının belirlenmesine yönelik yapmış oldukları çalışma incelendiğinde öğrencilerin sağlık, okul, ders, aile, kişilik, meslek, gelecek ve toplumsal ilişki alanlarında önemli oranda problemlerinin olduğu görülmektedir. Kılıç (2016) öğrenci sorunlarını barınma sorunu, sağlık sorunu, okul değiştirme, beslenme sorunu ve uyku sorunu başlıkları altında açıklamaktadır. Bu sorunların genel sonucuna bakıldığında ise öğrencinin

okula karşı tutumunun olumsuz yönde etkilendiği, ders başarısında düşüş olduğu, okul çevresine uyumda sıkıntı yaşandığı görülmektedir.

Okulda yaşanan sorunlar çocukların okul yaşamına etki etmekle beraber onların okul dışındaki yaşamına da doğrudan etki edebilecek niteliktedir. Yaman, Eroğlu ve Peker'e (2011) göre öğrenciler, eğitim hayatları boyunca kendilerini güvensiz hissetmelerine ve arkadaşlık ilişkilerinin bozulmasına neden olacak çeşitli saldırganca davranışların hedefi durumuna gelebilmektedir. Okul içerisindeki saldırgan davranışlardan etkilenen ve dışlanan çocukların başarısı düşebilir, okuldan soğuma durumu meydana gelebilir. Ekşi ve Yaman'a (2010) göre genel olarak sosyal dışlanma eğitimin görelî önemini düşürmekle birlikte okula devam etmeyi de olumsuz etkiler. Benzer şekilde, Adler'e (2019) göre bireylerin bulunduğu yerde sürekli eleştirilmesi, kötü notlar alması ve başkalarına ayak uydurabilme umudunu yitirmesi okuldan kaçmaya neden olabilmektedir. Bu bakımdan okuldaki sorunların uygun biçimde çözüme kavuşturulması, öğrencilerin sorunlarla başa çıkma konusunda desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

Akran zorbalığı okul ortamlarında sık görülen, fiziksel ve psikolojik travmalara neden olan önemli bir sorundur (Alkaya ve Avşar, 2017). Pişkin (2002) ise okul zorbalığını bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü olarak tanımlar. Okullarda karşılaşılan ve diğer sorunlarla da bağlantılı olan akran zorbalığı öğrencilerin yaşamını farklı yönlerden etkilemektedir. Yerli'ye (2018) göre akran zorbalığı, benlik saygısının azlığı, travma sonrası stres bozukluğu, sosyal kaygı, saldırganlık davranışlarında artış, intihar riskinde artış gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Gürhan zorbalık davranışlarını şu şekilde sınıflandırmaktadır:

Tablo 1: Gürhan zorbalık davranışları sınıflandırması

	Doğrudan zorbalık	Dolaylı zorbalık
Sözel	Lakap / ad takma, alay etme, kızdırma	Dedikodu çıkartma
Fiziksel	İtme/tekmeleme, eşyalarını izinsiz alma/çalma ya da zarar verme	Arkadaşlarını kışkırtarak amacına ulaşma
Sözel/Fiziksel olmayan	Tehdit etme ve müstehcen hareketler yapma	Gruptan istemediği kişileri dışlamak, dışlanması için yapma arkadaşlarını yönlendirme, e-posta aracılığı ile tehditlerde bulunma/ rahatsız etme

(Gürhan, 2017, s.178)

Çocuklar ve ergenler okulda korku sorunu yaşayabilmektedirler. Bu korkular kısa süreli olmakla birlikte uzun süreli ve kalıcı etkinlikte de olabilir. Korku, tüm okula karşı olabileceği gibi okuldaki herhangi bir çocuğa, öğretmene veya derse karşı da olabilir (Özdoğan). Okulda yaşanan korkunun öğrencinin çevresiyle ilişkisini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Okuldaki başarısızlık sorunu, öğrencinin yaşamındaki farklı sorunlarla bağlantılıdır ve çok boyutludur. Al-Methen ve Wilkinson (1992), öğrenci algılarına göre akademik başarısızlık nedenlerini şöyle sıralamışlardır:

- 1- Sınavların formatı, sınav içeriklerinin zorluğu, zamanı doğru kullanamama, öğretilen içeriklerin ve sorulan soruların uyumsuzluğu,

- 2- Akademik konuların içeriğinin öğrenciye uygun olmaması ve uygulamadaki zorluklar,
- 3- Kaygı, başarısızlık korkusu, kendini başarısız olarak algılama, motivasyon eksikliği, dikkat eksikliği, konuya karşı zayıf tutum gibi kişisel faktörler,
- 4- Öğretmenlerin sınıftaki davranış sorunları, öğretmenlerin konularla izlediği yolların uygun olmaması, öğrencilerin katılımının sağlanması konusunda yetersizlikler,
- 5- Aile bireyleri ile yetersiz iletişim, ev işleri, ebeveynlerin eğitimsiz olması gibi aile ve ev ile ilgili sorunlar.

Sarıer'in (2016) Türkiye'deki öğrencilerin akademik başarısını etkileyen etkenler üzerine yaptığı araştırmaya göre de akademik başarıda etkili olan etkenler öğrenciden, aileden ve okuldan kaynaklanmaktadır.

Okul terkinin ve devamsızlığının öğrencilerin karşılaştığı önemli sorunlardan olduğunu söylemek mümkündür. Bu sorunun nedenleri ve sonuçları dikkate alındığında bireylerin yaşamındaki diğer sorunlarla bağlantısı olduğu görülebilir. MEB ve UNICEF iş birliğiyle ortaöğretim öğrencilerine yönelik yapılan araştırmada (Öğülmüş vd., 2013) öğrencilerin başarısızlık başta olmak üzere arkadaş çevresinin yönlendirmesi, okula karşı güvensizlik, aile yapısı ve baskısı, maddi durum gibi sebeplerden dolayı okulu bıraktıkları tespit edilmiştir. Benzer şekilde Dağ (2018) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin okula uyum sağlayamama, ekonomik yoksunluk gibi sebeplerden dolayı okula devam konusunda problem yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda farklı öğrencilerin benzer sebeplerden dolayı okulu terk ettikleri veya devamsızlık yaptıkları söylenebilir. Reid (1999), "Truancy in Schools" isimli kitabında okuldan kaçma konusunu ele almıştır. Reid'e göre okuldan kaçan her öğrencinin kendisine özgü sebepleri bulunabilmektedir. Bu sebeplerden bazıları sosyal, bazıları psikolojik ve bazıları eğitimseldir. Genel sebepler şöyle sıralanabilir:

- Potansiyel olarak zor bir durumdan kaçınmak (örneğin zorbalık),
- Yardıma ihtiyaçları olduğuna veya başka bir şekilde risk altında olduklarına dair bir sinyal göndermek,
- Sosyal koşulların altında ezilmiş olmak,

- Psikolojik olarak zor bir durumda olmak,
- Geri dönüşü olmayacak şekilde okul ile bağları koparmak,
- Okul, öğretmenler veya diğer öğrenciler ile bir bağ kuramamış olmak,
- Okulda verilen ödevlerin yükü,
- Hastalık,
- Akran baskısı altında olmak.

Okulda yaşanan sorunlarından bir diğeri de dışlanmadır. Özaydınlık ve Acar'a (2009) göre toplumdaki eşitsizlikler, yoksulluk ve temel hizmetlerden yararlanamama gibi etmenler eğitimde dışlanmaya neden olmaktadır. UNICEF'in (2012) Türkiye raporuna göre de eğitimden dışlanma riski olan çocuğun profiline ilişkin değerlendirmelerde ortaklaşan konular ailenin sosyoekonomik statüsü, anne babanın eğitim durumu ve çocuğun cinsiyetidir. Bu bakımdan, toplumsal yapının eğitim ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Toplumsal sorunların çözümünün çocukların okul yaşamını olumlu yönde etkileyeceğini söylemek mümkündür.

2.5. Problem Çözme

Problem çözme, bir amaca erişmekte karşılaşılan güçlükleri yenme sürecidir. Öğrenilmesi ve elde edilmesi gereken bu yeteneğin sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir (Bingham, 2016). Bu yeteneğin okul ortamında geliştirilmesi için problemlerin anında üzeri kapatılması gereken unsurlar olduğunu düşünmek yerine onların çocuklar açısından fırsata çevrilmesi gereken durumlar olduğunu bilmek gerekir. Öğretmenlerin sınıf içerisinde yapacağı rehberlik uygulamaları bu bakımdan önem teşkil eder. Problem çözme sürecinin en verimli şekilde geçmesi için problemler ve problem çözme yollarını bilmek, etkili problem çözme konusunda bilinç sahibi olmak gerekir. Etkili problem çözme kapsamlı bir süreçtir. Bu sürecin gerçek kaynakları, rahat bir ilerleme yolunu geçici olarak kesen gerginlik yaratıcı engellerin çok ötesine kadar gider ve problem çözen kimselerin seferber hâlindeki duygu ve davranışlarına kadar uzanır (Bingham, 2016). Problem çözme sürecinde bireylerin duyguları ve sergiledikleri davranışları dikkat edilmesi gereken unsurlardandır. Bununla birlikte problem çözme sürecinin sonunda çocukların içinde bulunduğu durumlar da yaşama olan etkisi nedeniyle önemli yer tutar. Creed, Reisweber ve

Beck'e (2020) göre başa çıkmayacağı problemlerle sürekli olarak karşı karşıya gelen çocuklar çaresiz ve yetersiz olduğu inancını geliştirebilir. Uğraştığı konularda başarılı ve yeterli olduğunu hisseden çocuklar ise çevresel gereklilikleri karşılayabilme inancını geliştirebilir. Bu bakımdan çocukların karşılaşacakları problemlerin irdelenmesi, niteliğinin belirlenmesi ve bu doğrultuda çocuklara rehberlik edilmesinin gerektiği söylenebilir.

2.5.1. Problem Çözme İşlemi

Problem çözme davranışı duruma ve zamana göre değişmektedir. Problem çözen bir kimsenin de yaklaşımını ve izlediği basamakları problemden probleme değiştirmesi muhtemeldir. Bununla birlikte problem çözme işleminin kesinleşmiş ve oldukça ortak gibi görünen bazı genel temel yönleri bulunmaktadır:

- 1.Problemi tanımak ve onunla uğraşmak ihtiyacını duymak
- 2.Problemi açıklamaya, niteliğini, alanını tanımaya ve onunla ilgili ikincil problemleri kavramaya çalışmak
- 3.Problemle ilgili veri ve bilgileri toplamak
- 4.Problemin özüne en uygun düşecek verileri seçmek ve düzenlemek
- 5.Toplanmış verilerin ve problemlerle ilgili bilgilerin ışığı altında çeşitli muhtemel çözüm yollarını tespit etmek
- 6.Çözüm şekillerini değerlendirmek ve duruma uygun olanlar arasından en iyisini seçmek
- 7.Kararlaştırılan çözüm yolunu uygulamak (denemek)
- 8.Kullanılan problem çözme yöntemini değerlendirmek (Bingham, 2016).

Problem çözme işleminin basamakları ele alındığında bireylerin anlama, kavrama, araştırma, düzenleme, karar verme, uygulama yapma ve değerlendirme becerilerini geliştirebileceği söylenebilir. Problem çözme basamaklarının çocuklar tarafından bilinmesi ve uygulamaya dönük olarak kullanılması önemlidir. Öğretmenlerin ve velilerin bu basamaklarda çocuklara rehberlik etmesi sorunların

çözümüne olumlu yönde etki sağlayabilir. Çocukların problem çözme işlemini uygulamaları için gerçek problemlere yönelik olarak hareket etmeleri sağlanabilir. Bununla birlikte çocuk kitaplarındaki sorunların da bu işlem basamakları ekseninde değerlendirilmesi, çocukların kendi düşüncelerinden yola çıkarak çözüm üretmeleri sağlanabilir.

2.5.2. Problem Çözme Stratejileri

Bireylerin yaşadıkları sorunlar karşısında uyguladıkları baş etme stratejileri çeşitlilik göstermektedir. Çocukların ve ergenlerin sorunlar karşısında kullandıkları stratejiler de belirli başlıklar altında değerlendirilmiştir. İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'ne (O. Serin, Serin ve Saygılı, 2010) göre stratejiler; Problem Çözme Becerisine Güven, Öz Denetim ve Kaçınma olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır. Sprito, Stark ve Williams tarafından 1988 yılında geliştirilen; Bedel, Işık ve Hamarta (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği'ne göre ise stratejiler Aktif başa çıkma, Olumsuz Başa Çıkma ve Kaçınan Başa Çıkma başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Aktif başa çıkma, yapıcı ve işlevsel başa çıkma stratejisidir. Kaçınan başa çıkma stratejisi, üstesinden gelmekten önce ondan kaçınma gibi sorun çözmede işlevsel olmayan başa çıkma davranışlarını barındırmaktadır. Olumsuz başa çıkma stratejisinde ise, bireylerin sorunu bir tehdit olarak algıladıkları, sorunları çözemeyeceklerine inandıkları, kendini ve çevreyi suçlama, etrafa zarar verme davranışlarının yer aldığı gözlenmektedir (Bedel ve Ulubey, 2015).

Okul çevresinde yaşanan sorunların çözümü için çeşitli başa çıkma stratejileri bulunmaktadır. Bu stratejiler kimi zaman sorunların etkili bir şekilde çözülmesini sağlarken kimi zaman da olayların daha kötüye gitmesine neden olmaktadır. Kutlu ve Bedel'e (2019) göre ergenler rol model aldıkları olumsuz çatışma çözme yöntemlerini kullanarak, okul içerisinde ve sosyal çevresinde yaşadıkları çatışmalarda olumsuz ve sağlıksız yöntemlere başvurmaktadırlar. Çocukların ve ergenlerin yaşadıkları sorunları çözmeleri için aktif başa çıkma stratejilerine yönlendirilmeleri, bu stratejileri bilmeleri ve sorunlar karşısında uygulamaları bu bakımdan oldukça önemlidir. Bedel ve Ulubey'e (2015) göre çocuk ve ergenlerle yapılacak önleyici rehberlik ve psikolojik

danışma hizmetlerinde onların bilişsel esnekliklerini arttıracak ve aktif başa çıkma stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olacak psiko-eğitim programlarının uygulanması gerekmektedir. Zira aktif başa çıkma stratejisi, sorunlara pozitif yönelimle birlikte problemin tanımlanması, alternatif çözüm seçeneklerinin oluşturulması, karar verme ve değerlendirme süreçlerini içermektedir (Bedel ve Işık, 2015).

2.6. İlgili Çalışmalar

Çalışmanın konusu bakımından çocuk kitaplarındaki sorunların incelendiği araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Çocuk kitaplarındaki sorun odaklı durumların geniş çerçevede incelendiği çalışmalarda sorunlar genel olarak ele alınmıştır. Işıtan (2016) araştırmasında, Türkiye’de okul öncesi dönem çocuklarına yönelik özel amaçla yazılmış kitapların tema dağılımlarını incelemiştir. Araştırma sonunda kitaplarda en fazla “zor temalar (sorunlu davranışlar)” alt temasının işlendiği saptanmıştır. Yılmaz ve Yakar (2018) çalışmalarında çocuk edebiyatındaki sorun odaklılık kavramına değinmişlerdir. Araştırma dahilinde incelenen çocuk kitaplarında göç, engellilik-bireysel farklılık, şiddet, boşanma, ölüm, yoksulluk ve çocuk işçiliği, yetimlik ve öksüzlük sorunların yer aldığı tespit edilmiştir.

Literatür incelemesi sonucunda çocuk kitaplarındaki sorunların tek tek ele alındığı ve ayrıntılı olarak incelendiği çalışmalara da rastlanmıştır. Aytekin, (2008) çocuk edebiyatında ölüm teması üzerine yapmış olduğu araştırma sonucunda bu temanın çocuk kitaplarına yansıdığını tespit etmiştir. Günyüz (2012) sorun odaklı çocuk edebiyatına yönelik yapmış olduğu çalışmasında boşanmış aile çocuğu olan ana karakterler üzerinde durmuştur. Çalışma sonucunda, metinlerin içinde oluşturulan olayların akışında ve çözüm noktalarında mantık ve tutarlılığın sonuna kadar devam etmiş olduğu, böylelikle okur üzerinde etkili bir kurgu oluşturulduğu tespit edilmiştir. Yakar (2017) Türk çocuk edebiyatında göç olgusunu incelediği çalışmada, göç eden insanların yeni topluma ait kültürel kodlara uyum sağlamaya çalışırken yaşadıkları zorlukların eserlere yansıdığını tespit etmiştir. Bulut (2018) araştırmasında ana teması mültecilik deneyimi olan çocuk kitaplarında mülteci kimliğinin sunuluşu ve bu metinlerin mültecilik konusunu işleme biçimlerini incelemiştir. Yakar, O. Yılmaz ve

Yılmaz (2019) çocuk edebiyatında sorun odaklılık konusunu ele alarak engellilik algısını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, engelliliğin farklı boyutlarıyla ve edebîlik göz önünde tutularak incelenen eserlerde kendine yer bulduğunu tespit etmişlerdir. Benzer olarak Ekici ve Ertem de (2019) yaptıkları çalışmada çocuk kitaplarındaki engelli bireyleri ve yaşadıkları sorunları incelemiştir. Araştırma sonucunda çocuk kitaplarında en sık rastlanan engel türünün ortopedik yetersizlik ve süregelen hastalık olduğu görülmüştür. Muhtaç olma, ulaşım ve iletişim sorunlarının ise çocuk kitaplarındaki engelli karakterlerin en sık karşılaştıkları sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmaların odağında sorunlarla birlikte uygulanan başa çıkma stratejilerinin de yer aldığı tespit edilmiştir. Bayrak, Altınkaynak ve Osmanoğlu (2018) okul öncesi dönemdeki çocukların problem durumunda kullandıkları baş etme stratejilerinin belirlenmesine yönelik çalışma yapmışlardır. Çocuklardan, belirlenen kitabın sonundaki problem durumuna ilişkin çözüm önerileri istenmiştir. Çalışma sonucunda, okul öncesi dönem çocukların problem durumu ile başa çıkmak için daha çok aktif-davranışsal stratejisini kullandıkları belirlenmiştir. Yakar ve Yılmaz (2015) tarafından yapılan çalışmada Beyaz Bulut Dergisi'nde bulunan kurgusal metinlerdeki karakterlerin çatışmaları çözme biçimleri tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda kurgusal metinlerde yer alan karakterlerin yaşadıkları çatışmaları çözerken kimi zaman gayret gösterdikleri, kimi zaman yardım aldıkları, dinî değerlerden faydalandıkları, nadir de olsa şiddete başvurdıkları, olayları kabul etmek suretiyle ya da tesadüfler neticesinde çözümler elde ettikleri görülmüştür.

Sorun odaklı kitapların bibliyoterapi uygulamalarına yönelik olarak incelendiği çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalar belirlenen sorunlara yönelik olarak kitap önerisi sunma niteliği de taşımaktadır. Prater, L. Johnstun, Dyches ve R. Johnstun (2006) yapmış oldukları çalışmada bibliyoterapinin risk grubundaki çocuklar için öğretmenler tarafından kullanılmasının yararlı olduğunu belirtmişlerdir ve bibliyoterapide kullanılabilecek kitap önerileri sunmuşlardır. Harvey (2010) çalışmasında öğrencilerde görülen kronik hastalıklara değinmiştir ve bu kronik hastalıkların tedavisi sürecinde bibliyoterapinin etkinliğini kanıtlamıştır. Moulton,

Heath, Prater, Dyches (2011) çalışmalarında çocuk kitaplarındaki akran zorbalığına ilişkin görünimleri tespit ederek bu görünümelerin bibliyoterapi uygulamasıyla ilişkisine değinmişlerdir. Sevinç (2019) yapmış olduğu araştırmada okul öncesi döneme yönelik olarak yazılmış, ölüm temasını ele alan çocuk kitaplarını incelemiştir. Kitaplarda aile bireyleri ve yakın akrabaların ölümüyle birlikte evcil hayvan ölümünün de ele alındığı görülmüştür. Çalışmadaki kitapların bibliyoterapi için kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

Yurt dışında yapılan çalışmaların bibliyoterapi uygulamalarına yönelik olarak yapıldığı görülmektedir. Özellikle kitapların, sınıflandırılması aşamasından sonra sorunlara ve stratejilere göre önerildiği dikkat çekmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında çocuk kitaplarının sorunlara yönelik olarak incelenmesinin son dönemde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Çalışmalarda ele alınan konuların yaşama yönelik önemli sorunlar olduğunun bilinmesiyle birlikte aynı sorunlara yönelik farklı araştırmaların yapıldığı da görülmektedir. Bibliyoterapi uygulamaları başta olmak üzere çeşitli etkinliklerde kullanılabilecek çocuk kitaplarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Kitaplardaki farklı sorunların ayrıntılı olarak incelenmesi bu tür çalışmalara rehber olabilmek açısından da önem kazanmaktadır.

Literatürde görüldüğü üzere çocuk kitaplarındaki sorunların ele alındığı çalışmalar yapılmasına karşın okul sorunlarının incelendiği bir çalışma Türkiye’de yapılmamıştır. Bu doğrultuda çalışma, çocuk kitaplarındaki karakterlerin okulda yaşadıkları sorunları ve uyguladıkları başa çıkma stratejilerini tespit etmek yönünden önem arz etmektedir. Bu yüzden, yapıtlardaki karakterlerin yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma stratejileri çocuk bilimi çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Literatürde çocuk kitaplarındaki sorunlara yönelik yapılan çalışmalar olmakla birlikte okul sorunları ve bu sorunlara yönelik başa çıkma stratejileri özelinde bir çalışma yapılmamış olması bu çalışmanın kurgulanmasında etkili olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni

Çalışma doküman analizi deseniyle yapılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım; Şimşek, 2013). Doküman analizi hem yazılı hem de elektronik (bilgisayar tabanlı ve internetle aktarılan) materyalleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistematik bir yöntemdir (Bowen, 2009).

Bu çalışmada, çocuk kitaplarındaki kahramanların okul çevresinde yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlar karşısında uyguladıkları baş etme stratejileri tespit edilmeye çalışıldığından dolayı doküman analizi deseni kullanılmıştır.

3.2. İncelenen Kitaplar

Çalışmaya veri sağlayacak eserlerin seçimi için öncelikle ulaşım kolaylığından dolayı Şems-i Sivasî İl Halk Kütüphanesi'nin çocuk bölümüne gidilmiştir. Çocukların sıkça almayı tercih ettikleri çocuk edebiyatı eserleri incelenmiştir. Bu eserler arasından sorun odaklı kitaplar belirlenmiş, daha sonra okul sorunlarının olduğu kitaplar çalışmada kullanılmak üzere seçilmiştir. Bununla birlikte okul sorunlarına yönelik olduğu tespit edilen ve kütüphanede bulunmayan eserler de çalışmaya dahil edilmiştir. Aynı zamanda eserlerin güncelliğini koruması bir diğer ölçüttür.

Çalışmaya veri sağlayacak eserler seçilirken ayrıca çocuk edebiyatının ilkelerine uygun olmalarına dikkat edilmiş, bu doğrultuda değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme yapılırken uzman görüşüne başvurmakla birlikte çeşitli kaynaklardaki bilgiler de göz önünde bulundurulmuştur. Seçilen kitapların yayınevleri ve yazarlar açısından da çeşitlilik göstermesine dikkat edilmiştir.

Çocuk edebiyatı ilkelerine uygun olan 41 kitap araştırmada incelenmek üzere seçilmiştir.

Tablo 2: Araştırmada incelenen kitapların listesi

Kitabın Adı	Yazarı	Basım Yılı	Yayınevi	Kısaltma
Babam Duymasın	Aytül Akal	2012	Uçanbalık Yayınları	BD
Çelebi Zinciri	Birsen Ekim Özen	2018	Doğan Egmont Yayınları	ÇZ
Pat Karikatür Okulu	Behiç Ak	2017	Günışığı Kitaplığı	PKO
Sakin Ol Can	Ayşe Erce	2010	Uğurböceği Yayınları	SOC
Böyle de Ödev mi Olur!	Fatih Erdoğan	2016	Mavibulut Yayınları	BÖMO
Toto'nun Sınıfı	Sevim Ak	2011	Can Çocuk Yayınları	TS
Çakma Öğrenci	Fatma Çağdaş Börekçi	2013	Nesil Çocuk Yayınları	ÇÖ
Dört Kozalak	Karin Karakaşlı	2014	Günışığı Kitaplığı	DK
Kömür Karası Çocuk	Müge İplikçi	2016	Günışığı Kitaplığı	KöKÇ
Bebek Annem	Behiç Ak	2016	Günışığı Kitaplığı	BA
Belalı Dörtlülük'e Karşı	Gülsevin Kırıl	2018	Günışığı Kitaplığı	BDK
Bizim Sınıfın Halleri	Pelin Güneş	2016	Tudem Yayınları	BSH
Ceren Konuyu Anlamadı	Pelin Güneş	2018	Elma Yayınevi	CKA
Çılgın Hademe- 1	Yusuf Asal	2017	Nesil Çocuk Yayınları	ÇH
Çılgınlar Sınıfı/Korsan Takımı	Mavisel Yener	2017	Bilgi Yayınevi	ÇS
Keleş Osman	Necati Tosuner	2016	Günışığı Kitaplığı	KO
Yaşasın Ç Harfi Kardeşliği	Behiç Ak	2017	Günışığı Kitaplığı	YÇHK
Üç, İki, Bir, Ateş! – 1	Aslı Tohumcu	2011	Can Çocuk Yayınları	ÜİBA
Sevgi Dolu Bir Yürek	Canan Tan	2016	Doğan Egmont Yayınları	SDBY
Sokakta Tek Başına	Ayhan Bozırat	2015	Günışığı Kitaplığı	STB
Sınıfın Yenisi	Behçet Çelik	2011	Günışığı Kitaplığı	SY
Gizli Formül Hangi Zarfta!	Gülsevin Kırıl	2016	Günışığı Kitaplığı	GFHZ
Günışığı Hoşçakal	Ülkü Tamer	2009	Can Çocuk Yayınları	GH
Şimugula	Sevgi Saygı	2016	Günışığı Kitaplığı	Ş
Bulut Delisi	Leyla Ruhan Okyay	2017	Günışığı Kitaplığı	BuD
Ayasofya Konuştu	Fusun Çetinel	2015	Günışığı Kitaplığı	AK
Filozof Çocuklar Kulübü	Seran Demiral	2015	Final Kültür Sanat	FÇK
Defne'yi Beklerken	Aslı Der	2015	Günışığı Kitaplığı	DB
Hazırlıksız	Tolga Gümüşay	2015	Günışığı Kitaplığı	H
Kırmızı Yoyo	Oktay Akbal	2011	Günışığı Kitaplığı	KY
Korsan Kitap Çetesi	Fatih Erdoğan	2014	Mavibulut Yayınları	KKÇ
Montsuzlar	Ömer Açık	2018	Günışığı Kitaplığı	M
On Numara Çocuklar	Hacer Kılıcıoğlu	2016	Günışığı Kitaplığı	ONÇ
Perşembeleri Çok Severim	Hacer Kılıcıoğlu	2016	Günışığı Kitaplığı	PÇS
Sevgili Öğretmenim	Necati Güngör	2015	Günışığı Kitaplığı	SÖ
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	Miyase Serbarut	2017	Tudem Yayınları	SKOA
Takma Adı Gagalı	Ayfer Gürdal Ünal	2015	Türkiye İş Bankası	TAG
Uzayda Bir Yatılı Okul	Suzan Geridönmez	2017	Günışığı Kitaplığı	UBYO
Pera Günlükleri- 1	Delal Arya	e.k-2016	Can Çocuk Yayınları	PG
Günışığına Yolculuk- 3	Adnan Binyazar	e.k-2016	Can Çocuk Yayınları	GY
Leylek Havada	Leyla Ruhan Okyay	2013	Günışığı Kitaplığı	LH

Tabloda görüldüğü üzere Aytül Akal, Birsen Ekim Özen, Ayşe Erce, Sevim Ak, Fatma Çağdaş Börekçi, Karin Karakaşlı, Müge İplikçi, Yusuf Asal, Adnan Binyazar, Delal Arya, Suzan Geridönmez, Ayfer Gürdal Ünal, Miyase Serbarut, Necati Güngör, Mavisel Yener, Necati Tosuner, Aslı Tohumcu, Canan Tan, Ayhan Bozırat, Behçet Çelik, Ülkü Tamer, Sevgi Saygı, Fusun Çetinel, Seran Demirel, Aslı Der, Tolga

Gümüşay, Oktay Akbal, Ömer Açık adlı yazarlardan birer kitap; Behiç Ak, Fatih Erdoğan, Gülsevin Kırall, Pelin Güneş, Leyla Ruhan Okyay, Hacer Kılıcıoğlu adlı yazarlardan birden fazla kitap alınarak çalışma kapsamında incelenmiştir. Çalışmada genel olarak her yazardan birer kitap alınmasına dikkat edilmiş, kimi yazarlardan birden fazla kitap seçilmiştir. Bununla birlikte yayınevlerinin de farklılık göstermesine dikkat edilmiş, sorun odaklı kitapların yer aldığı yayınevlerinden basımı yapılan kitaplara daha çok yer verilmiştir. Çalışmada kullanılan kitapların güncel olmasına dikkat edilmiş, eski dönem yazarlarının günümüzde basımı yapılan kitaplarına da başvurulmuştur. Ayrıca kitapların bir bölümünün seçiminde kütüphanedeki okunma oranları dikkate alınmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmaya veri sağlayacak kitaplar, karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara karşı kullandıkları baş etme stratejileri tespit edilecek şekilde incelenmiştir. Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunların çocuk bilimi unsurlarıyla yakınlık gösterip göstermediğine dikkat edilmiştir. Aynı zamanda gerçek yaşam sorunlarının kitaplara ne şekilde yansıdığını da tespit etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çocuk bilimi alanında yazılan kitaplara başvurulmuş, çocukların ve ergenlerin okul döneminde yaşadığı sorunlar incelenmiştir. Elde edilen bulgular sorunun kaynağı, oluşum nedeni, gelişimi ve sonuçları doğrultusunda sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunlara karşı uyguladıkları başa çıkma stratejilerinin çocukların ve ergenlerin yaşamıyla uyum içinde olup olmadığını tespit etmek amacıyla bulgular, Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeğı'ne (EBÇÖ) ve Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'ne (ÇPÇE) göre sınıflandırılmıştır ve incelenmiştir. Çocuk edebiyatı yapıtlarının yaş aralığının kapsamlı olmasından dolayı okuyucu kitlesi çocuklar ve ergenler olabilmektedir. Bireylerin gelişim dönemlerinde benzerlikler ve farklılıklar olabileceğı için çocukların ve ergenlerin yaşadığı sorunların ve kullandıkları stratejilerin ayrılan ve birleşen yönleri de bulunmaktadır. Bu yüzden ölçeklerde yer alan benzer maddeler birleştirilerek ve farklı maddeler ayrı tutularak yeni bir form oluşturulmuştur. Başa

çıkma stratejileri bu form eşliğinde yeniden sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Stratejileri sınıflandırmak amacıyla çocuk bilimi ile ilgili çalışmalardan da yararlanılmıştır. Ölçek maddeleri, form içerisinde genel başlıklar altında sınıflandırılmıştır ve tablolar oluşturulmuştur. Maddelerin ölçekler içerisindeki numaraları kullanılmıştır. Bu şekilde, çocuk kitaplarındaki stratejilerin ölçeklere yönelik olarak değerlendirilmesi de amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, kahramanların okul çevresinde yaşadıkları sorunlara karşı, hangi baş etme stratejilerini kullandıkları tespit edilmiştir.

3.4. Verilerin Güvenilirlik ve Geçerliliği

Çalışmada elde edilen bulguların ve yorumların doğrulundan emin olmak için Creswell'in (2020) ele aldığı üç yöntemin ikisinden faydalanılmıştır. Bunlar veri çeşitlemesi ve uzman incelemesidir. Çalışmadaki veri çeşitliliğinin sağlanması için farklı kaynaklara başvurularak bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın farklı açılardan incelenmesi için çocuk edebiyatında araştırmaları yapan bir uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Süreç içerisinde, uzmanın geribildirimleri doğrultusunda çalışmaya devam edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Çocuk Kitaplarındaki Karakterlerin Okul Çevresinde Karşılaştığı Sorunlar

Tablo 3: İncelenen kitaplardaki sorunlara ilişkin görünümeler

Sorunlar	<i>f</i>
Akran zorbalığı	80
Uyum sorunu	59
Korku	33
Başarısızlık	13
Akran çatışması	9
Öğretmen zorbalığı	8
Şiddet	13
Okulu terk etme	7
Dışlanma	9

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadığı sorunlar incelendiğinde öne çıkan sorunların akran zorbalığı, uyum sorunu, korku, başarısızlık, akran çatışması, öğretmen zorbalığı, şiddet ve okulu terk etme olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunlar arasında, birbirini etkileyecek şekilde bağlantılar olduğu görülmektedir. Öğrencilerin okul çevresinde sorun yaşarken çevreden, aileden etkilenebildiği

anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sorunların kaynağı bireyin kendisi de olabilmektedir. Kitaplarda ele alınan sorunların benzer yönleri olmakla birlikte eserlerde aynı sorunların farklı açılardan ele alındığı da görülmektedir. Okul çevresindeki sorunların kitaplardaki yoğunlukları da farklılık gösterebilmektedir. Özellikle bazı sorunlar eserlerde çeşitli boyutlarıyla ele alınmakta ve öykü boyunca anlatılmaktadır.

4.1.1 Akran Zorbalığına İlişkin Görürümler

Tablo 4: İncelenen kitaplardaki akran zorbalığına ilişkin görürümler

Kitap Adı	Akran Zorbalığı					
	Sözel Zorbalık		Fiziksel Zorbalık		Sözel-Fiziksel Olmayan Zorbalık	
	<i>Doğrudan</i>	<i>Dolaylı</i>	<i>Doğrudan</i>	<i>Dolaylı</i>	<i>Doğrudan</i>	<i>Dolaylı</i>
<i>Çelebi Zinciri</i>	9					
<i>Böyle de Ödev mi Olur!</i>	1		3			
<i>Kömür Karası Çocuk</i>	2					
<i>Belalı Dörtlü'ye Karşı</i>	11		4		1	
<i>Ceren Konuyu Anlamadı</i>	2	2				
<i>Sınıfın Yenisi</i>	1					
<i>Şimugula</i>	1					
<i>Bulut Delisi</i>	3		1			1
<i>Defne'yi Beklerken</i>	6	3			4	
<i>Kırmızı Yoyo</i>			1		2	
<i>Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar</i>	1					
<i>Uzayda Bir Yatılı Okul</i>	1					
<i>Perşembeleri Çok Severim</i>	2					
<i>Takma Adı Gagalı</i>	8		4		1	3

<i>Sevgili Öğretmenim</i>	1					
<i>Çakma Öğrenci</i>			1			
<i>Bizim Sınıfın Halleri</i>			2			
<i>Hazırlıksız</i>			1			
<i>Pera Günlükleri</i>						1

İncelenen çocuk edebiyatı yapıtlarındaki akran zorbalığına ilişkin görünümeler Tablo 4’te bulunmaktadır.

Yapıtlardaki akran zorbalığının alt boyutları incelendiğinde sözel zorbalığın daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte sözel zorbalığın daha çok doğrudan yapıldığı görülmektedir. Kitaplardaki doğrudan yapılan sözel zorbalık; lakap/ ad takma, alay etme, kızdırma, kötü sözler söyleme, sözünü kesme gibi biçimlerde oluşmaktadır. Bu davranışlar kimi zaman belirlenen kurbanlara yönelik olmakla birlik kimi zaman çevrede bulunan tüm akranlara yöneltilebilmektedir. Bununla birlikte doğrudan yapılan zorbalık türlerinin zincirleme bir ilişki içinde olduğu, birbirini etkilediği, yerine ve zamanına göre biçimlendiği görülmektedir.

Doğrudan sözel yolla zorbalık yapan kişilerin kurbanların zayıf yönlerini tespit ettiği, hassas olduğu noktaları hedef aldığı dikkat çekmektedir. Özellikle zorbalar alay ederken, kötü söz söylerken, karşısındaki kişiyi sinirlendirirken ve lakap takarken fiziksel kusur olarak gördükleri durumları kullanmaktadırlar. Örneğin, Perşembeleri Çok Severim’de kilosundan dolayı karakterle dalga geçildiği, kendisine “şişko” denildiği görülmektedir (19-20). Sevgili Öğretmenim’de karakterin ifade ettiği “Başlarda arkadaşlarım elimin çatlaklarına sinip kalan karalıkla alay ediyordu.” (14) sözünden fiziksel özelliğinden dolayı zorbalığa uğradığı anlaşılmaktadır.

Yapıtlardaki zorbaların, karakterlerin özelliklerine yönelik kötü söylemleri dile getirirken ve alay ederken durumu zamanla lakap takma boyutuna taşıdıkları da dikkat çekmektedir. Önce lakap takılıp sonra alay edildiği, kötü söylemlerin bu lakap çerçevesinde geliştiği de kitaplarda karşılan durumlardandır. Bununla birlikte bu zorbalıklar aynı anda da meydana gelebilmektedir. Bu durum, kitaplardaki doğrudan

yapılan sözel zorbalıkların birbiriyle ilişkisini de göstermektedir. Söz gelimi, Belalı Dörtlü'ye Karşı adlı yapıtta üst diş yapısından dolayı karakterin zorbalığa uğradığı görülmektedir (23). Bu zorbalığın süreç içerisinde giderek arttığı, karaktere lakap takılmasına yol açtığı “*Defterine mi yaptın şapşal tavşan?*” (31) sözlerinden anlaşılmaktadır. Kömür Karası Çocuk'ta, Salef adlı karakterin ten renginden dolayı zorbalığa uğradığı, akranı tarafından sürekli “*Arap! Arap!*” diye çağrıldığı ve muz yoluyla hakarete uğradığı görülmektedir (55). Sınıfın Yenisi adlı yapıtta, bir gözünde çok az kayma olan karaktere akranları tarafından şaşı lakabı takılması (20), Uzayda Bir Yatılı Okul'da dişleri büyük olan karaktere Kazma denilmesi (92), yine kurbanların farklı ve zayıf görülen yönlerinin hedef alındığına ve kendisine bu yolla lakap takıldığına ilişkin sorunlara örnek oluşturmaktadır.

Alay edilme ve kötü söz söylemenin hedef aldığı durumlardan bir diğerinin farklı konuşma tarzı, farklı kültür ve kişilik özellikleri gibi unsurların olduğu tespit edilmiştir. Zorbalar, akranlarının kendilerinden farklı olan bu özelliklerini birer kusur olarak görmekte, süreç içerisinde bu yönleri hedef alarak karşısındaki kişiye sözlü olarak zorbalık uygulamaktadır. Söz gelimi, Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da karakterlerin diğer öğrencilerden farklı konuştuğu ve aksanından dolayı alay edildiği “*Konuşma biçimimizle alay edilmesini bir türlü anlamıyordum. Bir gün öğretmenimiz sınıfa sarı saçlı, kırmızı yüzlü, uzun boylu bir adamla girmişti. Alman'mış, Türkiye'deki okulları inceliyormuş. Türkçeyi başka türlü konuşuyordu. "Çuçoklaaar, ben siiizi şok siviıyor. Ben geldi görmeye Almanya'dan," demişti. Sınıfta kimse gülmedi, bize niçin gülüyorlardı peki? Biz bu adamdan daha mı kötü kullanıyorduk Türkçeyi?*” (39) sözleriyle anlatılmaktadır. Bulut Delisi adlı yapıtta da yine karakterin aksanından dolayı zorbalığa uğradığı, kendisiyle alay edildiği (27, 33) görülmektedir.

Çocuk kitaplarındaki zorbaların alay etmek ve karşısındaki kişiyi sinirlendirmek için aileyi ve çevreyi de hedef aldığı bulgusuna rastlanmaktadır. Zorbalar sınıf içerisindeki akranlarını küçük düşürmeyi düşünerek aile durumuna karşı kötü sözler dile getirebilmektedir. Çelebi Zinciri'nde, zorbalık yapan öğrenci, karakterin babasının işten atılmasını dile getirmekte (80), “*Vaaay, laflara bak! Kızım bu babanın don sattığı gerçeğini değiştirmez. Hem de pazarda...*” “*Sen öyle diyeceksin tabii. Bir*

de babam mühendis diyorsun, madem mühendis neden pazarda don satıyor?” (79-80) ifadelerini kullanarak karakterle alay etmektedir.

Yapıtlardaki zorbaların bireylerin çeşitli özelliklerinin dışındaki durumları kullanarak da alay etme, lakap takma davranışları sergiledikleri görülmektedir. Zorbalar karşısındaki kurbanı yıldırma, sinirlendirmek ve onunla dalga geçebilmek amacıyla süreç içerisinde fırsat olarak gördükleri durumları kullanmaktadırlar. Bireylerin kullandıkları sözcükler, sergiledikleri davranışlar zorbaların amaçları için kullandığı birer unsur haline gelebilmektedir. Örneğin, Takma Adı Gagalı adlı yapıtta, karakterin ders sırasında sunum yaparken gagalı bir canlıyı anlatması kendisine “Gagalı” lakabının takılmasına sebep olmuştur (29,34). Benzer şekilde Defne’yi Beklerken’de, beden eğitimi dersi sırasında kazayla düşen ve eşofmanı yırtılan karaktere “Patlak Kız” lakabı takılmıştır (25). Karakter, “*Döndüğümde herkes bana bakıp gülmeye devam ediyordu. Patlak Kız ismi işte o gün takıldı bana. Sonra da üzerime yapıştı kaldı.*” (26) sözüyle bu lakabın uzun bir süre zorbalar tarafından kullanıldığını anlatmaktadır. Şimugula’da ise “*Dünden beri nasıl dalga geçtiklerini unuttun mu? Sahne adımla. İzini buldun mu? İzini kaybettim, neredesin?’ Daha bir sürü söylüyorlardı da, unuttum. İnşallah bunları da unuturum.*” (126) ifadesi karakterin bu şekilde uğradığı zorbalığı belirtmektedir.

Kitaplarda sözel zorbalığın dolaylı yoldan yapıldığı durumlar da görülmektedir. Zorbalar, karakterlerle birebir iletişimde bulunmasa da dedikodu yaparak veya arkadan söylenerek zorbalık yapmaktadırlar. Örneğin, Defne’yi Beklerken adlı yapıtta karakterin yakın arkadaşıyla sevgili olduğu dedikodusu yapılmaktadır (51). Zamanla dedikoduların daha da arttığı “*Okuldaki dedikodularsa aldı başını gitti. Ben bekliyordum, geç bile kaldılar. Güya Kitap ve ben arka bahçede öpüşürken yakalanmışız. Hatta öyle kendimizden geçmiş bir halde öpüşüyormuşuz ki, çevrede birilerinin olduğunu bile fark etmemişiz.*” ifadeleriyle aktarılmaktadır. Ceren Konuyu Anlamadı’da karakterin maruz kaldığı dedikodular, “*Aynaz, Cansev ve Derinnaz sınıfın bir köşesinde fısıldaşıyorlardı. Ben içeri girince sustular ve arkamdan güldüklerini işittim. Bu kızlar beni deli ediyor. Hakkımda dedikodu yapıyorlar.*

Arkamdan konuşuyorlar, tuhaf olduğumu söylüyorlar ve benimle oynamak istemiyorlar.” (98-99) sözleriyle açıklanmaktadır.

İtme, tekmeleme, izinsiz şekilde eşya alma veya hırsızlık yapma, zarar verme gibi davranışların yer aldığı doğrudan fiziksel zorbalığa yapıtlarda sıkça rastlanmaktadır. Süreç içerisinde fiziksel zorbalığın daha çok sözel zorbalıkla birlikte olduğu, özellikle kurbanların durumuna göre bu zorbalığa başvurulduğu görülmektedir. Aynı zamanda bazı durumlarda sözel zorbalığın bir sonraki aşaması olabilmektedir.

Kitaplardaki doğrudan yapılan fiziksel zorbalıklar incelendiğinde bu davranışlara başvuranların genellikle akranlarına göre yaşça daha büyük, iri yapılı ve güçlü oldukları görülmektedir (BÖMO, 107, 118, 121; Ç.Ö, 94; BDK, 26; BuD, 48). Örneklemek gerekirse, Çakma Öğrenci adlı yapıtta bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: *“Başımı yerden kaldırdım, bir de ne göreyim. Sekizinci sınıfların iri kıyım ve en fırlama iki öğrencisi Mahir’i aralarına almış, tartaklıyorlar (86).”* Belalı Dörtlü’ye Karşı’da da *“Defne’nin arkasında üç zorba var. Sarp kadar iriyarı, onun gibi sevimsiz hepsi de.”* (27) sözleriyle zorba karakterlerin fiziksel özelliğinden bahsedilmektedir. Zorbalık yapan karakterler, fiziksel yönden zayıf gördükleri bireyleri kurban olarak seçmeye de dikkat etmektedir. Özellikle güç dengesizliğinin zorba tarafından tespit edildiği durumlarda kurbanların üzerine daha çok gidilmekte, sorunlar yaşandığında doğrudan şiddete başvurulabilmektedir.

Çocuk kitaplarındaki doğrudan fiziksel zorbalık olaylarında dikkat çeken durumlardan birisi de karakterlerin, öfkelenildiğinde, diğer kişilere karşı olumsuz hisler barındırdığında veya bireysel olarak eksiklik hissettiğinde şiddete başvurmayı seçmeleridir. Sözel zorbalığın yeterince etkili olmadığını düşündüklerinde de şiddet bir sonraki adım olabilmektedir. Bizim Sınıfın Halleri’nde, ayın çocuğu seçilen karaktere öfkelenen öğrencilerin su tabancası ile enseye su sıkma, bir şeyler fırlatma gibi zorba hareketler yapması (7) bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Takma Adı Gagalı’da akranına karşı olumsuz hisler barındıran zorba karakterin şiddete başvurduğu *“Ne oldu Beyhan, ayağın mı takıldı?” Kısa ve sert bir tonla, “Ayağım falan takılmadı,” dedi. “Ne oldu peki, dur sana yardım edeyim.” “Geçerken ittiler,*

özür bile dilemeden çekip gittiler” “İtenler kim Beyhan? Kaza olmuştur.” “Kaza değildi. Merdivenlerden yuvarlanabilirdim. Kaza değildi.” (24) sözleriyle açıklanmaktadır. Bulut Delisi adlı eserde de Ayı Ahmet ve arkadaşlarının Azad’a sözel zorbalık yaptıktan sonra diğer bir zorba olan Seyfi’nin şiddete başvurması (27, 33,37, 48) sözel ve fiziksel zorbalık arasındaki bağlantıya örnek oluşturmaktadır.

Okul içerisinde zorba davranışları sergileyen karakterlerin kişilikleri incelendiğinde ise bu davranışlara başvurma nedenlerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Evde veya çevrede şiddet gören, kötü davranışlara maruz kalan karakterlerin okul çevresinde arkadaşlarına karşı zorbalık yapabildiği tespit edilmiştir. Örneğin, Takma Adı Gagalı’da Sema okulda zorba davranışlar sergilemektedir. İçki bağımlılığından dolayı babası Sema’ya ve annesine evde şiddet uygulamaktadır (115-118). Evde gördüğü şiddet ile Sema’nın okulda akranlarına karşı uyguladığı şiddet arasında bağlantı vardır. Benzer bir durum da Belalı Dörtlü’ye Karşı’da bulunmaktadır. Sarp, çalıştığı yerde azarlanmakta ve kötü davranışlara maruz kalmaktadır (40-42).

Kitaplardaki doğrudan fiziksel zorbalıklarda, kurbanların rastgele seçildiği, zorba karakterlerin şiddet uygularken okul çevresindeki tüm kişileri hedef alabildiği de görülmektedir. Örneğin, Hazırlıksız’da *“Kerim pek cüsseli, atletik bir tip değildi. Ama her fırsatta bir bahane yaratıp etüt arasında, tuvalette, koridorda birileriyle itişip kakışmayı âdet edinmişti. Tekme tokat kavga etmiyor, öte yandan gözüne kestirip bulaştığı kişinin yakasını da kolay kolay bırakmıyordu.” (95) sözleriyle bu durum anlatılmaktadır.*

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin sözel / fiziksel olmayan zorbalık türleriyle de karşılaştığı bulgulara rastlanmaktadır. Zorba karakterler kurbanlarını tehdit ederek ve müstehcen hareketler yaparak doğrudan zorbalık yapmaktadırlar. İstemediği kişileri dışlayarak, çevresindekileri de bu doğrultuda yönlendirerek ise dolaylı zorbalık davranışları sergilemektedirler.

Kırmızı Yoyo’da Jozef’in Kevork’a karşı yaptığı müstehcen hareket *“Arkadan bir kâğıt tutuşturdular elime. Çaresiz aldım, sıranın içinde açtım. Jozef’le Ahmet gülmeye başladılar. Kâğıtta şekiller var. Bir çıplak kadın resmi. Çarpık çurpuk*

Çizgiler. “Birinin ablası.” Altında da açık saçık sözler” (48-49) şeklinde anlatılmaktadır.

Sözel / fiziksel olmayan doğrudan zorbalık durumlarından tehdit etme de çocuk kitaplarında okul çevresinde karşılaşılan sorunlardandır. Belalı Dörtlü’ye Karşı’da Sarp’ın akranını tehdit etmesi (42), Takma Adı Gagalı’da da Nurettin Bey’in geçmiş dönemde üst sınıflardan bir öğrenci tarafından tehdit edilerek sigara almaya zorlanması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Karşısındaki kurbana doğrudan müdahale etmek yerine gruptan dışlayarak yıpratmayı tercih eden zorba karakterlere de çocuk kitaplarında rastlanmaktadır. Kurbanları fiziksel olarak etkilemeyen bu durum psikolojik olarak etkilemekte, kendilerini kötü hissetmelerine ve ortama uyum sağlamakta zorlanmalarına neden olmaktadır. Örneğin, Ceren Konuyu Anlamadı adlı yapıtta “Sınıftaki kızlar arkamdan konuşuyorlar. Neden bilmiyorum ama beni aralarına almak istemiyorlar.” (61) sözleriyle Ceren’in sınıftaki akranları tarafından dışlandığı anlatılmaktadır. Pera Günlükleri’nde de bir öğrencinin Ran ve kardeşi hakkında söylediği “Belki ikinizi de okuldan atmışlardır. Sonunda sizin gibi iki ne idüğü belirsizden kurtuluyoruzdur...” (23) sözünden dışlanmaya maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

4.1.2. Uyum Sorunlarına İlişkin Görünümler

Tablo 5: İncelenen kitaplardaki uyum sorunlarına ilişkin görünüm

Kitap Adı	Uyum		
	Okula Uyum	Derse Uyum	Öğretmene Uyum
Babam Duymasın	2	1	
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar		3	1
Sakin Ol Can	1		
Toto'nun Sınıfı	2	2	
Çakma Öğrenci	2	2	
Şimugula	1		
Filozof Çocuklar Kulübü	2		
Defne'yi Beklerken	3		
Böyle de Ödev mi Olur!		1	
Dört Kozalak	1		
Kömür Karası Çocuk		1	
Bebek Annem	2	2	
Belalı Dörtlü'ye Karşı		2	
Bizim Sınıfın Halleri		1	
Sokakta Tek Başına		1	
Sınıfın Yenisi		2	
Gizli Formül Hangi Zarfta!		1	

Günışığı Hoşçakal	1	1	
Bulut Delisi		1	
Montsuzlar		1	
On Numara Çocuklar		1	2
Kırmızı Yoyo	1		1
Uzayda Bir Yatılı Okul	3		
Korsan Kitap Çetesi	1	1	
Leylek Havada	2		
Hazırlıksız	4	1	
Üç, İki, Birr, Ateş!	2		

İncelenen çocuk edebiyatı yapıtlarındaki uyum sorunlarına ilişkin görünümeler Tablo 5’te bulunmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde çeşitli uyum sorunları yaşadıkları görülmektedir. Bu sorunlar okula uyum, derse uyum ve öğretmene uyum sorunları olarak sınıflandırılabilir. Uyum sorunları, diğer sorunların bir sonucu olmakla beraber sorunların sebebi de olabilmektedir. Bu sorunların karaktere birçok olumsuz etkisi olabilmekte, özellikle akademik başarı bu nedenle düşebilmektedir. Çocuk edebiyatı yapıtlarındaki uyum sorunları incelendiğinde bunların birçok nedenden ötürü meydana geldiği görülmektedir. Bireysel durumlarla birlikte okul yönetiminin kuralları, öğretmen tutumu ve akran ilişkileri gibi unsurlar da uyum sorunlarını tetikleyebilmektedir.

Yasaklanma / kısıtlanma durumları, okula ve derse uyum sağlamayı zorlaştıran unsurlardandır. Çocuklar özellikle katı kurallara yönelik olumsuz tutumlar sergilemektedir. Çocukluk ve ergenlik döneminin özellikleriyle okul kuralları arasındaki çatışmalar bu sorunlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Babam Duymasın adlı yapıtta “*Defter sayfalarını küçük küçük koparıp avucuma doldurduktan sonra üfleyerek nasıl uçtuklarım izlemek yasak... Konuşmak, gülmek, uyumak, hepsi yasak!*

Hayal kurarken bile gözlerim açık olmalı.” (7) ifadesiyle çocuk karakterin okul kurallarına uyma konusunda yaşadığı sorun anlatılmaktadır. Aynı eserde çocuk karakterin teneffüslerin kısalığından da hoşnutsuz olduğu görülmektedir (8).

Karakterlerin farklı özelliklerinin, yaşama yönelik seçimlerinin, ilgilerinin isteklerinin, ihtiyaçlarının, okula ve derse uyum sorununa neden olduğu görülmektedir. Şimugula’da akranlarına göre öğrenme hızı yüksek olan karakter okula uyum sorunu yaşamaktadır (22). Bebek Annem’de Ziya adlı karakter blok flüt çalmaktan pek hoşlanmamakta, öğretmeni ise bu müzik aletini çalmadığında derse katılamayacağını söylemektedir (22). Ziya’nın farklı müzik aletine olan ilgisi derse uyum konusunda sorun oluşturmaktadır. Çakma Öğrenci’de karakterin *“Ama bu eğitim sistemi içerisinde kabiliyetlerimin fark edilmesi çok güç. Şu hale bakın. Kaçıncı sınıf olduk ama hâlâ uzay bilimi dersimiz yok.”* (23) sözleriyle okula ve derse uyum konusundaki sıkıntısını dile getirmesi, Filozof Çocuklar Kulübü’nde Kaan’ın okuldaki derslerin ilgisini çekmediğini söyleyerek okulda ne işinin olduğunu sorgulaması (49) okula ve derslere uyum sorununda bireylerin ilgisinin etkisini göstermektedir.

Okula uyumu zorlaştıran unsurlardan bir diğeri de çocukların evini ve aile bireylerini özlemesidir. Bu durumda olan karakterler okulda durmayı istememekte, çevresine ve arkadaşlarına karşı da olumsuz tutum sergileyebilmektedir. Örneğin, Sakin Ol Can’da okula yeni başlayan Yusuf annesini özlediği için ağlamakta ve eve gitmeyi istemektedir (24). Hazırlıksız’da, yatılı okulda öğrenci olan Göktuğ ailesini özlediği için okula uyum konusunda zorluklar yaşamaktadır (81-82).

Karakterlerin ev yaşamları da okula uyumu etkilemektedir. Evde yaşanan bazı durumlar okuldaki davranışları şekillendirebilmektedir. Toto’nun Sınıfı adlı yapıtta, Teo’nun yeni doğan kardeşinden dolayı geceleri uyku sorunu yaşaması okula geç kalmasına neden olmaktadır (73). Aynı eserde Lolo’nun kullandığı *“Poh! Bundan sıkıcı bir haber olamaz. Çantamı hafifletemem ki ben! Evde kardeşimin oynamasını istemediğim ne varsa çantamda!”* sözlerinden evde yaşanan sorunun okula uyumda da sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Çocuk kitaplarında yeni okul ortamına giren karakterlerin uyum sorunu yaşadığı da dikkat çekmektedir. Özellikle yaşantısal alışkanlıkların değişim göstermesi

karakterler için zorluklar oluşturmaktadır. Bazı durumlarda ortama uyum sağlamak daha kolay olurken bazı durumlarda uyum süresi uzamaktadır. Kırmızı Yoyo’da karakterin okul yemekhanesini korkunç, kocaman ve tahammül edilemez bulması ve yeni insanlara uyum sağlamakta zorlanması bu duruma örnek oluşturur (52). Uzayda Bir Yatılı Okul’da Novo’nun okula yeni geldiğinde şoka girdiğini ve korktuğunu belirtmesi (98), Hazırlıksız’da karakterin okulun yapısını görünce hayal kırıklığına uğraması (25-26) kitaplardaki karakterlerin yeni okul ortamına uyum sağlarken yaşadığı zorluklara yönelik bulgulardandır. Benzer olarak, Leylek Havada adlı yapıtta *“Yatmadan önce pijamamı giymek ayrı bir işkence... O kadar insanın gözü önünde nasıl soyunup giyineceğim? Soyunurken, annemi bile odama sokmazdım oysa...”* (66) sözleriyle karakterin yaşamındaki alışkanlıkların yeni okul ortamıyla uyumsuz olduğu ve bu durumun sorun oluşturduğu anlatılmaktadır.

Ders sırasında karakterlerin dikkatlerinin bozulmasından dolayı odaklanma sorunu yaşadıkları görülmektedir. Bu durum derse uyumu zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte karakterlerin çeşitli nedenlerden dolayı dikkatlerinin bozulduğu tespit edilmiştir. Kömür Karası Çocuk’ta *“Öğretmenim, çalamıyorum, aklım hep karışıyor! Şu dışarıdaki kara oğlan durmadan bağılıyor, öğretmenim!”* (37) sözleriyle çevresel kaynaklı dikkat bozukluğu yaşandığı anlatılmaktadır. Benzer bir durum da Bebek Annem adlı yapıtta *“Sınıfın penceresine dayanmış zakkumlara takıldı. Tohum hırslı bir alakargayla göz göze geldi. Nedense, derse bir türlü yoğunlaşamamıştı.”* (11) ifadesiyle anlatılmaktadır.

Belalı Dörtlü’ye Karşı adlı yapıtta karakterin bir sorunu düşündüğü için derse odaklanamadığı şu sözlerle açıklanmaktadır: *“Nasıl? Ben Sarp’a ders mi anlatacağım? Daha neler! Bunca zaman beni üzmüş, benimle dalga geçmiş birine? Hayatta olmaz! Ders bitiminde öğretmene söyleyeceğim, başka birini görevlendirsin. Bahar Öğretmen tahtaya yeni konunun anahatlarını yazmaya başlarken içim içimi yiyor. Aklım, zil çalınca ona söyleyeceklerimde; anlattıklarının tek kelimesini anlamıyorum.”* (126) Sokakta Tek Başına’da Osman, ders sırasında annesiyle kardeşini düşündüğü için odaklanma sorunu yaşamaktadır (23). Örneklerde de görüldüğü üzere hem çevresel hem de bireysel durumlar dikkat bozulmasına neden

olabilmektedir. Dikkat bozulmasının sonuçları ise derse veya derslere uyumu zorlaştırmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin dersten sıkıldıkları ve bu yüzden uyum konusunda sorun yaşadıkları bulgulara da rastlanmaktadır. Bu durum Sınıfın Yenisi'nde şu ifadelerle anlatılmaktadır:

Geçmez sanılan saatler de geçiyordu eninde sonunda. İlk ders kazasız belasız bitti. Çalan zil, zamanın ağır aksak da olsa aktığının ispatıydı. İyi haberdi bu! Ders arasında Emre, Arda'nın yanına gidip elini omuzuna attı.

"Çok sıkıldım bu ders," dedi, "neredeyse uyuyacaktım."

"Sorma ya, ben uyumuş bile olabilirim." (54)

Gizli Formül Hangi Zarfta! adlı yapıtta da *"Ders bittiğinde kafam allak bullak olmuştu. Hiçbir şey anlamamış, çok da sıkılmışım."* (10) sözlerini dile getiren karakterin derse uyum sağlayamadığı anlaşılmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterler derslerin yoğun olmasından yakınabilmektedir. Ders yoğunluğunun fazla olduğu durumlarda karakterler uyum sağlamada sorun yaşayabilmektedirler. Örneğin, Çakma Öğrenci'de *"İkinci sebep ise; artık iyice büyüdüğümüz diye herkesin üstümüze gelmesi. BİR TON ders, BİR TON öğretmen, eşittir BİR TON ayrı ödev demektir."* (8) ifadeleriyle bu durum anlatılmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin öğretmene uyum sağlayamadığı da görülmektedir. Özellikle öğretmen ve okul değişikliği olduğunda bu sorun daha da belirginleşmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin öğrencilere karşı tutumu, üslubu ve davranış şekilleri de etkili olmaktadır. On Numara Çocuklar'da *"Öğretmeni dinlemek biraz zor oldu, çünkü konuşurken ağzından çok, başındaki saç hareket ediyordu; her an yüzünün orta yerine düşüp duran, en az atkuyruğu kadar uzun kâkülü de cabası... Öğretmen, dakika başı eliyle o bir tutam saç kulağının arkasına itiyordu ve onun saçını izlemekten dersi takip edemedim. Ders boşa geçti sayılır."* (12-13) karakterin söylediği bu sözlerden öğretmene uyum sorunu olduğu ve derse odaklanmayı olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Kırmızı Yoyo'da da öğretmen değişikliğinden dolayı uyum sorunu yaşandığı şu sözlerle anlatılmaktadır:

O 1933 yılında ben dördüncü sınıftaydım. Yılın ortasında öğretmenimiz memleketine gitti, yerini yaşlı ve ters bir öğretmen aldı. Sınıfta eski mutlu hava kalmamıştı. Bahçedeki oyunlarda eski öğretmenimizin yokluğunu duyuyorduk. Gezmelere gitmek de unutulmuştu artık. (21)

4.1.3. Korkma ve Kaygılanma Sorununa İlişkin Görünümler

Tablo 6: İncelenen kitaplardaki korku ve kaygı sorunlarına ilişkin görünümeler

Kitap Adı	Korku ve Kaygı						
	Öğretmen korkusu	Akran korkusu	Okul korkusu	Bireysel korku	Okul personeline yönelik korku	Çevre kaynaklı korku	Kaygılanma
Babam Duymasın	2						
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	1			1			1
Uzayda Bir Yatılı Okul	1		1				1
Kırmızı Yoyo			3	2			1
Çelebi Zinciri		1		1			
Takma Adı Gagalı		1					
Pera Günlükleri		1					
Şimugula				2			1
Okulda Curcuna Var					1	1	
Keleş Osman							1
Gizli Formül Hangi Zarfta?				1			3
Hazırlıksız							3
Sevgi Dolu Bir Yürek				1			
Üç, İki, Bir, Ateş!	1						

İncelenen çocuk edebiyatı yapıtlarındaki korku ve kaygı sorunlarına ilişkin görünümler Tablo 6’da bulunmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okulda yaşanan çeşitli olaylar sonucu korkma ve kaygılanma sorunu yaşadıkları görülmektedir. Korkunun kaynağı bireyin zihninde kurduğu düşünceler olabilmektedir. Bununla birlikte öğretmen, akran ve okul personeline yönelik korkular da oluşmaktadır. Okul korkusu ve çevre kaynaklı korku sorunlarıyla da karşılaşmaktadır. Karakterlerin okul içerisinde kaygılandıkları, bazen korkutuldukları da görülmektedir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin öğretmenlerden korktuğu durumlar incelendiğinde korkunun nedeninin öğretmen tutumuyla birlikte yanlış anlaşılmalara da olduğu görülmektedir. Örneğin, Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar adlı yapıtta öğretmenin kızması ve bağırması sonucu karakter korkuya kapılmıştır (26). Uzayda Bir Yatılı Okul’da da öğretmenin davranışlarından dolayı Yazı korkuya kapılmaktadır (90). Babam Duymasın’da ise öğretmenin olumsuz tutumu olmamasına karşın karakterin korkuya kapıldığı görülmektedir (59, 60, 61). Üç, İki, Bir, Ateş! adlı yapıtta Şelale, okul müdürünü görünce korkuya kapılıp ağlamaktadır (28).

Karakterler, akranlarının okul içerisindeki davranışlarından ve tutumlarından etkilenecek korkuya kapılabilmektedirler. Örneğin, Çelebi Zinciri’nde Efe ve arkadaşları Defne’ye karşı kötü düşünceler beslemektedir. Karakter, Defne ile arkadaşlık ederse dalga geçileceğini düşünmekte, korkuya kapılıp gerçek düşüncelerini söyleyememektedir (44). Akranlardan korkma sorunu Pera Günlükleri’nde “*Ran karşısındaki uzun boylu oğlanın adını bilmiyordu; ama koridorlarda dolaşan ve dersten kaytaran çocukları yakalayan bunun gibi üst sınıflardan nöbetçi öğrenciler, Dandolo Koleji’nin sınırları içinde Ran’ın korkulu rüyası haline gelmişlerdi. Olmaması gereken bir yerdeyken yakalandığında onu bir av gibi okul koridorlarında kovalarlar ve zalimce müdürün ellerine teslim ederlerdi.*” (22) sözleriyle açıklanmaktadır.

Öğretmen ve akranlarla birlikte okul personeline yönelik korkuların oluştuğu da görülmektedir. Okulda Curcuna Var’da Muhammed Yiğit’in okul personelinin

korkarak soruya düşündüğünden farklı cevap vermesi (21) bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin korkularının kaynağı bireyin kendisi olabilmektedir. Bu tür korku sorunlarında karakterler yaşanan bir olayı düşünmektedirler. Kimi zaman da kuruntular sonucu korku oluşabilmektedir. Örneğin, Şimugula'da İzi'nin yaşadığı olay karşısındaki korkusu şu sözlerle anlatılmaktadır: *"Vay canına! Ben böyle bir şey düşünmemiştim ki," dedi İzi. Derin derin soluk aldı. "Levent... ben korkmaya başladım, biliyor musun?"* (123) Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da *"İşte, okulda öğrendiklerim hep buna benzer şeylerdi, ama öğrenmemi istedikleri şeyler bunlar olmadığı için beni sınıfta bırakabilirlerdi. Korkuyordum, çok korkuyordum."* (19) ifadesiyle karakterin yaşadığı sınıfta kalma korkusu anlatılmaktadır.

Okul korkusu Kırmızı Yoyo adlı yapıtta *"Okul denen korkunç devle tanışmıştım. Ama o gün beni en çok ürküten, içime garip bir yalnızlık, bir çeşit terk edilmiş insan hissi veren bu loş, kasvetli yemekhane olmuştı. Yüz çocuk arasında yalnız, düşman bakışlar altında, tekme tokat yemek; alay edilmek korkusu içinde."* (53) şeklinde ifade edilmektedir.

Okulun yakın çevresindeki kişiler ve olaylar da karakterlerin korkuya kapılmasına neden olmaktadır. *"Döndük, arka mahalleden Naim adlı bir çocuğu bize doğru koşa koşa gelen. Hemen arkadaşımın arkasına gizlendim. Bir düşmandı yaklaşan. Ya kafama bir şey vurursa, ya taş atarsa, ya çelme takarsa!..."* (36) Kırmızı Yoyo'da anlatılan bu olay okul çevresinden kaynaklanan korku sorununa örnek olarak gösterilebilir.

Karakterler zaman zaman arkadaşları tarafından korkutulabilmektedir. Akranı korkutma zorbalık için yapılabileceği gibi şaka amaçlı da yapılmaktadır. Örneğin, Sevgi Dolu Yürek'te Ayşe'nin akranı tarafından korkutulması şu şekilde anlatılmaktadır: *"Bağıran Ayşe'ydi. Korkudan titreyerek sırasının üzerine bakıyordu. "Neden bağırdığını söyler misin Ayşe?" diye sertçe sordu öğretmen. Ayşe'nin defterinin arasında kocaman, plastik bir yengeç duruyordu. Yandaki sırada oturan Elif ise mahcup mahcup önüne bakmaktaydı."* (7)

Korku sorununa benzer olarak kaygılanma sorunuyla da çocuk kitaplarındaki karakterlerin karşılaştığı tespit edilmiştir. Keleş Osman’da Osman’ın kaygısı “İyice alamadığım uykum açılıyor yağmurda. Okula gidiyorum ki, hani gönülsüz gönülsüz... Ders ziline yakın iyice büyüyor bendeki heyecan, büyüyor büyüyor da kocaman bir telaşa dönüşüyor.” (110) sözleriyle anlatılmaktadır. Gizli Formül Hangi Zarfta! adlı yapıtta karakterin yanlış anlaşılacağını düşünerek kaygılanması ve kaygısının artarak devam etmesi (13,15,16, 17) yaşanan kaygı durumuna örnek olarak gösterilebilir. Hazırlıksız’daki karakterin “Bunun sınıfta kalmak anlamına geldiğini dolap odası yolunda idrak edebildim. Bunca şey bilen biri sınıfı geçemiyorsa, ben ne yapacaktım? Diş fırçamı, diş macunumu, havlularımı eski düzeninde dolaba koyarken, birkaç dakika öncesine göre daha da kaygılıydım.” (52) sözleri derslerden başarısız olma düşüncesiyle öğrenci kaygısı arasındaki bağlantıyı yansıtmaktadır.

4.1.4. Başarısızlık Sorununa İlişkin Görünümler

Tablo 7: İncelenen kitaplardaki başarısızlık sorunlarına ilişkin görüşler

Kitap Adı	Başarısızlık
Keleş Osman	3
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	2
Gizli Formül Hangi Zarfta!	1
Bizim Sınıfın Halleri	1
Babam Duymasın	1
Belalı Dörtlü’ye Karşı	2
Uzayda Bir Yatılı Okul	1
On Numara Çocuklar	1
Hazırlıksız	1

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okulda karşılaştığı başarısızlık sorunları incelendiğinde kısa süreli ve uzun süreli başarısızlık durumları olduğu tespit edilmiştir. Başarısızlığın nedenleri aile, okul, öğretmen veya bireyin kendisi olabilmektedir. Keleş Osman (20) ve Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar (20) adlı yapıtlarda sınıfta kalma sorunu yaşanmaktadır. Bu sorunun daha uzun bir süreçte oluştuğu, nedenlerinin daha fazla olduğu ve kalıcı etkileri bulunduğu görülmektedir. Gizli Formül Hangi Zarfta! adlı yapıtta sözlüden başarısız olma sorunu yaşanmaktadır (49). Bizim Sınıfın Halleri'nde Mertefe, ödevini tamamlayamadığı için başarısız olmuştur (64). Bu tür başarısızlık sorunları ise daha kısa süre içerisinde oluşmaktadır. Etkileri ise sınıfta kalmaya göre daha azdır.

Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da başarısız olarak sınıfta kalmanın nedenleri okula uyum sağlayamama, öğretmen desteği alamama ve öğretmen zorbalığına uğramadır (15, 20, 42). On Numara Çocuklar'da okul kaynaklı başarısızlık nedeni *"Frank sevindi. Başka dersler ne durum diye sormadı, ama ben anlattım, İngilizcem berbat dedim. Eski okulda hiç İngilizce görmedik de..."* (113) sözleriyle anlatılmaktadır. Keleş Osman'da Osman'ın tarih dersindeki başarısızlığına ev içindeki yoğunluk neden olmaktadır (115). Benzer şekilde, Bizim Sınıfın Halleri adlı yapıtta Mertefe annesinden yeterli desteği görememiştir. Bu sorunlar aile ve ev ortamı kaynaklıdır. Belalı Dörtlü'ye Karşı'da Sarp, Çetin, Savaş ve Poyraz'ın akran ilişkilerinde sorun yaşadıkları, zorbalık yaptıkları görülmektedir. Bu durum kitaplardaki karakterlerin arkadaş ilişkileri ve ders başarıları arasındaki bağlantıya örnek olarak gösterilebilir.

Karakterlerin derse yeteri kadar çalıştığı, ortamda belirgin bir sorunun olmadığı durumlarda da başarısızlık yaşadığı bulgularına rastlanmaktadır. Örneğin, *Benim de Tarih'le başım dertteydi. Çalışmıyor muyum? Öyle değil, çalışıyorum, hem de nasıl... Yine de, niçindir bilemiyorum, bu yıl bir 5 numaranın yüzünü göremedim daha. Hep zayıf, zayıf, zayıf...* (KO, s.103) ifadesi kitaplardaki karakterlerin herhangi bir sorun olmadan da başarısızlık yaşayabileceğini yansıtmaktadır.

4.1.5. Akran Çatışmasına İlişkin Görünümler

Tablo 8: İncelenen kitaplardaki akran çatışmasına ilişkin görünüm

Akran Çatışması	
Çelebi Zinciri	1
Sakin Ol Can	1
Çakma Öğrenci	1
Çılgınlar Sınıfı Korsan Takımı	1
Sınıfın Yenisi	3
Üç, İkili, Bir, Ateş!	2

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin akranlarıyla çatışma yaşadığı, bu çatışmaların da tartışma, kavga etme, kötü söz söyleme gibi biçimlerde olduğu tespit edilmiştir. Karakterler okul içerisinde olumsuz davranışlar sergileyen akranlarıyla çatışma yaşamaktadır. Bununla birlikte yakın arkadaşlar arasında da çatışmalar yaşandığı görülmektedir. Çelebi Zinciri’nde genel olarak olumsuz davranışlar sergileyen Efe ve Defne arasında akran çatışması yaşanmıştır (s.45). İki karakter arasında arkadaşlık bağı yoktur. Sakin Ol Can’da ise Can, öfkelenerek arkadaşı Selim’e bağırıp şiddet uygulamaktadır (57). Sonrasında Can’ın yaptıklarından pişman olarak davranışlarına devam etmemesi ise akran çatışmasının akran zorbalığından ayrılan yönüne örnek olarak gösterilebilir (62). Benzer şekilde Çakma Öğrenci’de yakın arkadaş olan Yusuf ve Mahir (69) ile Sınıfın Yenisi’nde Arda ve Emre (26, 60) arasında yaşanan tartışmalar da arkadaşlar arasında yaşanan çatışmalardandır. Çılgınlar Sınıfı Korsan Takımı’nda sınıf içerisindeki iki akranın çatışması olayı şu şekilde anlatılmaktadır: *“Korsan Takımı’nın diğer üyeleri de eşyalarını seçecek, geri kalanları da sınıftaki diğer öğrencilere Korsan Takımı’nın başkanı dağıtacaktır. Tekneyi kimin alacağı konusunda Celal’le Deniz biraz tartıştıysa da sonunda anlaşılır.”* (15) Üç, İkili, Bir, Ateş! adlı yapıtta da karakterlerin benzer şekilde tartışmaya girip kavga ettiği *“Leyla Öğretmen,*

“Kavgayı kesmezseniz canlandırma falan yok,” diyene kadar Selçuk’la kimin hangi ülke olacağını tartıştık. Savaş bir süre sonra kavgaya dönüştü tabii. Tamam, tarihin ne yazdığı umrumda olmayabilir. Ama Selçuk’un da diploması denen şeyden haberi yoktu canım.” (58) sözleriyle anlatılmaktadır. Bu olaylar akranlar arasındaki çatışmaların tesadüfen oluşabileceği ve ciddi sonuçlara yol açmayacağına ilişkin örnek oluşturur.

4.1.6. Öğretmen Zorbalığına İlişkin Görünümler

Tablo 9: İncelenen kitaplardaki öğretmen zorbalığına ilişkin görüşler

Öğretmen Zorbalığı	
Dört Kozalak	1
Kırmızı Yoyo	1
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	5
Uzayda Bir Yatılı Okul	1
Babam Duymasın	1

Akran zorbalığıyla birlikte öğretmen zorbalığının da çocuk kitaplarındaki karakterlerin okulda yaşadığı sorunlar arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Dört Kozalak’ta öğretmenin öğrencilere yaptığı zorbalık “*Tarihçi, Kürtçe diye bir şey yoktur. Bunlar Dağ Türklerinin karda yürürken çıkardıkları kart kurt seslerinden türemiştir, diye o efsaneyi anlattı.*” (55) sözleriyle açıklanmaktadır. Benzer şekilde öğrencilerin zorbalığa uğradığı durum Kırmızı Yoyo’da da şu ifadelerle anlatılmaktadır: “*Mösyö Prim elinde cetveliyle dolaşır, kopya edenlerin, sağına soluna bakanların önüne küt diye indiriverirdi. Ne yüzü gülmez adamdı! İnsanı duvarın önüne saatlerce çivilemeye, beş yüz satır ceza vermeye bayılırdı sanki! Kocaman yassı cetveli en çok, okulda parasız okuyan fakir, öksüz Rum, Ermeni çocukların avuçlarında, enselerinde çatlardı.*” (48) Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar’da ise öğrencilere göre davranış değiştirme (8), lakap takıp alay etme (18,19), dışlama (22, 23) gibi öğretmen

zorbalığın farklı türlerine değinilmektedir. Uzeyda Bir Yatılı Okul’da adlı yapıtta ise öğretmen zorbalığının şiddet ve tehdit boyutu “*Bembeyaz eli yaklaşırken Yazu, ‘Herhalde ateşimi kontrol edecek,’ diye düşündü. Ama kemikli parmaklar birden mengene gibi ensesine yapıştı. Tüylerini diken diken eden bir ses, “Asıl şimdi fena yapacağım seni! Yenisin diye bana karşı gelebileceğini mi sanıyorsun?” diye tısladı.*” sözleriyle anlatılmaktadır.

4.1.7. Şiddet Sorunlarına İlişkin Görünümler

Tablo 10: İncelenen kitaplardaki şiddet sorunlarına ilişkin görünümeler

Şiddet			
Kitap Adı	Öğretmen Şiddeti	Akran Şiddeti	Okul Dışındaki Bireylerin Şiddeti
Kömür Karası Çocuk	1		
Sevgili Öğretmenim	2		
Hazırlıksız	1	2	
Gümüşığına Yolculuk	1		
Bizim Sınıfın Halleri		1	
Sokakta Tek Başına		2	
Gümüşığı Hoşçakal			1
Korsan Kitap Çetesi			1
Uzeyda Bir Yatılı Okul		1	

Kitaplardaki karakterlerin okul çevresinde yaşadığı şiddet de sorunlar arasında yer almaktadır. Şiddetin kaynağı incelendiğinde “öğretmen şiddeti” “akran şiddeti” ve “okul dışındaki bireylerin şiddeti” başlıklarıyla sınıflandırma yapılabilmektedir.

Şiddet sorununun akran ve öğretmen zorbalığının içerisinde bulunan şiddetten farklı yönleri bulunmaktadır. Şiddetin sebepleri ve oluşum şekilleri farklılık göstermektedir. Çocuk kitaplarındaki karakterler ise daha çok öğretmen şiddetine ve akran şiddetine maruz kalmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin maruz kaldığı öğretmen şiddeti incelendiğinde öfkeden (KökÇ, s.76-77) ve yanlış anlaşılardan (SÖ, s.20, 51) dolayı şiddet uygulandığı görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenler bazı durumlarda öğrencileri cezalandırmak için şiddete başvurmaktadır (H, s.98, 144-145; GY, s.49).

Akran şiddeti çocuk kitaplarındaki karakterlerin anlaşmazlık yaşadıkları durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu anlaşmazlıklar kısa süre içerisinde veya aniden oluşmaktadır. Örneğin, Bizim Sınıfın Halleri'nde iki öğrenci arasında yaşanan anlaşmazlığın ardından gelen şiddet olayı şu cümlelerle anlatılmaktadır: *“Mertefe arka koltuktan fırlayıp Atakcan'ın ensesine bir şaplak attı. “Sensin o gaz çıkaran!”* (17) Hazırlıksız'da ise akran şiddetinin farklı bir boyutuna değinilmektedir. Okul ortamındaki akranlarına zorbalık yapan Kerim'e karşı kendini savunan kurban öğrenci şiddete başvurmaktadır. Bu durum sonucunda Kerim şiddet sorunu yaşamakta, fiziksel olarak zarar görmektedir (96-97). Sokakta Tek Başına'da da benzer olarak kendisiyle alay edilen Osman, Gülten'e şiddet uygulamaktadır (25). Çocuk kitaplarındaki bu olaylar, karakterlerden birinin sorun çözme yolunun diğeri için sorun olabileceğini de göstermektedir.

Süreç boyunca okul çevresinde az vakit geçiren farklı bireylerin yer yer okuldaki karakterlere şiddet uyguladığı da görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Günışığı Hoşçakal'da anne şiddeti görülmektedir (53). Korsan Kitap Çetesi'nde ise okulun bulunduğu mahalledeki kişiler karakterlere şiddet uygulamaktadır (84).

4.1.8. Okulu Terk Etme Sorunlarına İlişkin Görünümler

Tablo 11: İncelenen kitaplardaki okulu terk etme sorunlarına ilişkin görünüm

Okulu Terk Etme			
Kitap Adı	Okuldan Kaçma	Okulu Bırakma	Okuldan Atılma /Uzaklaştırılma
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	1	2	
Sokakta Tek Başına	1		
Kırmızı Yoyo	1		
Hazırlıksız	1		
Şimugula			1

Çocuk kitaplarında, karakterlerin okulu terk etmek zorunda kaldığı olaylara rastlanmaktadır. Karakterlerin okuldan kaçtıkları, okulu bırakmak zorunda kaldıkları ve okul yönetimi tarafından okuldan uzaklaştırıldıkları görülmektedir. Okuldan kaçma ve uzaklaştırılma sorunları genel anlamda daha kısa sürmekle birlikte okula dönüş olasılığının da daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Okulu bırakmanın ise uzun süreli etkiye sebep olduğu, karakterlerin okula tekrar dönüş sağlayamadığı görülmüştür. Bununla birlikte bu sorunların kaynağının diğer sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin derslerinde başarısız olma (SKOA, s.48), akranlarıyla sorun yaşama (STB, s.89), okuldan korkma (KY, s.20) gibi sebeplerden dolayı okuldan kaçmayı denediği veya kaçtığı görülmektedir.

Okulu bırakan karakterlerin de benzer şekilde okulda sorun yaşadığı tespit edilmiştir. Özellikle sorunlarına yönelik olarak destek alamayan veya yanlış

yönlendirilen karakterlerin okul bırakması dikkat çekmektedir. Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da (15) İsmail'in derslerinden başarısız olması okulu bırakmasına neden olmaktadır. Ancak karakterin başarılı olduğu dersin de bulunduğu, diğer derslerdeki başarısızlığın temel sebebinin uyum sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda karakterin yeterli desteği görmediği ve bu yüzden okulu bıraktığı sonucuna varılabilir. Aynı eserde Celo'nun öğretmeninin yanlış yönlendirmesinden dolayı okulu bırakmak zorunda kaldığı şu sözlerle açıklanmaktadır: “Celo, babasının öğretmenle görüşmesinden sonra bir daha okula gelmedi. Babası pidecinin yanma vermiş, çalışsın diye.” (SKOA, s.39).

Şimugula'da (21-22) anaokulundan atılan Levent'in, üstün zekâlı olduğundan dolayı akranlarıyla anlaşmakta sorun yaşadığı anlatılmaktadır. Devamında ise ilkokulda da benzer sorunun ortaya çıktığı “Okuma yazmayı kendi kendine öğrenmişti. Sınıftaki herkesten daha iyi okuyup yazabiliyordu. Onlar abece öğrenirken, o resim yapmaya başladı. Kendi canavarlarını, macera arkadaşlarını çocuklarla tanıştırmak istemişti. Nerdeyse sınıftan atılacaktı!” (Ş, s.22) sözleriyle ifade edilmektedir.

4.1.9. Dışlanma Sorunlarına İlişkin Görünümler

Tablo 12: İncelenen kitaplardaki dışlanma sorunlarına ilişkin görünüm

Kitap Adı	Dışlanma
Toto'nun Sınıfı	1
Sokakta Tek Başına	1
Ayasofya Konuştu	1
Filozof Çocuklar Kulübü	1
Kırmızı Yoyo	1
Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	3
Güneşliğine Yolculuk	1

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin farklı nedenlerden dolayı okul ortamında dışlandığı tespit edilmiştir. Karakterleri çeşitli sebeplerden dolayı dışlayanlar akranlar, öğretmenler ve okul yönetimindeki kişiler olabilmektedir. Dışlanan karakterlerin benzer özellikler taşıdığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca dışlanan öğrencilerin farklı sorunlara karşı da hassas olduğu görülmüştür. Özellikle, dışlanmak karakterlerin okulda soğumasına ve okulu terk etmesine de sebep olabilmektedir.

Kitaplardaki karakterlerin dışlanma sebeplerden birisi maddi durumun kötü olmasıdır. Örneğin bu durum Ayasofya Konuştu’da “*Tüm sınıf, Veli’nin hediye almasına itiraz etmişti. Önlüğünün önü hep süt lekesiydi. Düzgün ayakkabısı, çantası yoktu. Çizgili pazen pijaması, kısalan okul pantolonunun paçalarından sarkardı. Defterleri kapsız, kalemleri açılmaktan küçülmüş, tırnakları uzun ve kir dolu, burnunun etrafı hep sümükliydi. Uyanmakta zorluk çektiği günlerin bazılarında, okula iki değişik ayakkabı tekiyle geldiği bile olmuştu da, bütün sınıfı zor susturmuş Nurten Öğretmen.*” (53-54) sözleriyle anlatılmaktadır. Benzer şekilde Kırmızı Yoyo’da maddi durumu kötü olan öğrencilerin okul yönetimi tarafından dışlandığı anlatılmaktadır (51).

Okulda başarısız olan öğrenciler dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Toto’nun Sınıfı’nda bu durum “*Okul koşusunda kupa alamadı diye sporcular grubundan çıkarıldığı günü anımsadı. Öğretmeni gözünün yaşını görmek istememiş, adının üstüne kara bir çizgi çekivermişti.*” sözleriyle anlatılmaktadır. Bununla birlikte dışlanan karakterlerin genel anlamda başarısız oldukları gözlemlenmiştir. Başarısızlık dışlanmanın bir nedeni olmakla birlikte dışlanmanın bir sonucu da olabilmektedir.

Karakterler, okul içerisindeki akran ilişkilerinde sorun yaşadıklarında da dışlanabilmektedirler. Bu tür dışlanmanın öncesinde karakterlerin akranlarıyla sorun yaşadığının görülmesiyle birlikte yeni bir okul ortamına giren karakterlerin dışlandığı bulgusuna da rastlanmaktadır. Örneğin, Sokakta Tek Başına’da akranlarıyla sorun yaşayan karakterin dışlanması “*Bu, Osman için çok kötü bir şeydi. Okuldaki durumu çok kötüydü. Arkadaşlarıysa onunla alay ediyorlardı. Onu hiç sevmiyorlar, ona bir suçluymuş gibi davranıyorlardı. Osman ilkin utanç ve öfkeden ne yapacağını bilememişti.*” (88-89) sözleriyle anlatılmaktadır. Osman, akranlarıyla yaşadığı sorunlar

nedeniyle dışlanmakta ve okul ortamından soğumaktadır. Filozof Çocuklar Kulübü'nde ise Sevim'in akranlarıyla sorun yaşamayıp okula yeni geldiği ve yanlış anlaşıldığı için dışlandığı *"Bu arada Sevim ile buluştuk. Sevim, bize Filozof Çocuklar Kulübü fikrini veren arkadaşımız. Ecelerin sınıfındaki kızlardan biri. Okula sonradan geldiği için ve başlangıçta herkes onu ukala bulduğu için okuldakiler onu pek aralama almamışlardı, sonrasında ise sınıfın vazgeçilmezi oldu. Niyeyse sürekli kitap okuyup kimseyle konuşmuyor olması nedeniyle 'ukala' yaftası yemiş."* (28) sözleriyle ifade edilmektedir.

Yapıtlardaki dışlanma sorununda dikkat çeken durumlardan birisi de öğretmenlerin, öğrenciler arasında ayırım yapmasıdır. Özellikle maddi durum, aile yapısı, kültürel özellik gibi sebeplerden dolayı öğretmenlerin karakterleri dışlayabildiği, bunu da genellikle oturma düzenine yansıttığı tespit edilmiştir. Örneğin, Günışığı Hoşçakal'da *"Ertesi gün öğretmen yaşımı başımı sormuyor. Tanıtmaya da gerek görmüyor. Arka sıralarda bir yeri göstermekle yetiniyor. Neden arka sıralara gönderildiğimi iki üç gün sonra anlıyorum. Ağın'daki gibi boyumdan dolayı değil. Ön sıralara ağa çocukları, kaymakamın, öbür memurların kızları, oğulları oturacak, bizlerin yeri arkalarda..."* (92) sözleriyle bu durum anlatılmaktadır. Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da ise Levent'in öğretmeni tarafından dışlanmasına karşı tepkisi *"Kös kös iki adım uzaklaştım yanından. Beni itiyordu; elleriyle değil, sözleriyle itiyordu. Birinci sınıftan bu yana, "Öğretmen ana gibidir, baba gibidir," demişlerdi bize. "Okul yuvanızdır," demişlerdi. Yalandı işte, hepsi yalan."* (32-33) sözleriyle yansıtılmaktadır.

4.2. Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri

4.2.1. Aktif Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görünümler

Tablo 13: İncelenen kitaplardaki aktif başa çıkma stratejilerine ilişkin görüşler

		<i>f</i>
Olaylara olumlu yönden bakma	3. Olayların olumlu taraflarını görmeye çalışarak olumlu sonuçlar üzerine odaklanmaya çalışırım. (EBÇÖ) 11. Yaşadığım problemlerin herkesin başına gelebileceğine inanırım. (ÇPÇE)	3
Uygun çözüm yolu bulma ve uygulama	6. Sorunun çözümü için başkalarının da fikrini alır ve uygun bir çözüm bulmaya çalışırım. (EBÇÖ) 2. Sorunlarımdan kaçma yerine sorunumu çözmeye çalışırım. (ÇPÇE) 14. Sorunlarım olduğunda hep kendi kendime sorular sorarım ve çözüm yolları ararım. (ÇPÇE) 29. Karşılaştığım sorunlardan kurtulmak için vazgeçmeden bütün çözüm yollarını denerim. (ÇPÇE) 33. Sorunlardan kaçmak yerine ise yarayan bir çözüm yolu bulana kadar uğraşırım. (ÇPÇE) 53. Sorunlarım karşısında genellikle yaratıcı ve etkili çözüm yolları bulurum. (ÇPÇE)	30
Yardım isteme	10. Arkadaşımdan, ailemden ya da tanıdığım diğer yetişkinlerden yardım isterim. (EBÇÖ) 52. Sorunlarımı çözemediğim zamanlarda ailemden ya da arkadaşlarımdan yardım isterim. (ÇPÇE)	39
Sakin ve kararlı olma	8. Kendi kendime sakin olmaya yönelik telkinde bulunur, kendimi sakinleştirmeye çalışırım. (EBÇÖ) 10. Karşıma sorunlar çıktığında sakin olmaya çalışırım. (ÇPÇE) 12. Sorun yaşadığımda onu çözmek için bulduğum çözüm yolu işe yarayana kadar vazgeçmem. (ÇPÇE) 36. Sorunlar karşısında oldukça sabırlı ve kararlı davranırım. (ÇPÇE) 54. Bir sorunla karşılaştığımda tüm çözüm yollarını düşünerek çözeceğime inanırım. (ÇPÇE)	7
Sorunun nedenini bulma	32. Öncelikle sorunlarımdan neden kaynaklandığını bulmaya çalışırım. (ÇPÇE)	1

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin aktif başa çıkma stratejileri Tablo 13'te verilmiştir. Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşanan sorunlar karşısında en sık uyguladıkları aktif başa çıkma stratejisinin yardım isteme/alma olduğu tespit edilmiştir. Kahramanlar arkadaşlarından, ailesinden ya da tanınan diğer yetişkinlerden yardım istemektedir/almaktadır. Karakterlerin genel olarak, farklı sorunları bu stratejiyi uygulayarak çözüme kavuşturdukları görülmektedir. Örneğin, Hazırlıksız'da (H, s.147) okul idaresi tarafından cezalandırılan kahraman cezadan kurtulmak için Türkçe öğretmeninden yardım istemiştir. Bunun sonucunda da bu sorundan kurtulmuştur. Babam Duymasın'da (BD, s.14) okuma zorluğu çeken ve okulda başarısız olan kahraman, babasının kendisine aldığı kitabı okumuştur. Daha sonra babasından yeni kitaplar isteyerek ve bu kitapları okuyarak başarısız olma sorunundan kurtulmuştur. Kömür Karası Çocuk (KöKÇ, s.37) adlı eserde ise ders sırasında dışarıdaki sesten rahatsız olan kahramanların durumu öğretmene bildirerek yardım istedikleri görülmektedir. Belalı Dörtlü'ye (BDK., s.126) Karşı'da derslerinde başarısız olan kahramana, öğretmenin yönlendirmesiyle sınıftaki akranı yardım etmiştir. Akranı ile bir süre ders çalışan kahraman dersinde başarı sağlamıştır. On Numara Çocuklar'da (ONÇ, s.113) İngilizce dersinden başarısız olan kahraman, komşusunun kendisine yardım etmesi ile sorununu çözmüştür. Uzayda Bir Yatılı Okul (UBYO, s.177) adlı eserde de, yatılı okulda mahsur kalan kahraman bu sorundan kurtulmak için babasından yardım istemiştir. Takma Adı Gagalı'da (TAG, s.109) arkadaşlarının olumsuz tutumlarına ve baskısına maruz kalan kahramanın sorununu annesine açarak yardım aldığı görülmektedir.

Kitaplardaki yardım alma durumlarında dikkat çeken noktalardan bir tanesi, yetişkinlerin bazı sorunların çözümüne doğrudan müdahalede bulunmayıp karakterlere rehberlik etmesidir. Örnek olarak, Belalı Dörtlü'ye Karşı'da (BDK., 140) Sarp, Poyraz, Çetin ve Savaş karakterlerinin derslerindeki başarısı düşüktür. Öğretmenleri ise bu durumda akranlarıyla ders çalışmaları yönünde rehberlikte bulunmuştur. Sonuç olarak ise ders başarısında artış olduğu görülmüştür. Bizim Sınıfın Halleri'nde (BSH., s.29) öğretmenin öğrencileri revire yönlendirmesi ve sorunlarını çözmelerini sağlaması yine bu durumla benzerlik göstermektedir. Bununla

birlikte, karakterlerin yaşadığı bazı durumların doğrudan müdahale edilmesi gereken sorunlar olduğu da görülmektedir. Defne'yi Beklerken (DB, s.51) adlı yapıtta okuldaki sorunlarını annesine söyleyen Defne, okuldaki problemleri tek başına çözebileceği yönünde bir cevap almıştır. Ancak yaşanan sorunlarla bireyin yalnız olarak başa çıkamayacağı görülmektedir.

Arkadaşlardan, aileden ya da tanınan diğer yetişkinlerden yardım isteme/alma stratejisi genelde çocuk kitaplarındaki karakterlerin sorunlarını çözüme kavuştursa da bazı durumlarda etkisiz kalmaktadır. Bunun nedeni ise genel olarak yardım istenilen arkadaşın, akranın ve yetişkinin olumsuz tutumu olmaktadır. Örneğin, Montsuzlar'da (M., s.36) okul formasını alamadığı için kendini kötü hisseden Veysel ve Yelda durumu müdürle bildirmiştir. Ancak sorunları çözüme kavuşmamıştır. Benzer şekilde, Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da (SKOA, s.31) derslerinden başarısız olan karakter, tedirginliğini öğretmene bildirmesine karşın herhangi bir destek alamamıştır.

Çocuk kitaplarında en sık görülen ikinci başa çıkma stratejisi ise uygun çözüm yolu bulma ve uygulamadır. Karakterler farklı sorunlara karşı çeşitli çözüm yolları bularak sorunlardan kurtulmaktadırlar. Örneğin Çelebi Zinciri'nde (ÇZ, s.79) kilolarının gelişimine zarar vereceğinden korkan ve bu durumdan rahatsız olan Pelin, dengeli beslenip hareket etmeye karar vermiştir. Keleş Osman'daki (KO, s.126) Osman karakteri karnesindeki zayıfı düzeltmek için düzenli olarak ders çalışmaya başlamıştır ve bu sorununu çözmüştür. Bebek Annem (BA, s.22) adlı eserde Ziya, flüt çalmaktan hoşlanmamaktadır. Öğretmeni ise flüt çalmadan müzik dersine katılamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine Ziya evden mandolin getirerek derse katılabilmektedir. Şimugula'da (Ş, s.127) sahneye çıkınca tedirginlik yaşayan İzi, sahnedeysen arkadaşına bakarak rahatlamıştır. Defne'yi Beklerken (DB, s.19) adlı eserde ise servis müziklerinden rahatsız olan Defne müzik aletini ve kulaklıklarını kullanarak sevdiği müzikleri dinlemiştir.

Çocuk kitaplarındaki karakterler sorunlara karşı çözüm yolları bulurken ve sorunları çözerken arkadaşlarının fikirlerinden de yararlanmaktadırlar. Örneğin, Çelebi Zinciri'nde (ÇZ, s.143) konuşma sırasında hata yapmamak isteyen kahraman arkadaşının tavsiyesi üzerine TED konuşmacılarını dinlemiştir. Bu şekilde

konusmasını hata yapmadan sürdürebilmiştir. Buna benzer olarak Belalı Dörtlü'ye Karşı (BDK., s.47) eserde, sınıftaki akranları tarafından zorbalığa uğrayan ve ödevleri zorla elinden alınan kahraman arkadaşının düşüncelerinden yararlanarak çözüm yolu bulmuştur. Bu durumdan kurtulmak için zorbalık yapan akranlarına yanlış ödev vermiştir.

Diğer bir aktif başa çıkma stratejisi ise sakin ve kararlı olmadır. Karakterlerin bu stratejiyi uygularken sorunlar karşısında kendilerini sakinleştirdikleri, kararlı davrandıkları ve sorunların çözüme kavuşacağına inanarak hareket ettikleri görülmektedir. *Öğretmenimiz hemen Efeyi uyarmıştı ama Defne hiç sinirlenmemişti Sakin bir şekilde öğretmenin terbiyeli davranmaya yönelik konuşmasının bitmesini beklemişti. Sonra bu gereksiz açıklamayı yapmak onu yoracakmış gibi derin bir nefes alıp ses tonu hiç değişmeden konuşmaya başlamıştı.* (ÇZ, s.47) Kendisiyle alay edilen Defne'nin sakin bir şekilde konuşarak sorunu çözme şekli bu duruma örnek oluşturmaktadır. Çakma Öğrenci'de (ÇÖ, s.88) okuldaki akranları tarafından tartaklanan Mahir'in arkadaşının sözlerine uyarak kendisini sakinleştirdiği ve sorunu çözüme kavuşturduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Hazırlıksız'da yatılı okuldayken kendini kötü hisseden kahraman durumu değerlendirerek kendini sakinleştirmeye çalışmıştır (H, s.31).

Kitaplardaki karakterlerin sorun karşısında kararlı davrandıkları ve bu sorunu çözdükleri de görülmektedir: *Şimdi bütün sınıf, çetenin karşısında, Baran'ın arkasındayız. Dimdik duruyor, gözümüzü bile kırpmadan onlara bakıyoruz* (BDK., s.107). Sınıftaki zorbalardan şiddete maruz kalan öğrencilerin birlik olup kararlı davranarak bu sorunu çözdükleri görülmektedir: *Herkes üzerine yürüyünce, Sarp bir adım gerilemek zorunda kalıyor. Şaşalıyor, yumruğu havada kalakalıyor.* (BDK., s.107-108)

Olaylara olumlu yönden bakma, çocuk kitaplarında görülen aktif başa çıkma stratejilerinden bir diğeridir. Karakterler yaşadıkları sorunların olumlu yönlerini görerek kendilerini rahatlatabilmektedirler. Örneğin, Babam Duymasın adlı eserde başarısız olan ve kurdele alamayan öğrenci, *“Peh, olmasın! Kırmızı kurdele almayı kim ister? Ben bahçeye çıktığımda herkes beni büyük sınıf öğrencisi sanıyor, n’aber?*

Uzun boylu olduğumdan değil... benim kırmızı kurdelem yok da ondan.” (B.D, s.8) sözleriyle durumun olumlu yönüne bakmaktadır ve teselli bulmaktadır. Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar’da (SKOA, s.41-42) Yılmaz karakteri derslerinden başarısız olmasına karşın karne gününe kadar öğretmenin iyi not vereceğini düşünmüştür. Bu şekilde kendisini rahatlatmış görülmektedir. Ceren Konuyu Anlamadı’da (CKA., s.7) sınıftaki öğrencilerin kırıncı sözlerine karşın karakterin kitap yazdığı ve kitabın bitimine odaklanarak rahatladığı görülmektedir. Aynı zamanda karakterin yaşadığı sorunlarla kitap yazarak başa çıkma stratejisi de dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

Karakterlerin uyguladıkları aktif başa çıkma stratejilerinden biri de sorunun nedenini bulmadır. Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar’da derslerinden başarısız olan kahraman bu başarısızlığı çözmek için sorunun nedenini öğrenmek istemektedir: *Çünkü Celo da düzelmesi gereken biriydi, benim gibi. Konuşmalarını dinlersem belki kendim için ipuçları bulabilirdim* (SKOA, s.31).

4.2.2. Kaçınan Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görünümler

Tablo 14: İncelenen kitaplardaki kaçınan başa çıkma stratejilerine ilişkin görüşler

		<i>f</i>
Unutma	1. Yaşadığım problemi başka şeyler düşünüp başka şeyler yaparak unutmaya çalışırım. (EBÇÖ)	20
Yalnız kalmayı tercih etme	2. Kendi başıma kalarak sorunu kendim çözmeye çalışırım. (EBÇÖ)	6
Özlem, pişmanlık veya üzüntü duyma	9. Olayın hiç yaşanmamış olmasını diler keşke değiştirebilseydim diye düşünürüm. (EBÇÖ) 20. Başıma bir problem geldiğinde çabucak üzülürüm. (ÇPÇE)	2

Durumu kabullenme	11. Yapabileceğim hiçbir şey olmadığını düşünüp durumu kabullenmeye çalışırım. (EBÇÖ) 64. Bir sorunum olduğunda çözüm yolları aramak yerine her şeyi oluruna bırakırım. (ÇPÇE)	22
Olumsuz düşünme	18. Ne zaman sorun yaşasam içimde hep bir karamsarlık olur ve kendimi kolay kolay toplayamam. (ÇPÇE) 43. Bir sorunum olduğunda ne yaparsam yapayım çözülmeyeceğini düşünürüm. (ÇPÇE) 59. Sorunlarımı çözmeye konusunda genellikle başarılı değilimdir. (ÇPÇE)	4
Bahane uydurma	41. İş ve sorumluluklarımdan kaçmak için birçok bahane uydururum. (ÇPÇE)	1
Olduğundan farklı davranma	62. Sorunlarım olduğunda küçük çocuk gibi davranmak beni rahatlatır. (ÇPÇE)	-

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin sorunlar karşısında kaçınan başa çıkma stratejilerini de kullandıkları tespit edilmiştir. Bu stratejide sorunlar karşısında erkenden pes etme, olanları kabullenme, olumsuz düşüncelere kapılma gibi durumlar yaşanmaktadır. Karakterlerin bu stratejisi sorunu çözmemekle birlikte karakterin kendisine de zarar verebilmektedir. Ayrıca sorunların devam etmesine de neden olmaktadır.

Yapıtlardaki karakterlerin okuldaki sorunları unutmak için başka şeyler düşündüğü ve yaptığı görülmektedir. Çelebi Zinciri'nde karakterin yaşadığı sorunu unutmak ve kötü hislerden kurtulmak için müzik dinlediği şu sözlerle anlatılmaktadır: *Öğleden sonra okuldan dönerken bu berbat histen kurtulmak için kulaklığımı takıp yüksek sesle müzik dinledim. Beni rahatsız eden düşünceleri kafamdan atmak için bulduğum en etkili yoldu bu. Müzik çalarken Defne'ye ne söylemem gerektiğini düşünmek zorunda kalmıyordum.* (45) Gizli Formül Hangi Zarfta! adlı yapıtta derse odaklanamayan ve sıkıntı yaşayan Engin, arkadaşı Emir ile oyun oynayarak bu durumu unutarak rahatlamaktadır (10). Şimugula'da korku sorunu yaşayan İzi, arkadaşının da konuşmasıyla başka şeyler düşünerek rahatlamaktadır (123). Perşembeleri Çok Severim'de Tibet'in okul servisindeki sesten rahatsız olması ve başka şeyler yaparak rahatlamaya çalışması "Aracın camına başımı yasladım, dışarıdaki dünyayı izlemeye başladım. Servisin içindeki dünyadan çok daha güzel. (17) "O zaman... En iyisi kafamı camdan çekmeden uyuyor gibi yapayım." (17) sözleriyle anlatılmaktadır.

Okul çevresinde yaşadıkları sorunlardan kaçınan karakterlerin umutsuzluğa düştüğü, yapabilecek hiçbir şeyin olmadığını düşündüğü ve durumu kabullendiği bulgulara da rastlanmaktadır. Bu stratejileri uygulayan karakterler olayların akışını değiştirmek için harekete geçmemektedir. Her geçen gün sorunlar büyümeye devam etse yaşananları olurlarına bırakmaktadırlar. Bu düşünce daha çok karakterler yeni bir sorunla karşılaştıklarında oluşmaktadır. Örneğin, Bulut Delisi'nde Azad'ın kendisine zorbalık yapanlara karşı sessiz kaldığı ve durumu kabullendiği görülmektedir (27). Böyle de Ödev mi Olur! adlı yapıtta da kendisine zorbalık yapan Erhan'ın davranışlarını Memo'nun kabullenmek zorunda kaldığı (107, 121) görülmektedir. Belalı Dörtlülük'e Karşı'da da karakter, akran zorbalığına karşı başa çıkmayıp olayları olurlarına bırakmaktadır (31, 34). Keleş Osman'da da Zühtü'nün kendisine takılan lakabı kabullendiği *“Zühtü de önceleri kızdı, sinirlendi ya, baktı bir şeye yaramıyor, o da başladı söylemeye: Hele hele yandım Zühtü!”* (111) sözleriyle anlatılmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki bazı sorunların kabullenildiğinde giderek büyümesinin yanında bazı sorunların da ortadan kalktığı görülmektedir. Karakterlerin okulda yaşadığı olaylar ilkin sorun olsa da zamanla durumu kabullendiklerinde bu olayların sorun olmakta çıkabilmektedir. Örneğin, Pat Karikatür Okulu'nda kendisine lakap takılmasından hoşlanmayan Aydın (27) lakabını kabullenmekte (28) ve sonrasında sınıfa uyum sağlayıp mutlu olmaktadır (29). Benzer şekilde, Hazırlıksız'da yatılı okula uyum konusunda çeşitli sorunlar yaşayan karakterin zamanla durumu kabullendiği ve sorunlarının zamanla azaldığı *“İkinci hafta da kolay geçmedi. Ama benim açımdan ilk haftayla arasında iki önemli fark vardı. Birincisi; artık burada kalmak zorunda olduğumu biliyor ve bunun için başkalarını suçlamıyordum. İkincisi; ağlamıyordum. Bu değişiklikler, yalnızlığımın, kaygılarımın ansızın midemden ağzıma, burnuma hücum eden ekşi suların bıçak gibi kesilmesini sağlamadı elbette. Ama, kendimi ilk hafta olduğu gibi haksızlığa uğramış bir kurban gibi değil de, bu zorlu hayatı kendi iradesiyle seçmiş bir erkek adayı gibi hissetmeme yol açtı.”* (80) sözleriyle anlatılmaktadır.

Karakterler sorunlar karşısında zihinsel ve duygusal olarak da yıkıma uğrayabilmektedirler. Olaylar karşısında üzüntü ve pişmanlık duymaktadırlar.

Bununla birlikte karamsarlığa kapılan karakterler sorunları çözemeyeceklerini düşünmektedirler. Bu durum sorunların çözümüne yönelik olarak engel oluşturmaktadır. Bu durumları örneklendirmek gerekirse, Sokakta Tek Başına adlı yapıtta Osman kendisiyle alay edilip gülünmesinden sonra sınıf arkadaşlarına gücenmekte, büyük üzüntü duymaktadır (24-25). Bu durum olayın daha da büyümesine de neden olmaktadır. Defne'yi Beklerken'de Defne'nin okuldaki sorunlardan dolayı zihinsel ve duygusal olarak yıkıma uğradığı “*Sabahlan bazen, içimde hiç dolmayacağını düşündüğüm bir boşlukla uyanıyorum. Sanki o gün için yapmam gereken ödevleri yapmamış, gireceğim sınava hazırlanmamış ve tüm bunların üzerine, annemi bağırıp çağırırken başucumda bulmuş gibi oluyorum.*” (75) sözleriyle ifade edilmektedir. Ceren Konuyu Anlamadı adlı yapıtta da okulda zorbalığa uğrayan Ceren sorununun çözülemeyeceğini düşünerek karamsarlığa kapılmaktadır. Bu durum “*Eve gelip çantamı yere bıraktım ve ağlamaya başladım: Artık okula gitmek istemiyorum. Yeter artık, yeter! Bu kızlar beni çıldırtıyor.*” (98) sözleriyle açıklanmaktadır.

4.2.3. Olumsuz Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Görünümler

Tablo 15: İncelenen kitaplardaki olumsuz başa çıkma stratejilerine ilişkin görüşler

		<i>f</i>
Kendini ve başkalarını suçlama	4. Soruna kendim sebep olduğumu düşünerek kendimi suçlarım. (EBÇÖ) 5. Yaşadığım sorun için başkalarını suçlarım. (EBÇÖ)	3
Öfkelenme ve şiddete başvurma	7. Öfkemi dışa vurur, etrafımdakilere bağırıp çağırır, çevremdeki eşyalara zarar veririm. (EBÇÖ) 19. Kafama bir şeyler takıldığında sinirli olurum ve istemediğim sözler söylerim. (ÇPÇE) 58. Arkadaşlarımla sorun yaşadığımda konuşmak yerine kavga ederim. (ÇPÇE)	22
Sorunlardan dolayı yıkıma uğrama	21. Sorun yaşadığımda uzun süre etkisinden kurtulamam. (ÇPÇE)	-

Sorunları yaşamın farklı alanlarına yansıtma	28. Sorunlarımı çözemediğim zaman her şeyden soğurum. (ÇPÇE) 49. Sorun yaşadığımda kendimi kolay kolay derse veremem. (ÇPÇE)	4
---	---	---

Çocuk kitaplarındaki olumsuz başa çıkma stratejileri Tablo 15’te verilmiştir. Olumsuz başa çıkma stratejileri genellikle başka bir sorunun oluşmasına, mevcut sorunun devam etmesine veya evrilmesine neden olmaktadır. Bu stratejiler kısa süre içerisinde gerçekleşmekle birlikte uzun süre boyunca da uygulanmaktadır.

Okul çevresinde yaşanan sorunlara karşı kullanılan olumsuz başa çıkma stratejileri çözümlendiğinde karakterlerin sıklıkla öfkelenildiği ve şiddete başvurduğu görülmüştür. Sakin Ol Can’da Can’ın oyun sırasında arkadaşıyla yaşadığı sorun karşısında öfkelenerek kavga etmesi şu sözlerle anlatılmaktadır: *“Bir taraftan bağırıyor, bir taraftan da ona vuruyordu. Can kendini durduramıyordu. O kadar sinirlenmişti ki, sanki gözlerinden kıpkırmızı ateşler fışkırıyordu.”*

Karakterlerin uğradığı şiddet karşısında kavga ettiği de görülmektedir. Örneğin, Böyle Ödev mi Olur’da da Memo, ayağına basan Pervin’in saçlarını çekmektedir (119). Bizim Sınıfın Halleri’nde kendisine şiddet uygulanan Atakcan karşısındakine kavgayla karşılık vermektedir (17). Defne’yi Beklerken’de Defne’nin okul çıkışında akranları tarafından rahatsız edilmesini gören Mert arkadaşını kurtarmak için kavga etmektedir (141). Hazırlıksız’da da benzer bir durum şu cümlelerle anlatılmaktadır: *“Dönüp canımı yakan cismin kahverengi tabure olduğunu görünce, öfke içinde tahta oturağa tekmeyi basıp, Kerim’in bulunduğu köşeye gönderdim. Tabure bu kez onun dizlerine çarptı. Sonra sağ elimi kasılmaya başladığını, yumruk olup kendiliğinden havalandığını ve dıştan bir kavis çizerek Kerim’in gözüne indiğini hatırlıyorum. Kerim, bu beklemediği darbenin ardından beni bırakarak kendi çevresinde birkaç tur attı.”* (96)

Kavga etmekle birlikte karakterlerin çevresindeki eşyalara vurduğu da görülmektedir. Sakin Ol Can’da Can’ın öfkeyle eşyalara zarar verdiği *“Arkadaşlarıyla birlikte sınıfa girerken aniden bir ses duyuldu. “Gümmrrmmrrnm!” Can, yine öfkesine yenik düşmüştü. Selma öğretmen top oynamasına izin vermeyince hırsını çöp*

tenekesinden çıkarmıştı.” (28) sözleriyle anlatılmaktadır. Sınıfın Yenisi’nde arkadaşına öfkelenen Emre’nin yaşadığı benzer durum “İçinden küfrederek, yerde gözüne ilişen gazoz kapağına hışımla vurdu.” sözleriyle ifade edilmektedir.

Sözlü olarak zorbalığa uğrayan veya kendisiyle alay edilen karakterlerin öfkelenildiği ve çözüm yolu olarak kavgayı seçtiği de görülmektedir. Örneğin, Sokakta Tek Başına’da kendisiyle alay edilen Osman’ın kavga etmesi “Okulun bahçesinden çıkınca, Osman, Gülten’in peşinden koştu. Çantasını yolun kenarına bırakıp, Gülten’in saçlarına yapıştı. Kız avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Osman bir yandan yumrukları yapıştırırken, bir yandan da söyleniyordu.” sözleriyle anlatılmaktadır.

Gizli Formül Hangi Zarfta! adlı yapıtta kaygı sorunu yaşayan Engin, rahatlamak için arkadaşı Emir’le kavga etmektedir. Engin’in bu yolla rahatladığı “Zil çaldığında alt alta, üst üste yuvarlanıyorduk. Alçak Emir! Koluma kötü indirmişti, acıyordu. Ama içimin sıkıntısı hafiflemişti.” (16) sözleriyle anlatılmaktadır.

Okul içerisinde sorun yaşayan karakterler öfkelerini dışa vurarak kötü sözler söyleyebilmektedir. Özellikle karşıdaki kişinin hassas olduğu noktalar düşünülerek kötü sözler söylenmektedir. Örneğin Çelebi Zinciri’nde, daha önce akranıyla tartışan Efe’nin olumsuz başa çıkma stratejisini uygulaması “Durmada onu üzecek sözler sarf etmeye gayret ediyordu. Tabii arkasından. Yüzüne söylemeye cesaret edememesi zaten durumun ne acıklı olduğunun göstergesiydi.” (45) sözleriyle anlatılmaktadır. Benzer şekilde Çılgınlar Sınıfı Korsan Takımı adlı yapıtta kendisiyle tartışan Merve’ye karşı öfkelenen Ege öfkesini dışa vurarak konuşmaktadır (100).

Kitaplardaki karakterler yaşadıkları sorundan kaynaklanan öfkeyle bağırma davranışı da sergilemektedirler. Örneğin, Uzayda Bir Yatılı Okul adlı yapıtta kendisini dirseğiyle rahatsız eden arkadaşına sinirlenen Yazı “Ee, yetti artık! Ne var sürekli dürtecek?” sözleriyle bağırmaktadır (94). Perşembeleri Çok Severim’de kendisiyle alay edilen Tibet’in öfkeyle bağırması “Çok fena bağırdım onlara. Yoo, burada tekrarlanacak sözler değil! Tepemin tasını çok fena attırdılar.” (33) sözleriyle anlatılmaktadır.

Yapıtlardaki bazı sorunların sürekliliği olduğu ve karakterlerin uzun süre sorunun etkisinden kurtulamadığı görülmektedir. Karakterlerin okul dışında yaşadığı sorunlar okul yaşamını da etkileyebilmektedir. Bu tür sorun yaşayan karakterler stratejileri de bu doğrultuda uygulayabilmektedir. Örneğin, Takma Adı Gagalı’da içki bağımlılığı olan babasından şiddet gören Sema’nın (118) evde yaşadığı bu sorun okul yaşamını etkilemektedir. Sema okuldaki akranlarına karşı şiddet uygulamakta, zorbalık yapmaktadır. Sokakta Tek Başına’da kısa bir süre önce babasını kaybeden Osman (24) okulda da sorunlar yaşamaya başlamıştır. Osman’ın bu durumun etkisinden kurtulamadığı, okuldan ve arkadaşlarından soğuduğu şu sözlerle açıklanmaktadır: “Okula ne yüzle gidecekti? Ne zamandan beri okula uğramamıştı. Öğretmenine bir sürü yalan uydurmuş, arkadaşlarının hepsiyle kavga etmişti. Arkadaşları onun için “okul kaçkını” diyorlardı. Hastalıklıymış gibi, kimse yanına yanaşmak istemiyordu. Onlarla hep kavgalıydı. İki defa bu kavgalar yüzünden müdüre çıkmıştı.” (64). Hazırlıksız’da yatılı okula yeni başlayan karakterler uzun bir süre sorun yaşamaktadırlar. Yaşanılan bu sorunun etkisinden kurtulamadıkları (81-82) için derslerde başarısız olma, huzursuzluk yaşama, ağlama gibi sorunlar da meydana gelmektedir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin olumsuz başa çıkma stratejilerinden bir diğeri ise sorunların farklı alanlara yansıtılmasıdır. Yaşanılan bir soruna karşı kullanılan bu strateji farklı bir alanda yeni bir sorunun doğmasına da neden olur. Karakterler sorunlarını çözemediklerinde ve sorunlarına yönelik yeterli desteği göremediklerinde çevresindekilerden soğuyabilmektedirler. Bu durum onların yalnız kalmasına da neden olmaktadır. Defne’yi Beklerken adlı yapıtta sınıftakilerin zorbalığına uğrayan Defne tüm sınıftan soğuduğunu “Canları cehenneme! Ön sırada, yalnız başıma oturuyorum. Kesinlikle hepsinin canı cehenneme, umurumda değiller!” (25) sözleriyle ifade etmektedir. Sınıfın Yenisi’nde de Emre sınıftaki akranlarıyla yaşadığı sorundan sonra yakın arkadaşı Arda ile de küsmektedir.

Karakterler yaşadıkları sorunlar nedeniyle ders odaklanma konusunda da sorun yaşamaktadırlar. Ders boyunca sorunları düşünmeleri kaygı, korku ve strese neden olabilmektedir. Örneğin, Gizli Formül Hangi Zarfta! adlı yapıtta Engin yanlış

anlaşılma sorunu yaşamaktadır (11) ve bu yüzden sürekli olumsuz düşünceler beslemektedir. Zihnindeki kuruntular nedeniyle derse odaklanmada sorun yaşamaktadır (17).

Yaşanılan sorunlar için kendini veya başkalarını suçlamak başvuru olumsuz başa çıkma stratejilerinden bir diğeridir. Örneğin, “Her şey tam da “onların” yaptığı gibi şakayla, yanlışlıkla başlar ve ben yine susarım. Aptal ben! Korkak ben!” (D.B, s.36) sözleri yaşanan sorunlardan dolayı karakterin kendisini suçladığı duruma örnek oluşturur. Belalı Dörtlü’ye Karşı adlı yapıtta ise akranlarıyla sorun yaşayan ve zorbalık yapan Sarp ve Poyraz bu davranışlarından dolayı birbirlerini suçlamaktadır (116).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1. Öne Çıkan Sorunlar

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okulda akran zorbalığına yoğun olarak maruz kaldığı tespit edilmiştir. Burnukara ve Uçanok (2012) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin %34'ünün okul içinde akran zorbalığı türünden davranışlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Pişkin'in (2010) 4, 5, 6, 7, ve 8. sınıf düzeyindeki 1154 öğrenciye yönelik yaptığı araştırmasında öğrencilerin %35,1'inin "kurban", %30,2'sinin "zorba", %6,2'sinin ise "hem zorba hem de kurban olduğu" tespit edilmiştir. Çarkıt ve Bacanlı'nın (2020) ilkokuldaki ve ortaokuldaki öğretmen görüşlerine dayanarak yaptıkları araştırmaya göre de okullarda ve sınıflarda akran zorbalığının yoğun olarak yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalarda akran zorbalığının yoğun ve yaygın olarak yaşandığı sonucuna varılması, çocuk kitaplarındaki akran zorbalığı sorununun gerçek yaşamdaki sonuçlarla örtüştüğünü göstermektedir. Kitaplarda sözel, fiziksel ve sözel / fiziksel olmayan zorbalık türlerinin doğrudan veya dolaylı olarak uygulandığı görülmektedir. Gürhan'ın (2017) çalışmasında bahsettiği zorbalık türleriyle çocuk kitaplarındaki zorbalık durumlarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Çarkıt ve Bacanlı (2020) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin öğrenciler arasında en çok fiziksel ve sözel zorbalık türleriyle karşılaştıklarını söylediği görülmektedir. Çocuk kitaplarındaki zorbalığa yönelik bulgularda da en çok sözel ve fiziksel zorbalık davranışları yer almaktadır. Bununla birlikte aynı çalışmada tespit edilen dışlama, taciz, zorla bir şeyler aldırma gibi davranışlar da çocuk kitapların benzer oranlarda yer almaktadır.

Çocuk kitaplarındaki akran zorbalığının nedenleri, sonuçları ve oluşum şekilleri incelendiğinde de yapılan araştırmalarla benzerlik görüldüğü tespit edilmiştir. Örneğin, Gürhan'a (2017) göre çocuklar evde maruz kaldıkları ihmal ve istismarı okulda farklı yollarla yansıtabilmektedirler. Takma Adı Gagalı'da evde babasından şiddet göre Sema'nın zorbalık yapması (TAG, s.115-118) bu durumla örtüşmektedir.

Akran zorbalığının incelenen çocuk kitaplarına gerçeklikle uyum içinde yansıdığı görülmektedir. Bununla birlikte kitaplarda bu sorunlarla başa çıkmak için gerekli stratejiler de öykü içerisinde yer almaktadır. Yerli'ye (2018) göre akran zorbalığıyla mücadele edebilmek ve etkili başa çıkma stratejileri oluşturabilmek için akran zorbalığının bireysel özelliklerinin çok boyutlu değerlendirilmesi ve yine çok boyutlu şekilde anlatılması gerekmektedir. Bu tür çalışmalarda uygun nitelik olan çocuk kitaplarının kullanılabilceğini söylemek mümkündür. Özellikle aktif başa çıkma stratejilerinin akran zorbalığı sorununun çözümünde etkinliğinin kitaplar yoluyla çocuklara sezdirilebilmesi önemlidir. Benzer şekilde bu tür kitapların bibliyoterapi uygulamalarında kullanılacak olması akran zorbalığı sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin korku sorunları yaşadıkları da görülmektedir. Karakterler okul içerisindeki kişilerle birlikte okula yönelik korku da besleyebilmektedirler. Kılıç (2016) okul korkusunun okula henüz başlamış olanlarda veya yeni başlayanlarda görülebileceğini dile getirmektedir. Çocuk kitaplarında da bu durumların yaşandığı görülmektedir. Özellikle karakterler yeni bir okul ortamına girdiklerinde korkuya kapılabilmektedirler. Bununla birlikte korku yaşayan karakterlerin okul başarısında düşüş olabildiği, okula uyumda da sorunlar yaşandığı görülmektedir. Hans Zulliger'e (2017) göre çocukların korkuları onların okul başarısını ve hayata karşı tutumunu olumsuz yönde etkiler. Okul korkusundan dolayı çocuklar aptal olarak nitelendirilebilir. Korkunun ortadan kalkmasıyla öğrenci başarı elde edebilir. Çocuk kitaplarındaki bazı karakterlerin de benzer şekilde korkudan dolayı olduğundan farklı davranabildiği tespit edilmiştir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin akran zorbalığı, öğretmen zorbalığı, uyum sağlayamama gibi nedenlerden dolayı başarısız oldukları görülmektedir. Yapıtlarda bu durum bütünlük içerisinde anlatılmıştır. Aynı zamanda başarısızlık sorunları ile diğer sorunlar arasındaki bağlantılar da bütünlük içerisinde yansıtılmaktadır. Al-Methen ve Wilkinson (1992) tarafından yapılan çalışmada yer alan öğrenci algılarına göre akademik başarısızlık nedenleriyle çocuk kitaplarındaki başarısızlık sorunlarının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Örneğin, Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar'da bazı

öğrencilerin başarısızlık nedeni öğretmenin sınıf içerisindeki davranış sorunlarından kaynaklanmaktadır (SKOA, s.18). Benzer şekilde, Sarier'in (2016) çalışmasında elde ettiği bulgulara göre öğrenciden, aileden ve okuldan kaynaklanan başarısızlık nedenlerinin çocuk kitaplarına da yansıdığı görülmektedir.

Şiddet sorunun kitaplara yansması incelendiğinde çeşitli şiddet olaylarının olduğu tespit edilmiştir. Özellikle öğretmen ve akran şiddetinin çocuk kitaplarındaki karakterlerin karşılaştığı önemli sorunlardan olduğu görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın (2008) ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında şiddet üzerine yaptığı araştırmada her dört öğrenciden birinin şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum göz önüne alındığında şiddetin önemli ve yaygın bir sorun olduğu sonucuna varılabilir. Çocuk kitaplarında şiddetin ele alınması ve çocuklarda fikir oluşturacak şekilde yansıtılması oldukça önemlidir. Çocuk kitaplarıyla çocuklara ve ergenlere şiddetin nitelikleri ve şiddete yönelik olarak mücadele etme yolları sezdirilebilir.

Okulu terk etme sorununun farklı boyutlarıyla çocuk kitaplarına yansıdığı görülmektedir. Kitaplardaki karakterlerin okuldan kaçma nedenlerinin ve sonuçlarının gerçek yaşamla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Adler'e (2019) göre okuldaki başarısızlık başta olmak üzere farklı olumsuz durumlar çocukların okuldan kaçmasına neden olur. Çocuklar okuldan kaçarak kendileri gibi olanlarla bir araya gelerek çeteler oluşturabilir ve durum daha kötü bir hâl alabilir. Yapıtlarda da başarısızlıkla birlikte farklı sorunlardan dolayı karakterlerin okulu terk ettiği görülmektedir. Aynı zamanda okuldan kaçtıktan sonra çeteleşme davranışlarına da rastlanmaktadır (STB, s.89). Ekşi ve Yaman (2010) tarafından yapılan araştırmada iki öğrenci tarafından bıçaklandıktan sonra okul yönetimi ve öğretmenler tarafından dışlanan öğrencilerin okulu bırakmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Bu durumdan okuldan dışlanmanın, yeterince destek görememenin ve yanlış yönlendirilmenin öğrencilerin okulu bırakmasına sebep olduğu anlaşılabılır. Çocuk kitaplarında da dışlanma ve yeterli desteği görememenin okulu bırakmaya neden olması bu durumla örtüşmektedir. MEB ve UNICEF iş birliğiyle ortaöğretim öğrencilerine yönelik yapılan araştırma (Öğülmüş vd., 2013) ve Dağ (2018) tarafından yapılan araştırmalardaki okul terki nedenleri de çocuk kitaplarındaki karakterlerin yaşadığı sorunlarla benzerlik göstermektedir. Aynı

zamanda Reid (1999) tarafından yapılan çalışmada ele alınan okuldan kaçmanın sosyal, psikolojik ve eğitimsel sebepleri de ocuk kitaplarındaki karakterlerin okuldan kaçma ve okulu bırakma sebepleriyle yakınlık göstermektedir.

ocuk kitaplarındaki karakterlerin okulda maruz kaldığı dışlanma sorunları incelendiğinde özellikle maddi durumun dışlanmaya neden olduğu görülmektedir. Bununla birlikte karakterlerin aile yapısı, derslerdeki başarısı, kültürel özellikleri de dışlanmanın sebeplerindendir. Kitaplarda dışlanmışlıkla ilgili rastlanılan bulgular gerçek yaşamda bu sorunlara yönelik yapılan araştırmalarla da (zaydınlık ve Acar, 2009; UNICEF, 2012) rtşmektedir. Bu doğrultuda ocuk kitaplarının, dışlanmışlık sorunlarının farklı yönlerine değindiği söylenebilir. Toplumsal yapı ve okul yaşamı arasındaki ilişkinin bir boyutu olan dışlanmışlık sorununun ocuk kitaplarına yansımaları oldukça önemlidir. Kitaplar, okuldaki dışlanmışlık sorununun çözümüne yönelik olarak yapılacak etkinliklerde kullanılabilir.

5.2. Başa Çıkma Stratejileri

5.2.1. Aktif Başa Çıkmaya İlişkin Görünümler

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadıkları sorunlara karşı kullandıkları aktif başa çıkma stratejilerinin incelendiği bu çalışmada en çok kullanılan stratejinin yardım isteme olduğu görülmektedir. Kahramanlar genel olarak öğretmenlerinden, arkadaşlarından, ailesinden ve yakın çevresinden yardım istemektedir/almaktadır. İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nde (2010) ve Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği'nde (2014) yer alan aileden ve arkadaşlardan yardım isteme/alma stratejisinin çocuk kitaplarında sıkça bulunduğu görülmektedir. Çocukların Gözünden Okulda Yaşam Raporu'na (2016) göre araştırmaya katılan öğrenciler kendilerine yakın hissettikleri bir öğretmenden destek almaktadırlar. Kitaplardaki kahramanlar da genel olarak kendilerine yakın hissettikleri veya dersine katıldıkları öğretmenlerden yardım almaktadırlar. Aynı zamanda sorunlarını öğretmenleriyle paylaştıkları ve şikayetlerini öğretmenlerine bildirdikleri görülmektedir. Çocukların sorunlarını paylaştıkları yetişkinlerden yardım alamadığında çevresindeki diğer yetişkinlere başvurdukları çocuk kitaplarında rastlanan diğer bir durumdur. Sürecin başlarında bu kişilerden yardım alamadıklarında diğer bireylere başvurmaları, çocukların problemler karşısında pes etmemesini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda kitaplarda, sorunların çözümünde çevredeki kişilerden alınan desteğin öneminin de ön plana çıktığı görülmektedir. Kutlu ve Bedel (2018) tarafından yapılan araştırmaya göre öğrencilerin aileden, arkadaşan ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça sorunlarla aktif başa çıkma stratejilerinin arttığı sonucu elde edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında çocuk edebiyatı eserlerinin öğrencilere aileden, arkadaşlardan ve çevreden yardım isteme/alma konusunda etkili bir rehber olma niteliği taşıdığı söylenebilir.

Kitaplardaki yardım alma stratejisinin oluşumuna ve sonuçlarına bakıldığında yetişkinlerin çocukların sorunlarına doğrudan müdahale etmek yerine onlara rehberlik ettiği bulgularına rastlanmaktadır. Problemlerle mücadele içinde olan çocuklara sorunlara yönelik olarak kitap önerisinde bulunma, akranlarından destek almayı sağlama, eksiklikler için destekleyici çalışmalar yapma, duygusal olarak destek verme

gibi çözümler sunulduğu görülmektedir. Problemlerin doğrudan çözülmeyip bireylere bu doğrultuda çözüm yolları sunulması problem çözme becerisinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bingham'a (2016) göre öğretmenlerin sınıf ortamında doğal olarak oluşan problem çözme fırsatlarını değerlendirmeleri ve bu fırsatların problem çözme becerisinin gelişimine katkıda bulunmasına olanak sağlayacak kararlar vermeleri gerekir. Problem durumlarında öğretmenlerin ve diğer yetişkinlerin sorunları bu şekilde değerlendirebildikleri göz önüne alındığında problem çözme stratejilerinin bu boyutunun çocuk kitaplarına yansıdığı tespit edilmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin yaşadığı problem durumlarında öğrencilere olumsuz davranışlar sergileyen veya sorunun çözümüne yönelik bir adım atmayan öğretmenlerin eleştirildiği de görülmektedir.

Uygun çözüm yolu bulma ve uygulama stratejisi de çocuk edebiyatı eserlerinde sıkça yer almaktadır. Özellikle sorun odaklı kitaplara bakıldığında karakterlerin sorunlar karşısında yaratıcı fikirler doğrultusunda çözüm yolları buldukları görülmektedir. Bu durum çocuklara sorun karşısında baş etmek için yol gösterici olmasının yanında onlara cesaret verecek niteliktedir. İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nde (2010) ve Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği'ndeki (2014) aktif başa çıkma stratejilerinden olan çözüm yolu bulma da çocuk kitaplarında yer almaktadır. Özellikle yaratıcı sorun çözme stratejilerinin yer aldığı kitaplar okuyuculara sorunlar karşısında ne yapacaklarına dair fikir verebilecek niteliktedir. Uygun çözüm yolu bulma stratejisinin, kitaplarda farklı çözüm yollarını öğrencilere sezdirmesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Öğrencilerin okul yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar için benzer yöntemleri deneyebileceği göz önünde bulundurulabilir. Bununla birlikte çocukların sorunlarla başa çıkarken kullandıkları, çözüm bulma açısından etkili olan stratejilerin de çocuk kitaplarında yer aldığı görülmektedir. Örneğin, çocuk kitaplarındaki karakterlerin yer yer günlük tutma, kitap yazma etkinlikleri yaparak rahatladıkları tespit edilmiştir. Hans Zulliger (2017) tarafından incelenen bir vakada on dört yaşındaki öğrencinin polisiye anlatı yoluyla korkusuna yönelik çözüm bulduğu gözlenmiştir.

İncelenen kitaplardaki kahramanların kullandıkları başa çıkma stratejilerinden bir diğeri de sakin ve kararlı olmaktır. Karakterler bazı durumlarda arkadaşlarının da desteği ile kararlı davranarak sorunu çözmektedirler. Bunun yanında sorunlar karşısında sakin olmaya çalıştıkları ve sorunun daha da büyümesine engel oldukları görülmektedir. Karakterler, kendilerini sakinleştirdikleri gibi çevrelerinden de destek alarak sakin kalmayı başarmaktadırlar. Kitaplarda bulunan sakin, sabırlı ve kararlı olma stratejisinin İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nde (2010) ve Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği (2014) ile uyumluluk gösterdiği görülmektedir.

Olaylara olumlu yönden bakma stratejisi de çocuk kitaplarında yer almaktadır. Karakterler olayların olumlu yönüne odaklanarak anlık da olsa kendilerini rahatlatabilmektedirler. Bilişsel esnekliğe ve aktif başa çıkma stratejisine sahip olan bireylerin ortak özellikleri, yaşadıkları sorunların olumlu taraflarını görerek, olası alternatif çözümler üretmek ve gerekirse bu konuda başkalarının yardımına başvurmasıdır (Bedel ve Ulubey 2015). Kitaptaki karakterlerin bu stratejiyi kullanarak yaratıcı çözümler üzerine odaklandığı görülmektedir. Olayların akışı içerisinde olaylara olumlu yönden bakılmasının diğer aktif başa çıkma stratejilerini de etkilediği dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında bireylerin sorunlara olumlu yönden bakarak çözüm üretmeleri oldukça önemlidir.

Çocuk kitaplarında yer alan bir diğer aktif başa çıkma stratejisi ise sorunun nedenini bulmadır. Ardıç (2009) tarafından yapılan araştırmaya göre öğrencilerin strese neden olan etkenlere karşı uyguladıkları başa çıkma davranışlarından biri de soru sorarak davranışların sebeplerini anlamaktır. Çocuk kitaplarında yer alan bu strateji yapılan araştırmalarda elde edilen stratejilerle örtüşmektedir. Aynı zamanda İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nde (2010) bulunan bu stratejinin çocuk kitaplarına yansıdığı görülmektedir. Yaşanılan problemlerin sebeplerini bulmanın ve içinde bulunulan durumu anlamının sorunları çözmede faydalı olacağını söylemek mümkündür. Çocuk kitaplarındaki karakterlerin bu strateji yoluyla kendilerine bir yol çizdikleri görülmektedir. Gerçek yaşamda da çocuklar ve ergenler bu yolları kullanarak sorunlara yönelik yol haritası belirleyebilirler. Bununla

birlikte karakterlerin sorunlarıyla benzer sorunlar yaşadıklarında sorunun nedenine dair fikir sahibi olabilirler. Bu bakımdan çocuk kitaplarının, sorunların nedenlerini çözümlemede kullanılabileceğini, öğrencilerin deneyimlerine katkı sağlayabileceğini ve süreç içerisindeki durumlarda yol gösterici olabileceğini söylemek mümkündür.

Çocuk edebiyatı eserlerindeki karakterlerin okul çevresinde zorbalığa maruz kalma, korkma, tedirgin olma, stres yaşama, derslerden başarısız olma, rahatsız olma gibi sorunlar yaşadıkları ve bu sorunlar karşısında yer yer aktif başa çıkma stratejilerini kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu stratejilerin ise gerçek hayattan kopuk olmadığı tespit edilmiştir. Çocuk kitaplarındaki aktif başa çıkma stratejilerinin psikoloji alanında yapılan çalışmalarda elde edilen bulgularla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında nitelikli çocuk edebiyatı eserlerinin, okul çevresinde yaşanan sorunlara karşı bireyleri olumlu yönde etkileyebileceği söylenebilir.

5.2.2. Kaçınan Başa Çıkmaya İlişkin Görünümler

Kitaplardaki kaçınan başa çıkma stratejilerinin İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'ndeki (2010) ve Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği'ndeki (2014) maddelerle benzer doğrultuda oldu görülmektedir. Bu stratejilerin öyküde yer alma şekline bakıldığında genel anlamda sorunun çözümünü engellediği veya olumlu etkide bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kaçınan başa çıkma stratejilerinin sorunların artmasına neden olduğu durumlar da vardır.

Karakterlerin kaçınan başa çıkma stratejilerine başvurmaları genel olarak değerlendirildiğinde bunun farklı nedenlere dayandığı görülmektedir. Çocukların okulda başarısız olması, akranlarıyla sorun yaşaması, isteklerini karşılayamaması, mevcut düzenin bozulmasından çekinmesi gibi durumlar kaçınmaya neden olabilmektedir. Bedel'e (2014) göre öğrenciler başarılı olma durumunu tehdit eden olaylarla karşı karşıya kalmaktan kaçınabilirler. Çocuk kitaplarındaki karakterlerin de benzer durumlardan dolayı sorunlardan kaçınması bu stratejilerin kitaplara gerçeğe yakın biçimde yansıdığını gösterebilir.

Kaçınma davranışlarının ele alındığı kitaplarda karakterlerin yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı durumu kabullenmesi ve kendisini olumsuz yönde değerlendirmesi üzerinde durulması gereken konulardandır. Adler'e (2019) göre çocuklar terslikler yaşadıklarında veya başarısız olduklarında iyimserliklerini kaybetmektedirler. Çocukların yaşamını etkileyebilecek olan bu yanlış değerlendirmelerin çocuk kitaplarına yansması önemlidir. Kitaplar aracılığıyla, çocukların olayları yanlış algılamaması ve doğru değerlendirmeler yapabilmesine yönelik rehberlik çalışmaları uygulanabilir.

5.2.3. Olumsuz Başa Çıkmaya İlişkin Görünümler

Kitaplardaki olumsuz başa çıkma stratejilerinin de İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'ne (2010) ve Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeği'ne (2014) uygun niteliklerde olduğu tespit edilmiştir. Olumsuz başa çıkma stratejilerinin sorunların çözümündeki olumsuz etkisi çocuk kitaplarında okuyuculara yansıtılmaktadır. Özellikle öfkelenme ve şiddete başvurma öne çıkmaktadır. Çocuk kitaplarında bu stratejinin sorunları çözmeye yönelik olumlu etkisinin olmadığı sezdirilmektedir.

Olumsuz başa çıkma stratejilerinden öfkelenme ve şiddete başvurma davranışlarının çocuk kitaplarına önemli boyutta yansıdığı görülmüştür. Karakterlerin sorunlar karşısında öfkelenmesi ve şiddete başvurması hem kendisi hem de çevresi için yeni sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Kitaplarda bu olumsuz davranışlar ile sorunların artışı arasındaki bağın kurgu içinde yansıtılması dikkat çekmektedir. Olumsuz başa çıkma stratejilerinin bu yöndeki olumsuz etkisi okuyuculara kitaplar aracılığıyla sezdirilebilir.

Ekşi ve Yaman (2010) tarafından yapılan alan araştırmasında ergenlerin genel olarak sorunlarını konuşarak çözmeye çalışmadıkları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada kıskançlık, öfkeyi kontrol edememe, huzursuz olma, aile içi şiddete maruz kalma gibi sorunların okuldaki şiddeti tetikleyen nedenler olduğu bulgularına rastlanmaktadır. Çocukların olumsuz başa çıkma stratejilerinin başkaları için sorunun kaynağı olabildiği anlaşılmaktadır. Çocuk kitapları kullanılarak okuyuculara şiddet sorununun bu boyutunun anlatıldığı etkinlikler yapılabilir.

Sonuç olarak, çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde yaşadığı sorunlar ve sorunlara karşı uyguladıkları başa çıkma stratejilerinin incelendiği bu çalışmada gerçek yaşamdaki sorunların çocuk kitaplarına yansıdığı görülmüştür. Kitaplarda ele alınan okul sorunlarının sebepleri, kaynakları, etkileri ve oluşum şekillerinin çocuk sorunlarına yönelik olarak yapılan araştırmalarla da örtüştüğü görülmektedir. Bu doğrultuda çocuk kitaplarının, çocukların sorunlarla yüzleşmesini sağlayabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Çocukların okul sorunlarına yönelik olan kitaplardan bibliyoterapi uygulamalarında da yararlanılabilir. Bunun yanında, yetişkin bireylerin çocukların sorunlarını öğrenmeleri ve anlamaları için çocuk kitaplarına da başvurabilecekleri söylenebilir.

Çocuk kitaplarındaki stratejilerin yapılan ölçek çalışmalarıyla genel anlamda uyumlu olduğu görülmektedir. Aktif başa çıkma stratejilerinin çocuk kitaplarında yer alması sorunlara karşı çocuklara rehber olmak açısından önemlidir. Özellikle sorunların tesadüflerle değil de karakterlerin mücadelesi ile çözülmesi kitapların kurgusunun çocuklara fikir verebilecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Kaçınan ve olumsuz başa çıkma stratejilerinin de çocuk kitaplarında genellikle sorunun çözümüne olumsuz etki ettiği anlatılmaktadır. Bu stratejiler sorunun büyüüp devam etmesine neden olmakla birlikte yeni sorunların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Stratejilerin bu boyutunun ele alınması da çocuklara kitaplar aracılığıyla rehber olunabileceği görüşünü desteklemektedir.

5.3. Öneriler

1. Çalışmada çocuk kitaplarındaki karakterlerin okul çevresinde çeşitli sorunlar yaşadıkları ve sorunlara karşı çözüm stratejileri uyguladıkları görülmüştür. Bulguların çocuk bilimi ile de örtüştüğünü söylemek mümkündür. Çocukların ve ergenlerin sorunlarına yönelik olarak farklı konularda kitap incelemeleri yapılabilir.

2. Çocukların problem çözme becerilerini geliştirmek amacıyla çalışmada yer alan kitaplar kullanılabilir.

3. Tespit edilen bulgular eşliğinde kitaplar uygulama yapanlar tarafından incelenerek bibliyoterapi çalışmalarında kullanılabilir.

4. Yetişkin bireylerin çocukluk ve ergenlik döneminin sorunlarını tanıyabilmeleri için çocuk kitaplarına da başvurmaları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AÇIK, Ö. (2018). Montsuzlar. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- ADLER, A. (2019). Çocuk eğitimi. (K. Şipal, çev.) İzmir: Cem Yayınevi.
- AK, B. (2016). Bebek annem. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- AK, B. (2017). Pat karikatür okulu. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- AK, B. (2017). Yaşasın Ç harfi kardeşliği. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- AK, S. (2011). Toto'nun sınıfı. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- AKAL, A. (2012). Babam duymasın. İzmir: Uçanbalık Yayınları.
- AKBAL, O. (2011). Kırmızı yoyo. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- AKTAN, M. C. (2016). Türkiye’de okullarda öğrencilerin karşılaştıkları problemler ve okul sosyal hizmeti. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(1), 109-120.
- ALKAYA-AYAZ, S. ve AVŞAR, F. (2017). Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14 (3), 185-191. doi: 10.5222/HEAD.2017.185.
- AL-METHEN, A. E., & WİLKİNSON, W. J. (1992). Perceived causes of failure among secondary school students. *Research in Education*, 48(1), 26-41.
- ALTAY, G. (1969). Bibliyoterapi ve kütüphaneciler. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 241-243.
- ARDIÇ, A. (2009). Öğrencilerde strese neden olan etkenler ve başa çıkma davranışları. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayını, [Çevirimiçi: <https://www.meb.gov.tr/earged/earged/Stres.pdf>], Erişim tarihi: 11.10.2019.

- ARYA, D. (2016). Pera günlükleri-1. [e kitap sürümü]
<https://www.kobo.com/tr/tr/ebook/pera-gunlukleri-1-korler-ulkese-ekp>
adresinden edinilmiştir.
- ASAL, Y. (2017). Çılgın hademe -1. İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları.
- ASLAN, C. (2019). Çocuk edebiyatı ve duyarlılık eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- AYTEKİN, H. (2008). Çocuk edebiyatında ölüm teması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 89-102.
- BAŞ, B. (2015). Türkçe öğretimi açısından çocuk edebiyatı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- BEDEL, A. (2014). Ergenlerde mantıkdışı inançların yordayıcısı olarak başa çıkma stratejileri. *Eğitim ve Bilim*, 39(176).
doi:<http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3518>.
- BEDEL, A. ve KUTLU, A. (2018). Başa çıkma stratejilerinin algılanan sosyal desteğe göre incelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8)15, 107-121.
- BEDEL, A. ve ULUBEY, B. (2015). Ergenlerde başa çıkma stratejilerini açıklamada bilişsel esnekliğin rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 291-300.
- BEDEL, A., IŞIK, E., & HAMARTA, E. (2014). Ergenler İçin Başa Çıkma Ölçeğinin (EBÇÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 227-235.
- BELLEN, F.Z. (2016). Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi uygulama örneği: bibliyoterapinin algılanan stres ve dini başa çıkma üzerindeki etkisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 10(19), 9-42.
- BİNGHAM, A. (2016). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi*. (F. Oğuzkan, çev.) Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- BİNYAZAR, A. (2016). Günişığına yolculuk- 3. [e kitap sürümü] <https://www.kobo.com/tr/tr/ebook/gunsgna-yolculuk-okul-yllar-3> adresinden edinilmiştir.
- BOWEN, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- BOZFIRAT, A. (2015). Sokakta tek başına. İstanbul: Günişığı Kitaplığı.
- BÖREKÇİ, F.Ç. (2013). Çakma öğrenci. İstanbul: Nesil Çocuk Yayınları.
- BROWN, L. J. (1986). Developing thinking and problem-solving skills with children's books. *Childhood Education*, 63(2), 102–107.
- BULUT, S. (2010). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışmanlar ve öğretmenler tarafından kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 17-31. <http://dergipark.gov.tr/esosder/issue/6148> adresinden edinilmiştir.
- BULUT, S. (2018). Çocuk edebiyatına sığınanlar: Zorunlu göç öyküleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 383-410.
- BURNUKARA, P. ve UÇANOK, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 69-85.
- CREED, T., REİSWEBER, J. ve BECK, A. (2020) Okul ortamındaki ergenler için bilişsel terapi. (S. Özgüngör, çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- CRESWELL, J.W. (2020). Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi. (H. Ekşi, çev.) İstanbul: Edam.
- ÇAKMAKLI, K. (2014). Çocukların temel ihtiyaçları. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- ÇARKIT, E. ve BACANLI, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (24), 2545-2583. doi: 10.26466/opus.644848
- ÇELİK, B. (2011). Sınıfın yenisi. İstanbul: Günişığı Kitaplığı.
- ÇETİNEL, F. (2015). Ayasofya konuştu. İstanbul: Günişığı Kitaplığı.

- DAĞ, A. (2018). Okul sosyal hizmeti bağlamında ilkokul ortaokul ve lise öğrencilerinin devamsızlık problemleri. *Akademik Hassasiyetler*, 5 (9), 171-194.
- DEMİRAL, S. (2015). Filozof çocuklar kulübü. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.
- DER, A. (2015). Defne'yi beklerken. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- DEWEY, J. (2017). Okul ve toplum. (H.A. Başman, çev.) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- DİLİDÜZGÜN, S. (2004). Çağdaş çocuk yazını. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- EKİCİ, M. & ERTEM, İ.S. (2019), Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 250-264.
- EKŞİ, H. ve YAMAN, E. (2010). Çocuk ve ergende şiddet. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ERCE, A. (2010). Sakin ol Can. İstanbul: Uğurböceği Yayınları.
- ERDENER, M., SEZER, F., TEZCİ, E. (2017). Ortaokul öğrencilerinin problem alanlarının belirlenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 303-320. DOI: 10.17556/erziefd.304220
- ERDOĞAN, F. (2016). Böyle de ödev mi olur. İstanbul: Mavibulut Yayınları.
- FIRAT, H. (2020). Çocuk edebiyatında çocuk gerçekliği. Bursa: Ekin Yayınevi.
- GERİDÖNMEZ, S. (2017). Uzayda bir yatılı okul. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- GÜLDENOĞLU, B. N. (2017). Çocuk edebiyatı kitaplarındaki yetişkin ve çocuk karakterlerin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 4768-4780. doi:10.14687/jhs.v14i4.5083.
- GÜMÜŞAY, T. (2015). Hazırlıksız. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- GÜNEŞ, P. (2016). Bizim sınıfın halleri. İzmir: Tudem Yayınları

- GÜNEŞ, P. (2018). Ceren konuyu anlamadı. Ankara: Elma Yayınevi.
- GÜNGÖR, N. (2015). Sevgili öğretmenim. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- GÜNYÜZ, M. (2012). Sorun odaklı çocuk edebiyatı: Babamın gözleri kedi gözleri ve sevgili annelerim kitapları bağlamında boşanmış aile çocuğu olarak edebiyatta yer almak. S.Sever (Ed.), 3.Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu içinde (s.929-935). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi. <http://cogem.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/311/2016/12/3ucgs-2.pdf> adresinden edinilmiştir.
- GÜRHAN, N. (2017). Her yönüyle akran zorbalığı. *Türkiye klinikleri*, 3(2), 175-181.
- HARİTS, I.W. ve CHUDY, S. (2017). Engaging the narrative on children literature through the teaching extensive reading. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 4(3), 26-33. doi: 10.14738/assrj.43.2544.
- HARVEY, P. (2010). Bibliotherapy use by welfare teams in secondary colleges. *Australian Journal of Teacher Education*, 35(5), 29-39. doi: 10.14221/ajte.2010v35n5.3
- IŞIK, E. ve BEDEL, A. (2015). Ergenlerde başa çıkma stratejileri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 53-60.
- IŞITAN, S. (2016). Özel amaçla yazılmış çocuk kitapları. *Turkish Studies*, 11(4), 471-492. doi: 10.7827/TurkishStudies.9086.
- İLTER, B. (2015). Bibliyoterapi tekniğinin üstün yetenekli çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerine etkisi (yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (423212.)
- İNAN, C., ERKUŞ S. (2018). Bibliyoterapi tekniğinin ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin matematik başarıları ve tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Turkish Studies Dergisi*, 13(15), 259-271. doi: 10.7827/TurkishStudies.13422
- İPLİKÇİ, M. (2016). Kömür karası çocuk. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.

- KAMİNSKİ, W. (2019). Çocuk ve gençlik edebiyatına giriş. (Y. Baş, çev.). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KARACAN-ÖZDEMİR, N. (2016). Bibliyopsikolojik danışmaya dayalı özgüven geliştirme programının 6. Sınıf öğrencilerinin özgüven düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online*, 15(2), 136-147. doi: 10.17051/io.2016.59570
- KARAGÜL, S. (2019). Çocuk edebiyatının temel işlevleri: Felski'nin yaklaşımı doğrultusunda bir değerlendirme. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 334-351.
- KARAKAŞLI, K. (2014). Dört kozalak. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KILCIOĞLU, H. (2016). On numara çocuklar. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KILCIOĞLU, H. (2016). Perşembeleri çok severim. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KILIÇ, M. (2016). Gerçek yaşam tadında: gelişim dönemleri 1. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- KIRAL, G. (2016). Gizli formül hangi zarfta! İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KIRAL, G. (2018). Belalı Dörtlü'ye karşı. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KUTLU, A. ve BEDEL, A. (2019). Çatışma çözme programının ortaokul öğrencilerinin çatışma çözüm becerilerine, sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarına etkisi. *İlköğretim Online*, 18(1) 97-111. doi: 10.17051/ilkonline.2019.527165.
- LEANA-TAŞCILAR, M. Z. (2012). Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin de bulunduğu sınıflarda bibliyoterapi kullanımı: Model önerisi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 118-136
<http://www.tuzed.org/publications/cilt2/sayi2/sayi2.html> adresinden edinilmiştir.
- LOWE, D. F. (2009). Helping children cope through literature. *Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table*. <https://eric.ed.gov/?id=EJ864819> adresinden edinilmiştir.

- LUKENS, J.R., SMİTH J.J., COFFEL, C. M. (2018). Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış. (C. Pamay, çev.) İstanbul: Erdem Yayınları.
- MAGUTH, B.M., BOİT, R., MUENZ, L. ve SMİTH, F.R. (2015). Grappling with Death and Loss through Children's Literature in the Social Studies. *Social Studies Research and Practice*, 10 (3).
- MEB, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2008). Öğrencilerin şiddet algısı. https://www.meb.gov.tr/earged/earged/siddet_algisi.pdf adresinden edinilmiştir.
- MOULTON, E., PRATER, M. A., HEATH, M., DYCHES, T. T. (2011). Portrayals of bullying in children's picture books and implications for bibliotherapy. *Reading Horizons*, 51(2), 119-148. https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/ adresinden edinilmiştir.
- OKYAY, L.R. (2013). Leylek havada. İstanbul: Güneşli Kitaplığı.
- OKYAY, L.R. (2017). Bulut delisi. İstanbul: Güneşli Kitaplığı.
- ÖĞÜLMÜŞ, S. (Ed.). (2013). Ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terk sebepleri ve örgün eğitim dışında kalan çocuklar politika önerileri raporu. <https://www.meb.gov.tr/earged/unicef/S%C4%B1n%C4%B1f%20Tekrar%C4%B1,%20Okul%20Terki%20Politika%20Raporu.pdf> adresinden edinilmiştir.
- ÖZAN, B. G. (2017). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve özel öğrenme güçlüğü olan 9-12 yaş aralığındaki çocuklarda bibliyoterapi kullanımının kişilerarası sorun çözme becerilerine etkisinin incelenmesi (yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (472164.)
- ÖZAYDINLIK, K. ve BAYKARA Acar, Y. (2009). Çocuklar ve eğitimde dışlanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (2), 27-38.
- ÖZDOĞAN, B. (2019). Okul fobisi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 19 (1), 239-247. doi: 10.1501/Egifak_0000001109.

- ÖZEN, B.E. (2018). Çelebi zinciri. İstanbul: Doğan Egmont Yayınları.
- OĞUZKAN, F. (2013). Çocuk Edebiyatı: yerli ve yabancı yazarlardan örneklerle. Ankara: Anı Yayıncılık.
- PİŞKİN, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531-562.
- PİŞKİN, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).
- PRATER, M. A., JOHNSTUN, M. L., DYCHES, T. T., JOHNSTUN M. R. (2006). Using children's books as bibliotherapy for at-risk students: A guide for teachers. Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth, 50(4), 5-10. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/PSFL.50.4.5-10> adresinden edinilmiştir.
- REİD, K. (1999). Truancy and schools. Routledge.
- SARIER, Y. (2016). Türkiye'de öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörler: bir meta-analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 609-627.
- SARIIŞIK, Y. ve DÜŞKÜN, Y. (2016). Çocukların gözünden okulda yaşam araştırma raporu (Rapor No. 978-605-9178-54-9). İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı. <https://www.egitimreformugirisimi.org/cocuklarin-gozunden-okulda-yasam-arastirma-raporu-ve-politika-onerileri/> adresinden edinilmiştir.
- SAYGI, S. (2016). Şimugula. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- SEMERÇİ, Ü. Mesnevi ve bibliyoterapi (yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (503262)
- SERİN, O., BULUT-SERİN, N. ve SAYGILI, G. (2010). İlköğretim düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri'nin (ÇPÇE) geliştirilmesi. *İlköğretim Online*, 9(2), 446-458.

- SERTBARUT, M. (2017). Sınıfta kalanlar okul açtılar. İzmir: Tudem Yayınları.
- SEVER, S. (2015). Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü. İzmir: Tudem Yayınları.
- SEVİNÇ, G. (2019). Ölüm ve Bibliyoterapi: Okul Öncesi Dönemde Faydalanılabilecek Çocuk Kitaplarına Yönelik bir İçerik Analizi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(55), 1213-1246.
- ŞAHİN, Ç. (2004). Problem çözme becerisinin temel felsefesi. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 160-171.
- ŞEN, E. (2021). Çocuk edebiyatında kurmaca gerçeklik. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- ŞİMŞEK, T., YAKAR, Y.M. (2016). Çocuk ve edebiyat. T. Şimşek (ed.), Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı içinde (ss.13-44). Ankara: Grafiker Yayınları.
- ŞİRİN, M.R. (2019). Çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı. İstanbul: Uçan At Yayınları.
- TAMER, Ü. (2009). Günişığı hoşça kal. İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- TAN, C. (2016). Sevgi dolu bir yürek. İstanbul: Doğan Egmont Yayınları
- TANRIKULU, I. (2011). Self-help books and bibliotherapy: Reflections for Turkey. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 30, 1862–1866. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.361>.
- TOHUMCU, A. (2011). Üç, ikiii, birr, ateş! – 1. İstanbul: Can Çocuk Yayınları
- TORUN, F. (2019). Okul-aile-çocuk ilişkisinde yıkıcılık ve bir örnek olarak tembellik. A. Şahin (Ed.), *Psikanaliz Defterleri 3 – Çocuk ve Ergen Çalışmaları / Öğrenme ve Bilinçdışı* (s.69-80). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TOSUNER, N. (2016). Keleş Osman. İstanbul: Günişığı Kitaplığı.

- TURAN, L. (2005). Arkadaş edinme güçlüğü çeken çocukların problemlerini çözmede çocuk edebiyatından yararlanma. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (12), 124-135.
- TÜRK DİL KURUMU (2011). Türkçe sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- UNICEF (2012). Okul dışındaki çocuklar küresel girişimi Türkiye ülke raporu. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/okul-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1ndaki-%C3%A7ocuklar-k%C3%BCresel-giri%C5%9Fimi-t%C3%BCrkiye-%C3%BClke-raporu-mart-2012> adresinden edinilmiştir.
- UYSAL BAYRAK, H, ÖZEN ALTINKAYNAK, Ş, ERGİNSOY OSMANOĞLU, D. (2018). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Problem Durumunda Kullandıkları Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(2), 72-82. doi: 10.19126/suje.342016
- ÜNAL, A.G. (2015). Takma adı gagalı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- WETTON, N. (1995). Sensitive issues and children's literature. *Health Education*, 95 (1), 12-14. doi: 10.1108/09654289510075045.
- YAKAR, Y, YILMAZ, O ve YILMAZ, H. (2019). Çocuk kitaplarında sorun odaklılık: Engellilik algısı. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 56-76.
- YAKAR, Y. (2017). Türk çocuk edebiyatında göç olgusu. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), 339-353.
- YAKAR, Y.M. (2015). Beyazbulut Dergisi'nde yer alan kurgusal metinlerdeki karakterlerin çatışmaları çözme biçimleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 57-66.
- YAKAR, Y.M., YILMAZ, O. ve ARSLAN, M.A. (2016). Türkçe öğretmeni adaylarının edebiyat ve çocuk edebiyatı kavramlarına ilişkin algıları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, (17), 95-105.

- YALÇIN, A. ve AYTAŞ, G. (2017). Çocuk edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YAMAN, E., EROĞLU, Y. ve PEKER, A. (2011). Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- YENER, M. (2017). Çılgınlar sınıfı/korsan takımı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- YERLİ, G. (2018). Akran zorbalığı ve baş etme stratejileri. II. Uluslararası Sınırsız Eğitim ve Araştırma Sempozyumu (s.256-262).
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- YILMAZ, O. (2016) Kurgusal nitelikli çocuk kitapları ve karakter eğitimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 311-325
- YILMAZ, O. (2016). Çocuk edebiyatı ve eğitim. T. Şimşek (ed.), Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı içinde (ss.329-341). Ankara: Grafiker Yayınları.
- YILMAZ, O., YAKAR, Y.M. (2018). Türk çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 3(6), 29-42.
- YONTZ-ORLANDO, J. (2017). Bibliotherapy for mental health. *International Research in Higher Education*, 2(2), 67-73. doi: 10.5430/irhe.v2n2p67.
- ZULLİGER, H. (2017). Çocuklarımızın korkuları. (K. Şipal, çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.